

1 צלילי המוזיקה

מדריך למורה

Bar-Ilan University
אוניברסיטת בר-אילן

צלילי המוזיקה 1

מדריך למורה

אגף המוזיקה

המכון לקידום ההוראה, הלמידה והאינטגרציה החברתית
ע"ש פרופ' יהודה אמיר, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן

ד"ר אוה ברנד, בלה מינץ, נעמה אבישר	כתיבה:
לודמילה יגורוב	ייעוץ מוסיקלי:
יונה כהן	עריכה:
יונה כהן	עריכת לשון:
ד"ר חגית אביעוז	ניקוד:
לודמילה יגורוב	הדפסת תווים ועיצוב גרפי:
נורית יובל	איורים:

מערכת המושגים המוסיקליים מתבססת על המסגרת שיצרה ד"ר וורוניקה כהן.

אין לשכפל, לצלם, להקליט או לתרגם
 כל חלק שהוא מהחומר שבחוברת זו למורה
 ללא רשות בכתב

מהמכון לקידום ההוראה, הלמידה והאינטגרציה החברתית
 ע"ש פרופ' יהודה אמיר, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן.

מהדורת התשע"ג, 2012
 © כל הזכויות שמורות
 אגף המוזיקה, טל' 03-5317627, 03-5318260
 פקס' 03-5354556
 music.integ@mail.biu.ac.il

בונוס הפצות בע"מ, רח' הירדן 3, א.ת. יבנה: bonusbooks@bezeqint.net
 טל': 08-9331170, פקס': 08-9331180/1

תוכן העניינים

חלק א

6	1. רציונל
7	2. למידה מושגית
8	3. תקשורת בין אישית
9	4. יסודות תכנית הלימודים במוזיקה של משרד החינוך
10	5. מטרת חומרי הלמידה "צלילי המוזיקה"
12	6. חומרי הלמידה "צלילי המוזיקה"
14	7. תכנון ההוראה השנתית

חלק ב

16		1 קשב וקשר עין
18	ת הנה מה טוב / משה יעקובסון
22	ת ריקוד גרמני – אלמנד / יוזף היידן
30		2 משחקי קשר
30	ת סנאית / יחזקאל בראון
39	ת שיר משחק אתיופי / עממי
44		3 סבב
44	ת שנים-עשר ירחים / נעמי שמר
48	ת אסטמפי
53		4 חלקים במוזיקה
54	ת שיחות / שוסטקוביץ
58	ת שותפים / שלומית כהן-אסיף ויוני רכטר
66		5 מנוחות במוזיקה
67	ת הרוח / שרה לוי-תנאי ועמנואל עמירן
70	ת קנגורו / מאת סן סנס
75		6 צפיה למנוחה
75	ת גילוי לב / שומאן
79	ת תקסים - אלתור בעוד ובדרבוקה / חוסם חאיק ועדאל חורי

83	7 עזירה לא צפויה
85 צעצוע / ג'וזף באייר
87 הכל הפוך / נורית יובל ואנדרה היידו
91	8 זהה – שונה
91 פריר ז'אק / שיר עם צרפתי
93 ריקוד אנגלי / לודויג ואן בטהובן
99	9 חזרה או שינוי
99 ישם מדבר / מן המקורות/ עמנואל עמירן
102 משחק / בלה ברטוק
106	10 סיכום
107 כול על פני ארץ / שיר עממי
109 דליית אל כרמל / נחום היימן
113 התקווה – המנון מדינת ארץ ישראל
	חלק ג
115 שירה על פי תווים
115 שירי חגים בליווי תזמור ותיפוף בדרבוקה

פתח דבר

ברוכים הבאים ל"צלילי המוזיקה" 1

"צלילי המוזיקה" היא סדרה חדשה של חומרי למידה, התואמת את תכנית הלימודים החדשה במוזיקה של משרד החינוך, ומטרתה להוציא תכנית זו מן הכוח אל הפועל. כל חוברת בסדרה מציבה שלד מאורגן, המזמין אתכם ליצור לימוד חווייתי ומשמעותי בשיעורי המוזיקה. מטרת הסדרה לפתוח את לבו של התלמיד לאהבת המוזיקה על כל גווניה, תוך מימוש מרבי של הפוטנציאל האישי, בעזרת מסגרת חברתית תומכת. חוברת "צלילי המוזיקה 1" מיועדת לתלמידי כיתות א או ב, ולתלמידים מכיתות יסוד שזוהי להם ראשית דרכם במוזיקה.

לחוברת לתלמיד מצורף תקליטור, המכיל מגוון רחב של שירים ויצירות. האזנה בבית מקדמת היכרות ופתיחות לסוגי מוזיקה, שבחלקם לא היו אולי מוכרים קודם לכן. הבאת החוברת והתקליטור הביתה מעלה את קרנו של המקצוע, ומקרינה על עבודתו של המורה למוזיקה.

בצד הלימוד בכיתה, משתתפים בתי ספר רבים בקונצרט סימפוני או קאמרי, אחד או יותר, במהלך שנת הלימודים. תפקידם של המורים למוזיקה, בין השאר, הוא להכין את התלמידים לקונצרטים אלה. מסיבה זו קבענו מסגרת של 10 שיעורים לשנה. מסגרת זו מאפשרת הן לימוד הנושאים הנדרשים בתכנית משרד החינוך והן הכנה ראויה של התלמידים לקונצרטים. מורים ותלמידים שאינם משתתפים בקונצרטים ימצאו בחוברת חומר עשיר ומגוון ללמידה במהלך השנה כולה. בכל שיעור גם שיר וגם יצירה. הבחירה היא בידיכם, באילו מהם להעמיק, באילו מהם להאזין ללא העמקה, ומה להוסיף מתוך תכניות הקונצרטים ומתוך אוצר היצירות האהובות עליכם. אתם מוזמנים להשתמש בהצעות שבמדריך למורה בהתאם לנטייתכם ובהתאם ליכולות ולצרכים האישיים של התלמידים שאתם מלמדים.

החוברת לתלמיד, התקליטור והמדריך למורה פותחו על ידי צוות המוזיקה של המכון לאינטגרציה: ד"ר אוה ברנד, בלה מינץ, לודה יגורוב, נעמה אבישר, נלי פלדמן, שרית גינגולד, שרון הלוי וד"ר עדינה פורטוביץ. אנו מודות לכל מי שהעיר, ייעץ והגיב במהלך פיתוח החומרים.

למידע נוסף – ניתן להתקשר לאגף המוזיקה, טל': 03-5317627 וכן לבקר באתר שלנו: biui.org.il.
אנו מאחלים לכם עבודה פורייה ומלאה ב"צלילי המוזיקה".

צוות אגף המוזיקה

ארגון המדריך למורה

במדריך למורה שני חלקים:

חלק א: **רקע כללי**, כולל רציונל ומטרות.

חלק ב: **רקע וניתוח שירים ויצירות** והצעות לפעילויות על-פי רצף הנושאים.

חלק ג: **חומרים נוספים לשילוב במהלך השנה**, על פי צרכי המורה. החומרים כוללים לימוד ההמנון הלאומי,

"התקווה", חידונים על מושגים ומונחים מוסיקליים שנלמדו במהלך השנה, שירה מתוך תווים בבנייה

מדורגת, ושירי חגים לליווי בתזמור של כלי הקשה או תיפוף בדרבוקות.

חלק א:

רקע כללי

הרקע הכללי משותף לכל הסדרה ומתייחס לשישה נושאים:

1. רציונל
2. למידה מושגית
3. תקשורת בין אישית
4. יסודות תכנית הלימודים במוזיקה של משרד החינוך
5. מטרות
6. חומרי הלמידה "צלילי המוזיקה".

1. רציונל

סדרת חומרי הלמידה של "צלילי המוזיקה" משלבת שני תחומים:

- **חינוך מוסיקלי** על בסיס התפתחות יכולתו הטבעית של הילד לארגן צלילים, ליחידות מוסיקליות בעלות משמעות. התהליך מתחיל מן התגובה האינטואיטיבית של הילד למוזיקה, והוא מתפתח בעזרת תיווך המורה בסביבה מוסיקלית עשירה.
- **אינטראקציה חברתית**, המעודדת פעילות יצירתית אישית, בזוגות ובקבוצות קטנות תוך שיתוף פעולה בין המשתתפים.

שני תחומים אלה מתחברים יחד לתכנית כוללת ולשלל דרכי הוראה ולמידה, שמחד גיסא, מאפשרת מרחב לסגנון האישי והייחודי של המורה, ומאידך גיסא – מעודדת התפתחותן של יכולות התלמידים. בחוברת לתלמיד תזהו דרכי למידה שונות. כל תלמיד יוכל להתחבר ללמידה באמצעות תחומי המוזיקה

השונים (האזנה, שירה, נגינה ויצירה¹) בדרך המתאימה לו במיוחד (תנועה, רישום, והסבר מילולי²) על פי אופי החשיבה שלו (אנליטי, יצירתי ומעשי³). העיסוק בתחומים השונים ירחיב את אופקיו של התלמיד. האיורים גם הם חלק של הלמידה, והתלמידים יכולים לחפש בספרים ובאינטרנט, מידע נוסף על כל נושא שמעניין אותם. הגישה החינוכית רואה את התלמיד כיוזם וכפעיל בתהליך הלמידה. התלמיד מבנה את הידע שלו (קונסטרוקטיביסט) בזיקה לבני גילו, בסביבה מוסיקלית עשירה.

בתכנון השיעור, נדרש המורה להחליט מהי מידת העומק והרוחב שיש להקדיש לכל קטע מוסיקלי. התקליטור המצורף מאפשר לתלמיד להאזין בבית לכל קטעי המוזיקה, עם בני משפחתו ועם חברים. האזנה חוזרת מעמיקה את ההיכרות עם המוזיקה ואת אהבת היצירות הנשמעות⁴.

2. למידה מושגית – מארגנים מוסיקליים

בחינתן של גישות שונות הבודקות כיצד ילדים לומדים מוזיקה⁵ מצביעה על כך שילדים נוטים לארגן את הצלילים שהם שומעים, ליחידות בעלות תפקוד מסוים (למשל: פתיחה, סיום⁶), ועל פי כללי הארגון של המוזיקה הנשמעת בסביבתם מינקות (למשל: חזרה, שינוי, סימטריה⁷). יחידות ארגון אלה נקראות בשם מארגנים מוסיקליים⁸. לימוד על פי מארגנים מוסיקליים מאפשר לתלמיד להכיר מאפיינים של ארגון מוסיקלי ביצירה מסוימת, ואחר כך לזהותם גם ביצירות אחרות. רצוי להדגיש, עם זאת, שכל יצירה מוסיקלית נלמדת בראש ובראשונה כשלמות אמנותית ואיכותית בעלת ייחוד משלה.

3. תקשורת בין אישית

¹ תכנית הלימודים במוסיקה של משרד החינוך

² Gardner, H. (1993) *Multiple Intelligences*. New York, NY: Basic Books.

³ Sternberg, R. (1988). *The Triarchic Mind*. New York, NY: Viking.

⁴ ברנד, א. (1996). השפעת ספריית קלטות בית ספרית על הרגלי ההאזנה למוסיקה. *מפתח*, 1, 71–88.

⁵ Brand, E. (1988). Children's mental musical organizations as highlighted by their singing errors. *Psychology of Music*, 28, 62-80.

⁶ Bamberger, J. (1991). *The mind behind the musical ear: How children develop musical intelligence*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

⁷ Cohen, V. (1986). *Prelude to a cognitively oriented curriculum*. Paper presented at ISME Conference, Innsbruck.

⁸ ברנד, א. (2002). ממחקר להוראה בחינוך המוסיקלי. *מפתח* (4), 67–77. ירושלים התשס"ב: משרד החינוך, המרכזיה הפדגוגית, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים.

אחד היתרונות של למידה בבית הספר לעומת למידה בבית הוא קיומה של מסגרת חברתית. המפגש עם חברים בני אותו גיל מאפשר לתלמיד לפתח יכולות חשובות של תקשורת. הדרכה נבונה של המורה, באווירה תומכת ולא תחרותית, תעזור לילד לבנות דימוי עצמי חיובי. המורה למוזיקה יכול להשפיע רבות על התפתחות דרכי תקשורת נאותים בזכות מרכיב בסיסי, המשותף לתקשורת הבין אישית ולמוזיקה: **קשב**.

במחקר שנערך בגני ילדים, נחשפו חמישה מרכיבים, המשותפים לחינוך מוסיקלי ולאינטראקציה חברתית. מרכיבים אלה, שהמשותף להם הוא הקשב, פועלים יחד לשיפור התקשורת הבין אישית בקרב הילדים⁹:

תקשורת בין אישית	חינוך מוסיקלי
קשב פנימי בעזרת הרפיה	קשב פנימי בעזרת מוזיקה
הקשבה לזולת	הקשבה למוזיקה על כל מרכיביה השונים
הקשבה לחבר וחזרה על מה שאמר	הקשבה למקצב או מנגינה, וביצוע בחיקוי
דו-שיח במילים	דו-שיח בשירה או בנגינה
בניית משחק או פעילות בזוגות או בקבוצה	יצירת פעילות מוסיקלית בזוגות או בקבוצה

הקשב חיוני ביותר לשיעורי מוזיקה מוצלחים, ובחברות של "צלילי המוזיקה" נבנים תהליכים הדרגתיים לבניית תרבות של קשב, המכילה את חמשת המרכיבים:

1. **קשב פנימי:** ניתן להגיע לקשב פנימי באמצעות הרפיה. פתיחת השיעור בהרפיה מאפשרת לילד להיות בקשר עם עצמו ולהתנתק מפעילויותיו הקודמות. מורים רבים מספרים על תרומת ההרפיה לכושר הריכוז של הילדים בהמשך השיעור.
2. **הקשבה:** טיפוח ההבחנה במרכיבים מוסיקליים, בעת ההאזנה, מתרחש לאורך השיעור. התלמידים מתבקשים, למשל, לזהות חזרה או שינוי במוזיקה ולהסביר מה התרחש: אלו כלים נגנו, ומה אירע ביצירה. כמו כן, הרגלי הקשבה לזולת – מורה או תלמיד – הם הבסיס לתקשורת תקינה.
3. **חזרה בחיקוי:** עצם הבקשה לחקות מנגינה או מקצב, מגבירה את ריכוז המאזן. הבקשה לחזור על מה שנאמר על ידי בן שיח, מגבירה את הריכוז באינטראקציה. החיקוי הוא חלק אינטגרלי ומהותי בלימוד התנהגויות מוסיקליות ובלמוד התנהגויות חברתיות¹⁰.
4. **דו שיח** מוצלח כולל הקשבה וגם תגובה – בנגינה או בדיבור. אלתור שיחות בנגינה מטפח הבחנה והתייחסות הדדית.
5. **משימות יצירתיות** בחוברת הלמידה, המתבצעות בזוגות או בקבוצות קטנות, מכוונות לקשר בין הילדים. העבודה השיתופית "דורשת" קשב בשל הצורך גם להבין את הזולת וגם לתקשר עמו בדרך

⁹ Brand, E. & Bar-Gil, O. (2010). Improving communication through music. *Min-Ad: Israel Studies in Musicology Online*, 8/1, 2010. Special Issue: Advancing Children through the Arts. Access: Min-Ad.

¹⁰ אלברט בנדורה – ראה וויקיפדיה

של שיתוף פעולה. היכולת להקשיב היא בסיס לדיון תרבותי ולקבלת החלטות מתוך שיקול דעת. אנו תקווה שכישורי הקשב הנוצרים בפעילות מוסיקלית יבואו לידי ביטוי גם במסגרת הכיתה, בבית הספר, במשפחה ובקהילה. כך יתרמו שיעורי המוזיקה לשיפור באיכות החיים.

4. יסודות תכנית הלימודים במוזיקה של משרד החינוך

חומרי הלמידה של "צלילי המוזיקה" מסייעים בידי המורה ליישם בכיתה את נושאי תכנית הלימודים החדשה במוזיקה של משרד החינוך. קריאה של מסמך תכנית הלימודים, במקביל לשימוש במדריך למורה ובחוברת של "צלילי המוזיקה", יבהיר את הקשר ביניהם. להלן תקציר של מספר נושאים מתוך תכנית הלימודים.

החוויה המוזיקלית מתרחשת בשלושה ערוצי פעילות עיקריים:

1. **האזנה**

2. **ביצוע (בשירה ובנגינה)**

3. **יצירה**

חומרי הלמידה של "צלילי המוזיקה" נותנים מענה רחב לשלושת התחומים הללו. החוברת כוללת מגוון שירים ויצירות (אמנותיים, עממיים ופופולריים) מתרבויות מוסיקליות שונות. הקטעים נבחרו על פי התאמה לנושא הנלמד ועל פי עקרונות של מורכבות ועידון, המאתגרים את התלמיד להרחיב את יכולותיו התפיסתיות. בחומרים גם הפניה לפעילויות טכנולוגיות באמצעות האתר: biui.org.il.

המושגים המרכזיים שבתכנית הלימודים מובאים להלן בקצרה:

א. מושגים מארגנים

1. **חלוקה לחלקים**, הנוצרת כתוצאה מהגעה למקומות מנוחה, ו/או מחזרה או משינוי בולט ביצירה;

2. **כיווניות**, הנוצרת מתוך תחושה של יציאה ממרכז צלילי יציב ("בית") וחזרה אליו;

3. **זרימת אנרגיה**, הכוללת רצף או קטיעה, גלים של הכנה, הצטברות לשיא, התפרצות, או דעיכה בסיום קטע מוסיקלי.

ב. תכונות הצלילים הם אחד מן האמצעים של ההלחנה, ושילובם יוצר את החלקים, את הכיווניות ואת זרימת האנרגיה ביצירה. התכונות הבסיסיות של צלילים הם:

1. **גוון**

- 2. משך
- 3. גובה
- 4. עוצמה.

בחומרי הלמידה של "צלילי המוזיקה", מושם דגש בכל שנה על חלק מן הנושאים הללו. גישה זו מאפשרת לתלמיד לפתח הבנה מוסיקלית עמוקה ומקיפה, ולתת ביטוי להבנה זו באמצעות אלתור בשירה ונגינה, תנועה, רישום גרפי, פנטומימה ותיאור מילולי.

5. מטרות בחומרי הלמידה של "צלילי המוזיקה"

מטרות-על

- התלמידים יפתחו הבנה מוסיקלית, באמצעותה יגבירו את הערכתם אליה ואת הנאתם ממנה.
- התלמידים יממשו את הפוטנציאל האישי שלהם, באמצעות פעילויות יצירתיות ובעזרת מסגרת שיתופית תומכת.

הנחות יסוד בעבודת המורה

- התייחסות לכל תלמיד כאל בעל כישורים רבים ומגוונים.
- פיתוח מודעות לעשייה המוסיקלית של התלמידים, וקידום הלמידה בעזרת "ייחוס מסוגלות" – מתן משוב מפורט חיובי.
- הכרה בכוחו של התלמיד לבנות ולארגן את הידע שלו.
- בניית סביבה מוסיקלית עשירה והדרכת התלמיד להשתמש בה.

חומרי הלמידה של "צלילי המוזיקה" מתבססים על מטרות בארבעה תחומים:

א. מטרות רגשיות

- התלמידים יחוו את ההנאה שבמוזיקה.
- התלמידים יבטאו את רגשותיהם באמצעות המוזיקה.
- התלמידים יזהו את הרגשות שהם חווים בפעילויות המוסיקליות השונות.
- התלמידים ישתמשו בדימויים ובאנלוגיות וימצאו קשרים בין מוזיקה לבין אמנויות ותחומי תוכן אחרים.
- התלמידים יקשרו את המוזיקה לחיי היום-יום, תוך גישור בין המוזיקה הנלמדת בבית-הספר ובין המוזיקה שמחוצה לו.

ב. מטרות מוסיקליות

- התלמידים ישתתפו באופן פעיל בעשייה מוסיקלית.
- התלמידים יפתחו מודעות למושגים המארגנים את ההבנה ואת החוויה המוסיקלית.
- התלמידים יכירו מגוון רחב של יצירות ושירים.
- התלמידים יתארו את המוזיקה באמצעות תנועה, רישום ומילים.
- התלמידים ילמדו להקיש תבניות ולנגן שירים מתוך שמיעה.
- התלמידים יפתחו יכולת שירה אסתטית.
- התלמידים יפתחו יצירתיות מוסיקלית.
- התלמידים יאלתרו בקול ובנגינה.
- התלמידים ילמדו לקרוא תווים וישתמשו בידע הזה בשירה ובנגינה.

ג. מטרות חברתיות

- התלמידים ישפרו את הקשב לזולת.
- התלמידים ילמדו במסגרת חברתית תומכת, שתעודד השתתפות פעילה בתהליך הלמידה.
- התלמידים יתבטאו באופן אישי בתוך מסגרת חברתית זאת.
- התלמידים יפתחו כישורים ארגוניים שיתופיים להתמודדות עם משימות למידה.

ד. מטרות קוגניטיביות

- התלמידים יפתחו מיומנויות של חשיבה, כגון: קשב, ריכוז, תכנון, איסוף נתונים, פישוט, שימור והערכה.
- התלמידים יפתחו מודעות לאסטרטגיות למידה ולאסטרטגיות של פתרון בעיות.
- התלמידים יפתחו יכולת למידה עצמאית.

6. חומרי הלמידה של "צלילי המוזיקה"

החוברת לתלמיד כוללת:

- שיר ויצירה ל-10 שיעורי מוזיקה
- פעילות יצירתית, רב-כישורית
- הצגת מושגים מארגנים
- הצגת תכונות הצלילים
- שאלות "פתוחות" המאפשרות חשיבה רב-כיוונית
- הערכה עצמית של התלמיד
- מילות השירים שבתקליטור
- תמונות ורקע קצר על מלחינים ומשוררים
- שיעור על ההמנון הלאומי "התקווה"
- תמונות כלי נגינה
- לימוד מדורג של תבניות מקצב
- לימוד מדורג של שירה מתוך תווים
- 5 שירי חג לליווי בכלי הקשה ובדרבוקה
- תמונות אמנות.

התקליטור כולל:

- 10 שירים
- 10 יצירות
- ההמנון הלאומי, "התקווה"
- 5 שירי חגים לליווי בכלי הקשה ובדרבוקה.

בתקליטור, הושם דגש על גיוון ועל איכות מירבית של ההקלטות. הזמן שמייחדים בכיתה להאזנה אינו מאפשר היכרות מספקת עם היצירות, לכן חשוב מאוד שלכל תלמיד יהיה תקליטור, אשר יוכל להאזין לו בבית. האזנה חוזרת מגבירה את ההנאה מן היצירות.

המדריך למורה כולל חומר תיאורטי ומעשי. ההצעות במדריך עשויות לסייע הן למורים בראשית דרכם, והן למורים וותיקים, המעוניינים לשלב בעבודתם יצירות חדשות ורעיונות חדשים.

באתר אגף המוזיקה אפשר יהיה בעתיד לקבל עדכונים, משחקים, מידע ופעילות הרחבה לחומרים הכתובים.

הערה: כל החומרים שבתכנית מתפרסמים ברשות בעלי הזכויות. אנא עזרו לנו לשמור על זכותו של כל יוצר לקבל תמורה הוגנת עבור עבודתו על ידי שמירה על החוק האוסר צילום וצריבה של חומרים אלה. השתדלנו שרשימת המקורות בכל חוברת תהיה שלימה ומדויקת. אם נפלה טעות כל שהיא, אנא יידעו אותנו. תודה מראש.

בנוסף:

ספריית קלטות "מה נשמע?" - הספרייה מהווה העשרה של החומרים ב"צילי המוזיקה". הספרייה כוללת יצירות של מלחינים שונים והיא פועלת כמו ספריית קריאה בבית-הספר. מטרתה לאפשר לתלמידים להאזין בבית ליצירות שלמות. באמצעות ספריית תקליטורים מפתחים התלמידים הרגלי האזנה עצמאיים ובנוסף, משתפים את בני משפחתם בחוויית ההאזנה. המחקר¹¹ מצביע על קיום טעם מגוון אצל תלמידי בית-הספר היסודי, אך עם הגיל, ילדים שאינם חשופים למגוון סגנונות של מוזיקה אוהבים רק את המוזיקה הפופולרית, הנשמעת לרוב במדיה. הרגלי האזנה מקרבים את המוזיקה ומחזקים את ההנאה. לכן, מומלץ שבכל כיתה יהיו מספר עותקים של תקליטורי הספרייה "מה נשמע?", כך שסך כל התקליטורים יהיה כמספר התלמידים בכיתה.

הזמנת חומרים

- רצוי להזמין את חומרי הלמידה בחודשי מאי-יוני, לקראת שנת הלימודים הקרבה ובאה.
- חשוב לרשום את חומרי הלמידה (חוברת + תקליטור לכל ילד) ברשימת ספרי לימוד לתלמיד, בתיאום עם הנהלת בית-הספר.
- רצוי להזמין תקליטורים מאוסף "מה נשמע?" לספריית השאלה כיתתית או בית-ספרית.
- חומרים בודדים, למורה, ניתן להזמין באגף המוזיקה, טל' 03-5317627 או 03-5318260, פקס' 03-5354556 או 03-5355048 או בדוא"ל music.integ@mail.biu.ac.il.
- חומרי לימוד כיתתיים ניתן להזמין אצל חברת בונוס הוצאה לאור, רח' הירדן 3, א.ת. יבנה, טלפון: 08-9331170 פקס: 08-933180/1 דוא"ל: bonusbooks@bezeqint.net

ברנד, א. (1996). השפעת ספריית קלטות בית ספרית על הרגלי ההאזנה למוסיקה. *מפתח*, 1, 71–88. ¹¹

7. תכנון ההוראה השנתית

- רצוי לתכנן מראש את האיזון במרכיבי הפעילות השנתית: למידה בתכנית "צלילי המוזיקה", הכנה לקונצרטים, השתתפות בטקסים, במופעים ובפעילות בית-ספרית ייחודית.
- בחודשי הקיץ אפשר ליהנות מהאזנה לתקליטור ומקריאת החוברת לתלמיד והמדריך למורה.
- רצוי לבחור מראש את החומרים שברצונכם ללמד בכיתה, ולעומתם את אלה שבכוונתכם ליעד להאזנה ולפעילות עצמאית של התלמידים בבית.
- חשוב לעודד את התלמידים להאזין לתקליטור בבית יחד עם בני המשפחה וחברים.

דוגמה לתכנון שלד של שיעור

פירוט	נושאים	דקות	חלק	
	נושא השיעור	5	פתיחה	1
	כניסה לחדר, הרפיה, נשימות			
	הכנה ללימוד שיר חדש, פעילות יצירתית וביצוע השיר	30	גוף השיעור	2
	הכנה להכרת יצירה חדשה, פעילות יצירתית, וביצוע פעילויות על פי היצירה			
בדיקה והערכה של הלמידה בשיעור	ה בהרה	10	סיכום וסיום	3
דוגמה נוספת בנושא הנלמד	ה רחבה			
קשר לנושאים נוספים במוזיקה, לתחומי תוכן אחרים, ולחיי היומיום.	ה כללה			

בהמשך, מספרי הדקות בטבלה מודפסים בצבע בהיר, על מנת לאפשר שינוי על פי רצונכם.

חלק ב

לקראת קריאת החלק השני של המדריך, ברצוננו להסביר מספר החלטות שקיבלנו בהצגת החומרים:

1. כל אחד מעשרת השיעורים **בחלק ב** כולל שיר, יצירה ולעיתים גם הרחבה. ניתן איפה לבנות שיעור אחד שמציג את הנושא הנלמד, או להקדיש מספר שיעורים לאותו נושא.

2. תיאור השיעור במדריך כולל את הסעיפים הבאים:

- מבוא לנושא השיעור
- מטרת השיעור
- מילות השיר, רקע וניתוח
- רקע וניתוח של היצירה
- הצעות לפעילות תלמידים בכיתה
- הערכת הלמידה
- טבלה מקוצרת של תכנון השיעור.

3. חומרי הרקע על השיר והיצירה מיועדים להעמקת הידע של המורה.

4. בניתוח השירים והיצירות השתמשנו באותיות לועזיות כגון **a**, **b**, לתיאור חלקי המוזיקה. אותיות אלה עקביות עם הקריאה של מוזיקה משמאל לימין, אך ניתן, לחילופין, ולהשתמש באותיות **a**, **b**.

5. אוסף הרעיונות הם בבחינת היצע בלבד. אין לראות בהם מרשם שעל המורה לבצע בדיוק כפי שנכתב. על המורה לבנות שיעור המתאים לצרכי התלמידים, למרחב החדר ולתנאים בהם מלמדים. נשמח לשמוע מכם רעיונות נוספים.

6. אפשר לשלב ברצף הלמידה גם שירים ויצירות אחרות, האהובים על המורה. רצוי גם לכלול את היצירות שינוגנו בקונצרטים, על פי הנושאים המוסיקליים הבולטים בהן.

7. אנו ממליצים להפוך מדריך זה לחוברת אישית, בה כותבים הערות ורעיונות, רשימות מידע נוסף מתוך האינטרנט, ניתוח על גבי התווים, וכן הערות שסייעו לכם בעתיד.

8. כדאי לשתף את הנהלת בית הספר, מחנכים, מורים והורים, במידע על תכנית המוזיקה כדי שיוכלו ליהנות גם הם מן החוויות המוסיקליות של ילדיהם. אולי ימצאו גם דרך להוסיף ולתמוך בתחום המוזיקה שאתם מובילים.

1. פתיחה: קשר עין וקשב

"הנה מה טוב" מילים: תהילים קל"ג, א, לחן: משה יעקובסון

רקוד גרמני-אלמנד מאת יוזף היידן

לשיעורי המוזיקה תפקיד חשוב ביצירת היכרות בקרב הילדים וביצירת שייכות ואווירה טובה בבית-הספר. אנו ממליצים לשלב בשיעורים הראשונים את השיר "הנה מה טוב" מאת משה יעקובסון ואת ריקוד האלמנד מאת יוזף היידן, יחד עם מספר משחקי היכרות. פרק זה עשיר בהצעות, לבחירתכם.

מטרות

- הכרת חדר המוזיקה ומקומות הישיבה.
- הכרת שמות התלמידים.
- קשר עין וקשב כבסיס להתנהגות בשיעור מוזיקה.
- הבחנה במצלול קולות מול מצלול כלים.
- הכרת "מראה" כדרך לבטא את התוכן המוסיקלי של היצירה.

מהלך הפתיחה

התלמידים נכנסים לחדר המוזיקה ויושבים ישיבה חופשית או ישיבה על הרצפה במרכז החדר. אם בחרתם במקומות קבועים, אפשר לקבוע מראש את מקומות הישיבה, לקרוא בשמות התלמידים, אחד לאחד, ולהזמין לשבת במקומות שנקבעו. אם הישיבה היא במעגל, אפשר להושיב שתי בנות ושני בנים, לסירוגין.

משחק שמות

ישנם דרכים רבות להכרת שמות הילדים. להלן שתי הצעות:
המורה אומרת את שמה. התלמיד היושב לצידה אומר את שם המורה ואת שמו. התלמיד הבא חוזר על שם המורה ועל שם התלמיד הראשון ומוסיף את שמו. כך ממשיכים עד כחמישה שמות, או יותר – על פי יכולת הילדים לזכור את השמות החדשים. אם לא זוכרים שם של תלמיד מסוים, התלמיד עצמו יכול לעזור ולהזכיר את שמו. חוזרים על המשחק בשיעורים הבאים עד שהמורה והתלמידים מכירים את כל השמות של תלמידי הכיתה. חשוב לשמור על אווירה משחקית נעימה שיש בה חיוך, ריכוז ומאמץ, ובניית ביטחון. אפשרות אחרת היא לשחק באמצעות השיר "מי נשאר?" (בהמשך, עמוד 29) כפעילות להכרת שמות התלמידים.

משחקים להתמצאות במרחב

לכל סביבה לימודית מאפיינים משלה. כדאי שהתלמידים יכירו את הסביבה ואת מקום הישיבה שלהם. להלן הצעה:

- התלמידים יושבים במקומות הקבועים. מזמינים קבוצה להסתובב בחדר על פי נגינה או שירה של המורה. בסיום פסוק מוסיקלי חוזרים למקום. את הפעילות בונים באופן הדרגתי, כך שבכל פעם קבוצה גדולה יותר של תלמידים קמה ומשתתפת במשחק. בהמשך משתתפים כל התלמידים.

המקומות הריקים במדריך זו מיועדים לרישום שלכם. הוסיפו כאן רעיונות משלכם:

הערות:

הנה מה טוב

מילים: תהילים קל"ג, א, לחן: משה יעקובסון

הנה מה טוב ומה נעים

שבת אחים גם יחד

רקע כללי לשיר

שיר זה, המולחן לטקסט תנ"כי, מעביר מסר של אחדות ושל קירוב לבבות. הפסוק המקראי זכה לפרושים רבים. בשל המסר של אחדות ושל אופטימיות, זכה פסוק זה ללחנים רבים. חלק מן הלחנים הינם ליריים, וחלקם נושאים אופי ריקודי, כמו בלחן שחובר על ידי המלחין משה יעקובסון.

באתר האינטרנט "זמרשת" מתוארות הנסיבות של הלחנת השיר: בעקבות השתתפותו של המלחין בערב הווי משותף לחיילים יהודים ודרוזים, ניסה משה יעקובסון ליצור מנגינה שיש בה צביון מזרחי. המילים "הנה מה טוב ומה נעים" מופיעות בשיר במנגינות שונות, אולי על מנת להמחיש רגשות שונים ומשמעויות שונות, העולים מן הטקסט המקראי.

בביצוע נשמעים קולות נשיים בליווי של פסנתר ושל כלי הקשה. השיר מושר לסירוגין מפי זמרת סופרן ומפי קבוצת זמרות. השיר מבוצע שלוש פעמים: בפעם הראשונה והשלישית על ידי הרכב קולי בליווי פסנתר וכלי הקשה, ובפעם השנייה ללא שירה, כשחלילית מבצעת את המנגינה. הקטע מבוצע במהירות המתאימה להצטרפות התלמידים בשירה ובתנועה.

→	פתיחה	1	2	3	סיום
	ביצוע כְּלִי	ביצוע קולי	ביצוע כְּלִי	ביצוע קולי	ביצוע קולי

בסיום, הפסוקית האחרונה חוזרת שלוש פעמים עם האטה הדרגתית, המבליטה את המאפיינים המוסיקליים של סיום. על כך נרחיב בהמשך. המבנה בהמשך מתאר את הביצוע הקולי הראשון (1 למעלה).

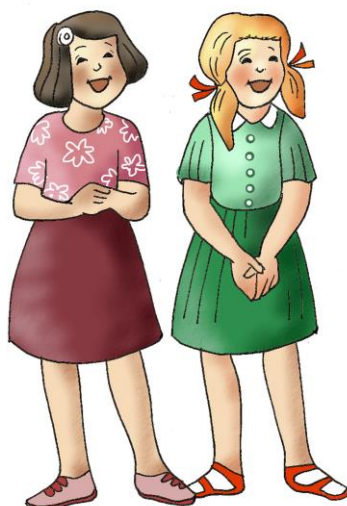
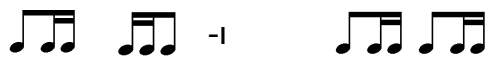
סולם: מודוס רה דורי

משקל: 2/4

→	a	b	c	a	מבנה:
	1-8	9-16	17-24	25-32	
	סקסטה	סקסטה	אוקטבה	סקסטה	

השיר מורכב משרשרת של שלוש מנגינות, **a**, **b**, ו-**c**, כשהמנגינה הראשונה חוזרת בסיום וכך יוצרת מסגרת לשיר. לשלושת המנגינות מספר מאפיינים משותפים, המחזקים את תחושת האחדות, שבשיר:

- אופי ריקודי
- אורך שווה של שמונה תיבות
- המילים: "הנה מה טוב ומה נעים"
- תבניות מלודיות וריתמיות דומות
- סיום בצליל יציב "רה".

הנה מה טוב

מילים: תהילים קל"ג, א,

לחן: משה יעקובסון

a

ה - ה טוב מה נה - ש - עים - נ מה - ו טוב מה נה - ה

5

מה נה - ה מה נה - ה טוב מה נה - ש - עים - נ מה - ו טוב מה נה - ה

9

מה נה - ה מה נה - ה טוב מה נה - ש - עים - נ מה - ו טוב מה נה - ה

13

ה - ה טוב מה נה - ש - עים - נ מה - ו טוב מה נה - ה

17

ה - ה טוב מה נה - ש - עים - נ מה - ו טוב מה נה - ה

21

ה - ה טוב מה נה - ש - עים - נ מה - ו טוב מה נה - ה

25

ה - ה טוב מה נה - ש - עים - נ מה - ו טוב מה נה - ה

29

ה - ה טוב מה נה - ש - עים - נ מה - ו טוב מה נה - ה

הצעות פעילות לשיר "הנה מה טוב"

- אפשר להתחיל מהכרת מילות השיר ושיחה על משמעותן ועל מקורן התנכ"י. אלו מילים נראות לילדים כמילים חשובות במיוחד בשיר?
- התלמידים יכולים להמציא תנועה מתאימה למילים שצינו. מתייחסים למילה "יחד" ויוצרים מגוון דרכים להראות את המילה "יחד" באמצעות תנועות גוף, כגון, כף מול כף, מרפק מול ברך, וכו'.
- מאזינים לשיר ומזהים בו את המילה "יחד".
- מאזינים ומתנועים על פי חלק a, במרחב החדר. בכל פעם ששומעים את המילה "יחד", יוצרים קשר עין עם הילד הקרוב ביותר ומבצעים תנועה של "יחד". נפרדים ומתנועים שוב בחדר.
- בחלק b ובחלק c ממציאים התלמידים תנועות מתאימות על פי המוזיקה.
- בחלק a החוזר, חוזרים לפעילות הקודמת של הליכה ומפגש עם תנועת "יחד" מול חבר.
- מחליטים יחד מה לעשות כאשר השיר כולו חוזר ללא שירה.
- רצוי לייחס מסוגלות לביצועים של התלמידים תוך מתן משוב ענייני חיובי, כגון:
 - ❖ "הקשבתם בריכוז לשיר, ולכן הצלחתם להיפגש עם חבר במילה "יחד".
 - ❖ "המצאתם תנועות מעניינות".
 - ❖ "נעצרתם כמו פסלים כדי להקשיב לנגינת החלילית".
- מבצעים נשימות ותרגילי קול ושרים את השיר. להכרת הנושא כדאי לקרוא את הספר ואת המדריך למורה: "הכול בקול" מאת אוה לאוטרשטיין-פיטליק¹².

משחק קשב

- קשב הוא היסוד של האזנה למוזיקה וכן של תקשורת בין אישית מוצלחת. רצוי להרבות במשחקי קשב, כמו למשל, המשחק בעמוד 8 בחוברת.
- תלמיד אחד יושב במרכז החדר בעיניים עצומות. מישהו משמיע צליל בכלי נגינה.
1. התלמיד מצביע לכיוון ממנו בא הצליל.
 2. הוא מראה בתנועה כיצד הפיקו את הצליל.
 3. הוא מתאר מאיזה חומר עשוי הכלי.
 4. הוא אומר את שם הכלי.

¹² לאוטרשטיין-פיטליק, א. (2010) הכול בקול. רמת גן: אגף המוסיקה, המכון לקידום ההוראה, הלמידה והאינטגרציה החברתית ע"ש פרופ' יהודה אמיר, אוניברסיטת בר-אילן.

ההתייחסות היא קודם כל לתכונות הצליל, ורק לאחר מכן לשם הכלי. ניתן להוסיף שאלות לגבי גובה, עוצמה ומשך. נותנים משוב על התהליך, כמו: "השקט איפשר ריכוז", "הקשב איפשר זיהוי הכלי על פי תכונותיו".

"מראה"

הגישה פותחה בארץ על ידי ד"ר ורוניקה כהן¹³. ה"מראה" מתארת תוכן מוסיקלי באמצעות תנועה, המתווכת בין התלמיד לבין המוזיקה. התנועה הפיסית יוצרת מתח ושחרור בגוף, במקביל למתח ושחרור שבמוזיקה. המורה מתכנן ומבצע את ה"מראה" והתלמידים מצטרפים בחיקוי התנועות, תוך ריכוז, קשר עין עם המורה וקשב למוזיקה. בעקבות הפעילות רצוי לערוך דיון, שמטרתו להעלות למודעות התלמידים את הידע האינטואיטיבי, באשר ליצירה, אותו רכשו במהלך הפעילות.

רקוד גרמני-אלמנד

מאת יונף הינדן

בשפה הצרפתית, נקראה פעם גרמניה בשם "אלמנד", וכך קיבל הריקוד הגרמני את שמו. בתקופת הבארוק ה"אלמנד" היה אחד הריקודים בסוויטה. במקור, המשקל היה זוגי אך במאה ה-18 מלחינים כתבו ריקודי אלמנד במשקל משולש, בדומה לוולס. הריקוד הוא בעל אופי מסוגנן וחגיגי.

הביצוע בתקליטור הוא של רביעיית כלי קשת: כינור ראשון, כינור שני, ויולה וצ'לו. אפשר לדמיין איך נשמעת הגרסה לתזמורת קאמרית, בעזרת התווים שבהמשך.

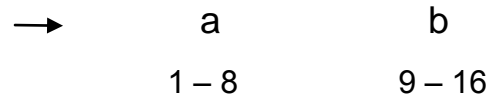

¹³ Cohen, V. (1997). Exploration of kinesthetic analogues for musical schemas. *Council for Research in Music Education*, 131, 1-13.

סולם: סי במול מז'ור

משקל: משולש 3/4

מבנה:

מרקם הריקוד הוא הומופוני ובו מנגינה בכלי קשת הגבוהים (כינור ראשון ושני), "המרחפת" מעל הליווי בכלי הקשת הנמוכים.

בחלק a משפט מוסיקלי אחד, הבנוי משתי פסוקיות סימטריות $4 + 4$, עם סיומים זהים מבחינה ריתמית (תיבה 4 ותיבה 8). ♪ ♪ ♪

בחלק b מנגינה גלית שירודת בסיום לצליל יציב, הטוניקה. גם כאן, המשפט המוסיקלי סימטרי ובנוי משתי פסוקיות $4 + 4$, המכילות מוטיבים קצרים, העוברים בין הכלים.

הערות

רקוד גרמני-אֶלְמֶנְד

מאת יוזף היידן

a

2 Flauti

Oboe 1

Oboe 2

Clarinet in B \flat 1

Clarinet in B \flat 2

Bassoon

2 Corni in B \flat

Violin I

Violin II

Basso

fz

fz

fz

b

This musical score page contains the first eight measures of a section labeled 'b'. The instrumentation includes Flute (Fl.), Oboe 1 (Ob. 1), Oboe 2 (Ob. 2), Clarinet in B-flat 1 (B♭ Cl. 1), Clarinet in B-flat 2 (B♭ Cl. 2), Bassoon (Bsn.), Horn in B-flat 2 (B♭ Corn. 2), Violin I (Vln. I), Violin II (Vln. II), and Cello (Cb.).

The score begins with a dynamic marking of *9* (piano) and a key signature of two flats. The Flute part starts with a series of chords in the first four measures, followed by rests. The Oboe parts play a rhythmic pattern of quarter notes and rests. The Clarinet parts play a steady quarter-note accompaniment. The Bassoon part features a melodic line starting in measure 5, marked with *a 2*. The Horn part plays chords. The Violin I part has a melodic line with slurs, and the Violin II part plays a rhythmic accompaniment. The Cello part plays a simple harmonic accompaniment.

הצעות פעילות לריקוד ה"אלמנד"

- כהקדמה ל"מראה", מציעים לתלמידים לחקות את תנועות המורה, כאילו מסתכלים במראה. מבצעים תנועות שונות, ללא מוזיקה.
- עוברים לביצוע "מראה" על פי היצירה מאת היידן. התלמידים מבצעים את התנועות יחד עם המורה. בתכנון התנועות, רצוי להתייחס ל:
 - ❖ תנועות חוזרות כשהמוזיקה חוזרת.
 - ❖ מתן ביטוי לעליות וירידות.
 - ❖ יציאה ממקום יציב (למשל ידיים נחות על הברכיים).
 - ❖ הגעה ל"שיא".
 - ❖ חזרה לאותו מקום יציב בסיום כל חלק.
- התלמידים ילמדו להבחין בקשר שבין תנועות המורה ובין המוזיקה הנשמעת, בעזרת שיחה על ה"מראה" (עמ' 9 בחוברת). העיגול הריק בעמוד זה מיועד לשאלה: "מה עוד ניתן לשאול?".
- רצוי לחזור על ה"מראה" בשיעורים הבאים, ובאופן הדרגתי להעמיק בשאלות, כמו למשל "מדוע בתחילת ה"מראה", התנועות הן בעליה?", "מה קורה בסיום?", "אלו כלי נגינה נשמעים ביצירה זו?"
- משוחחים על התמונה בעמוד 10 ושמים לב לקשר עין ולהבעה של קשב בקרב הנגנים.
- מתבוננים בתמונות הכינור והצ'לו בעמוד 11 ומשוחחים עליהם. ניתן לעודד תלמידים להכין בבית כלי מיתר משלהם.
- חשיבה רפלקטיבית של התלמידים: מומלץ להרגיל את התלמידים לחשוב מה למדו במהלך השיעור. ניתן לתלמידים להביע את עצמם באופן חופשי – ורצוי בסבב. אולי יהיו הפתעות! עם הזמן, נגיע לסיכום קצר של השיעור. קיימת נטייה של תלמידים לספר מה אהבו, ולא מה למדו. ייתכן שלמדו את מה שאהבו, אך בכל מקרה, רצוי להבחין בין השאלות.
- בודקים את השאלות המופיעות בכותרת "מה למדתי?" בחוברת (עמ' 11).

הרחבה

האיורים של הכינור ושל הצ'לו בעמוד 11 מאפשרים שיחה על גון הצליל, המושפע מאופן הפקת הצליל, מן החומר ממנו עשוי הכלי, מהשפעת גודל הכלי על גובה הצליל, ועוד. ניתן להשמיע לתלמידים קטעי סולו של כל כלי קשת בנפרד, כמו לדוגמה, את הצ'לו ב"ברבור" מאת סן-סנס ואת הכינור בקפריצ'ו של פגניני.

כבר מן השיעורים הראשונים, ניתן לעודד תלמידים ליצור כלי נגינה באופן עצמאי או בעזרת משפחה וחברים, ולפתח את ההתעניינות הטבעית של הילדים בחקר ובניסוי. הכלים שהילדים יוצרים יכולים לשמש ככלי נגינה בכיתה וגם ככלים לתערוכה כיתתית שתיבנה במהלך השנה. רצוי להרבות במשחקי חברה ובריקודים, דרכם ניתן לפתח בילדים יכולת של תגובה ספונטאנית לתכונות בסיסיות של צלילים: מהר-לאט, חזק-שקט, זורם-קטוע, גבוה-נמוך. תוך כדי המשחק, נותנים משוב מילולי המתאר את הפעילות של התלמידים, לדוגמה: "התחלתם בהליכה איטית, על פי המוזיקה". אוצר מילים בסיסי זה יבוא לידי ביטוי בהמשך כשמתארים יצירות מוסיקליות.

במהלך המשחקים המורה מחזקת התנהגויות רצויות של תלמידים, לדוגמה: "הלכתם במרחב החדר בלי לגעת האחד בשני", "חזרתם בצורה שקטה למקומות הישיבה שלכם".

חשיבה רפלקטיבית של המורה

בסיום השיעור אנו ממליצים לחשוב על התהליך שהתרחש ולרשום הערות ורעיונות במקומות הריקים במדריך למורה. הערות אלה עשויות לעזור כשתחזרו על השיעור. אנו מציעים מספר נקודות לחשיבה רפלקטיבית, הקשורות למטרות היחידה ולפעילויות של התלמידים.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- יצירת אווירה ידידותית ללמידה משותפת.
- הכרת שמות התלמידים.
- מתן אפשרות לתלמידים להציע ולבצע רעיונות.
- הכרת מקום ישיבה וכללי התנהגות בשיעור.
- הכרת "מראה".
- קשב וקשר עין כבסיס לעבודה פוריה בכיתה.
- הכרת כלי קשת.

בעמוד הבא מופיעה טבלה כדוגמה לתכנון מקוצר של שיעור, המכיל את המרכיבים העיקריים של פתיחה. הפעילויות הן בגדר הצעה בלבד. ניתן לפרוש אותן על פני שיעור אחד או גם על יותר שיעורים. הקצאת הזמן היא לשיקולכם, ואולי תרצו לרשום את הזמן שהקדשתם בפועל, כעזרה לתכנון בעתיד.

דוגמה לתכנון שיעור 1 - פתיחה

פירוט	נושאים	דקות	חלק	
פתיחה לתכנית "צלילי המוזיקה", היכרות עם המורה למוזיקה ועם חברים בכיתה	נושא השיעור	10	פתיחה	1
כניסה לחדר. ישיבה על פי שמות. התמצאות במקומות. משחק הכרת שמות (חלק מן השמות)	ריכוז פנימי			
המצאת תנועות על פי מילים חשובות בשיר, במיוחד על פי המילה "יחד" נשימות, תרגילי קול	הכנה לשיר	5	גוף השיעור	2
"הנה מה טוב" – שירה ותנועה	"הנה מה טוב"	10		
משחק קשב – ילד במרכז, זיהוי כלי נגינה	הכנה ליצירה	5		
קשר עין - תנועות של "מראה" ללא מוזיקה - "מראה" על פי אלמנד מאת היידן	"אלמנד"	5		
שיחה על הקשר בין התנועות למוזיקה. תלמידים מספרים מה למדו בשיעור.	הבהרה	5	סיכום וסיום	3
לבחירה - אם יש זמן	הרחבה			
חשבו, מתי אנו משתמשים בקשר עין ובקשב?	הכללה			
שירה – "הנה מה טוב" ושירים מוכרים נוספים				

רעיונות נוספים למשחקי חברה, ליצירת קשר בין התלמידים

- **תרגילי חימום יצירתיים:**
 - ❖ כל ילד בתורו ממציא תנועה, הכיתה חוזרת על אותה התנועה.
 - ❖ כל ילד חוזר על התנועה שהמציא ומוסיף קולות מתאימים.
 - ❖ כל ילד ממציא תנועה ומשמיע את שמו בצורה מעניינת.
- **מי נשאר? (שיר עממי, לחן יחזקאל בראון¹⁴).** תלמיד אחד הולך במעגל כשילדי הכיתה סביבו שרים את השיר "מי נשאר?" ומקישים את הפעמה. במילים "מי נשאר?" התלמיד עוצר מול הילד הקרוב ביותר. אומרים בקול את שמו, והוא מחליף את חברו בהליכה במעגל. התלמיד הראשון מתיישב במקום של חברו, ולאחר שחוזרים על השיר מספר פעמים, עוצרים ונותנים לכל המשתתפים לחזור למקומותיהם. ניתן להמציא משחקים נוספים על פי שיר זה.
- **הולכים במרחב** החדר על-פי תיפוף או על-פי אלתור בנגינת המורה. כאשר משמיעם שתי נקישות יוצרים זוגות; שלוש נקישות - שלישיות; ארבע נקישות - רביעיות. כל ילד אומר את שמו לחבריו/כל ילד אומר את השם של חברו. נפרדים והולכים בנפרד במרחב, עד לסימן הבא.
- **משחק "מוביל מובל"** בזוגות - אחד מבני הזוג עוצם עיניים וחברו מוביל אותו במרחב החדר על-פי מוזיקה שקטה ואיטית. מתחלפים בתפקידים במקום מתאים במוזיקה.
- **משחק "פסלים"**: התלמידים הולכים במרחב החדר, עוצרים על-פי סימן מוסיקלי מוסכם. אפשר להשתמש בגון צליל שונה לכל סוג של פסל. יוצרים פסל באופנים שונים:
 - ❖ בחיקוי - מחקים את בן זוגו. מתחלפים בתפקידים.
 - ❖ בהיפוך תנועה - יוצרים תנועה הפוכה לתנועה של בן הזוג.
 - ❖ פסל מחובר - בני הזוג יוצרים פסל מחובר.
 - ❖ פסל קבוצתי מצטבר - כל אחד בתורו מתחבר לפסל של חברי קבוצתו. "הפסל" יכול לנוע על פי המוזיקה המושמעת.
 - ❖ פסל בעזרת גומי - התלמיד הראשון אוחז ברצועת גומי. שאר החברים מצטרפים לפי התור ומשנים את צורת הפסל בעזרת שינוי צורה בגומי, בתיאום עם המוזיקה.
- **ריקוד חופשי:** רוקדים על פי שיר. בכל אחד מבתי השיר, התלמידים נעים בנפרד, ובפזמון - רוקדים בזוגות.
- **ריקודי זוגות** וריקודי מעגל שונים.
הריקודים יוכלו לשמש מאגר למופעים ולטקסים המתקיימים במהלך השנה.

¹⁴ הקלטה של השיר מופיע בתקליטור של 12 קנונים מאת יחזקאל בראון, בהוצאת אגף המוסיקה במכון לאינטגרציה, אוניברסיטת בר-אילן.

2: משחקי קשר

סנאית מתוך "דירה להשכיר" מאת יחזקאל בראון

שיר משחק אֶתְיוּפִי

בשיעור זה ישתתפו התלמידים במשחקים מוסיקליים הדורשים קשב וקשר עין - מיומנויות חשובות ללמידה ולתקשורת בין אישית מוצלחת. במשחקים יוצרים התלמידים קשר עם חברים בזוגות, בקבוצות ובמליאה. ביצירה "סנאית" משחקים תוך כדי ריצה קלה, המחקה את תנועות בעל החיים. המשך: בשיר משחק אתיופי לומדים התלמידים, תוך משחק, מילים בשפה האמהרית ומתמודדים עם המאמץ לבטא אותם, כפי שמתמודד כל עולה חדש עם השפה העברית. כך ניתן ליצור רגישות וגם הזדהות, באווירה שהיא משחקית ושמה.

מטרות

- העמקת ההיכרות בקרב התלמידים.
- שימוש בקשר עין ובקשב.
- התאמת תנועות למנגינות.
- הבחנה בקשר בין צליל לסמל רשום.
- תגובה לפעמה.

אפשר להיכנס לכיתה תוך האזנה למוזיקה מן השיעור הקודם, כדי ליצור רצף בלמידה. בשיעור זה, אפשר להאזין לריקוד הגרמני, לבצע את ה"מראה" ולהיזכר בקשר של התנועות:

- לכיוון המלודי ביצירה
- למנוחות ולסיום.

"סנאית" מתוך "דירה להשכיר" מאת יחזקאל בראון

בשנת 1959 הלחין יחזקאל בראון מוזיקה לסיפורה של לאה גולדברג "דירה להשכיר". הסיפור עוסק בבעלי חיים כמשל ליחסים בין בני אדם. אחת הדמויות בסיפור היא הסנאית. לאה גולדברג מתארת אותה כדמות עליזה: "בשמחה ובנחת אגוזים מפצחת". יחזקאל בראון מתאר את השמחה בצלילים קלילים ומהירים. היצירה מנוגנת על ידי יוסי ארנהיים, נגן בתזמורת הפילהרמונית הישראלית בחליל צד, ואירת רוב בפסנתר.

סולם: מודאלי עם צליל פה במרכז

משקל: זוגי 2/4

→	פתיחה	a	מעבר	a'	סיום	מבנה:
	1 - 17	18 - 33	34 - 41	42 - 49	50 - 51	

מרקם היצירה הומופוני לרוב. המנגינה, בעלת מרץ רב (allegro), קצרה, בעלת ארבע תיבות ומתחילה כל פעם בצליל אחר. תבנית המקצב של המנגינה קבועה, פרט לסיום. היא מופיעה שש פעמים: פעמיים בפסנתר בלבד, פעמיים בחליל צד ובפסנתר במרווח של סקסטה, ופעמיים בפסנתר ובחליל באוניסונו.

לאחר הפתיחה, המתארת, כנראה, את העלייה לקומה הרביעית במגדל, נשמעת המנגינה ארבע פעמים בחלק a ופעמיים בחלק a', על רקע "ריצה" של חלקי ששה-עשר בפסנתר, המזכירה ריצה ועצירה של סנאית בטבע.

הפתיחה, המעבר והסיום מזכירים קולות של פיצוח אגוזים, המוזכרים בתיאור הסנאית. תבנית המקצב הבולטת בסיום המנגינה יכולה לשמש כבסיס למשחקים עם התלמידים.

הערות:

סָנַאִית

מתוך "דירה להשכיר"

מאת יחזקאל בראון

פתיחה

Allegro ♩ = 112

...גרה סנאית.

Musical score for Flute (FL.) and Piano (Pno). The score is in 2/4 time and consists of three systems of staves.

System 1: FL. starts with a rest followed by a melodic phrase starting on G4 (labeled *mf*). Pno. plays a rhythmic accompaniment of eighth notes.

System 2: FL. continues with a melodic line marked *cresc.* and *tr*. Pno. continues with accompaniment, including a triplet in the right hand and a quarter note in the left hand.

System 3: FL. continues with a melodic line marked *p* and *f*. Pno. continues with accompaniment, including a triplet in the right hand and a quarter note in the left hand.

בשמחה ונחת

A click, the door shuts

אנזים מפצחת

She's cracking her nuts.

The first system of the musical score consists of a vocal line and piano accompaniment. The vocal line is written in a single treble clef staff. It begins with a melodic phrase in the first measure, followed by a longer note in the second measure, and then a descending melodic line in the third and fourth measures. A *dim.* (diminuendo) marking is placed below the vocal line in the third measure. The piano accompaniment is written in two staves (treble and bass clefs). It features a simple accompaniment pattern with a few notes in the first measure, followed by rests in the subsequent measures.

The second system of the musical score continues the vocal line and piano accompaniment. The vocal line starts with a *mf* (mezzo-forte) dynamic marking. It features a melodic phrase in the first measure, followed by a longer note in the second measure, and then a descending melodic line in the third and fourth measures. A box containing the letter 'a' is placed above the vocal line in the second measure. The piano accompaniment continues with a similar accompaniment pattern, featuring a few notes in the first measure, followed by rests in the subsequent measures.

The third system of the musical score continues the vocal line and piano accompaniment. The vocal line starts with a *mf* dynamic marking. It features a melodic phrase in the first measure, followed by a longer note in the second measure, and then a descending melodic line in the third and fourth measures. The piano accompaniment continues with a similar accompaniment pattern, featuring a few notes in the first measure, followed by rests in the subsequent measures.

The fourth system of the musical score continues the vocal line and piano accompaniment. The vocal line starts with a *mf* dynamic marking. It features a melodic phrase in the first measure, followed by a longer note in the second measure, and then a descending melodic line in the third and fourth measures. The piano accompaniment continues with a similar accompaniment pattern, featuring a few notes in the first measure, followed by rests in the subsequent measures.

System 1: Treble clef starts with a *f* dynamic. Piano accompaniment starts with a *p* dynamic in the right hand and a *f* dynamic in the left hand. The system concludes with a double bar line.

System 2: Treble clef features a *dim.* dynamic marking. Piano accompaniment also features a *dim.* dynamic marking. The system concludes with a double bar line.

System 3: Treble clef includes a *p* dynamic marking and a *f* dynamic marking. A box labeled "מעבר" (Me'avar) is positioned above the staff. Piano accompaniment includes a *p* dynamic marking. The system concludes with a double bar line.

System 4: Treble clef includes a *p* dynamic marking and a *f* dynamic marking. Piano accompaniment includes a *f* dynamic marking and a *p* dynamic marking. The system concludes with a double bar line.

a'

Musical score for the first system, featuring piano and violin parts. The piano part includes dynamic markings *f*, *dim.*, *p*, and *f*, and performance instructions *rit.* and *PRESTO*. The violin part includes dynamic markings *p* and *f*, and performance instructions *rit.* and *PRESTO*. Both parts feature triplet markings (3).

Musical score for the second system, featuring piano and violin parts. The piano part includes dynamic markings *f*, *dim.*, *p*, and *f*, and performance instructions *rit.* and *PRESTO*. The violin part includes dynamic markings *p* and *f*, and performance instructions *rit.* and *PRESTO*. Both parts feature triplet markings (3).

Musical score for the third system, featuring piano and violin parts. The piano part includes dynamic markings *f*, *dim.*, *p*, and *f*, and performance instructions *rit.* and *PRESTO*. The violin part includes dynamic markings *p* and *f*, and performance instructions *rit.* and *PRESTO*. Both parts feature triplet markings (3).

Musical score for the fourth system, featuring piano and violin parts. The piano part includes dynamic markings *ff* and *ff*, and performance instructions *rit.* and *PRESTO*. The violin part includes dynamic markings *ff* and *ff*, and performance instructions *rit.* and *PRESTO*. Both parts feature triplet markings (3). A box around the Hebrew text "דל'ו" is present.

בְּקוֹמָה הַחֲמִישִׁית ...
And on the fifth floor...

הצעות פעילות ליצירה "סנאית"

אפשר להראות לילדים צעצוע או תמונה של סנאית. משוחחים על התכונות של סנאי - כמו קלילות, זריזות, התבוננות מצד אל צד, ועוד. אפשר לבצע תכונות אלו בתנועה.

- מאזינים למוזיקה ומבקשים מן הילדים לספר אלו תכונות של סנאי מתוארות בצלילים.
- מאזינים שוב ומבצעים תנועות על פי המוזיקה.
- משוחחים: האם היה משהו במוזיקה שחזר על עצמו? אם כן, מה חזר?
- מצטרפים למוזיקה כדי להדגים את החזרות. אפשר: בשירה, בטפיחות על הגוף עם שינוי המיקום כשהמנגינה חוזרת, ב"ריצה" של אצבעות הידיים או ריצה במרחב החדר, עם שינוי כיוון בכל פעם, ועוד.

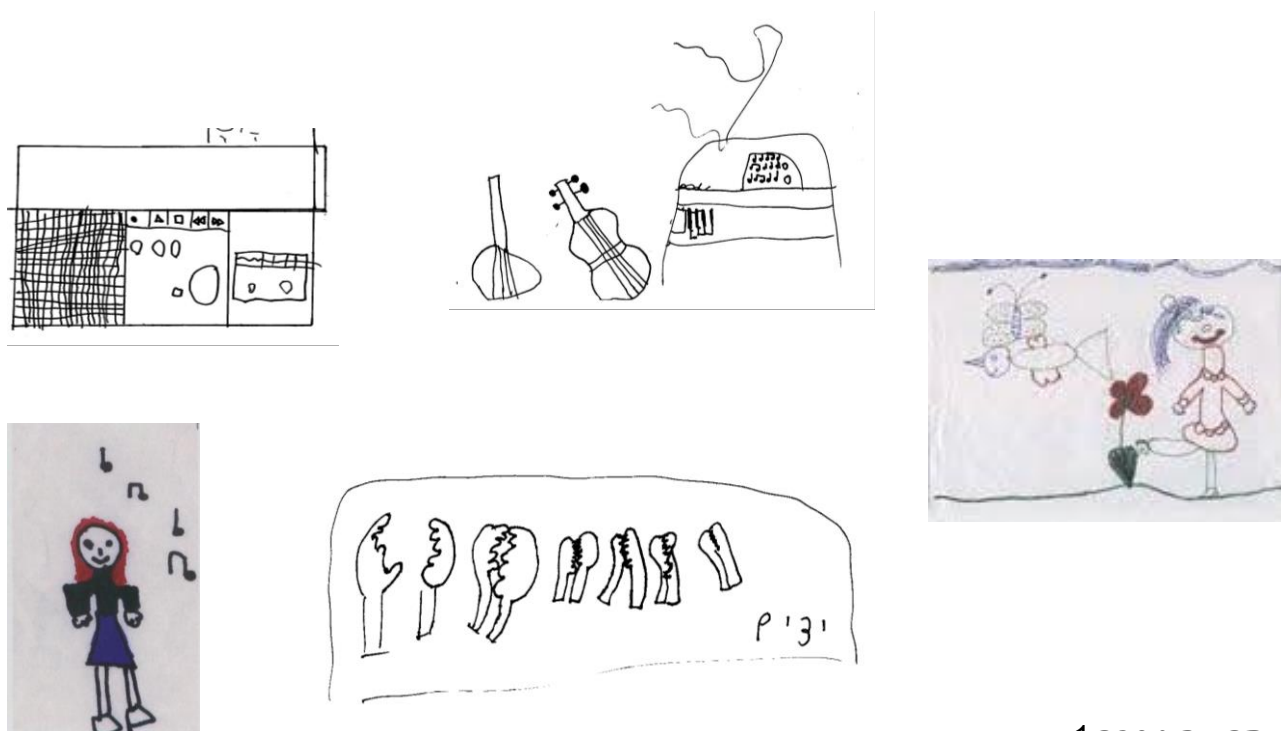
- משוחחים: איזו תבנית מקצב בולטת בסיום המנגינה. מזהים את תבנית המקצב
- להלן מספר רעיונות למשחק:

- ❖ ילד אחד הוא "סנאית". בפתיחה הוא מתכונן ליד "ערימת האגוזים". בהשמעת המנגינה החוזרת הוא רץ במרחב החדר, ועוצר כשילדי הכיתה מוחאים כף על פי תבנית המקצב הבולטת. בכל פעם ששומעים את המנגינה החוזרת הוא רץ בכיוון אחר. במעבר - מפצחים אגוזים ובסיום ה"סנאית" חוזרת למקום.
- ❖ הילדים עומדים במעגל. ילד אחד הוא "סנאית". בכל פעם שילדי הכיתה מקישים את תבנית המקצב הוא עוצר והילד הקרוב אליו ממלא את מקומו. בפתיחה, במעבר ובסיום הילדים מתארים בפנטומימה, פיצוח אגוזים. אפשר לצייד את ה"סנאית" בתמונה על מקל של סנאית, או בכל חפץ אחר, שניתן למסור לבעל התפקיד הבא.
- ❖ בפתיחה ובמעבר ילדי הכיתה רצים על קצות האצבעות במרחב החדר כדי לתאר את הקלילות ואת הזריזות של ה"סנאית". כששומעים את מנגינת הריצה כל שני ילדים הסמוכים זה לזה יוצרים זוג ומקישים, כף מול כף, את הפעמה או את תבנית המקצב הבולטת. במעבר מחליפים בן זוג ובסיום - חוזרים למקום הישיבה.
- בחוברת, עוקבים באצבע אחר דרכה של הסנאית.

משימה יצירתית

הילדים מתבקשים להקשיב להשמעת תבנית המקצב במחיאות כפיים ואחר כך לרשום את תבנית המקצב על פי סימנים משלהם. נותנים לילדים להסביר את הרישומים שלהם.

מחקרים מלמדים שצפויות לנו הפתעות. ברישומים מוקדמים של מוזיקה אפשר למצוא ציורים של פרחים, ציפורים ופרפרים, שעל פי הסברים של הילדים, הם מביעים את השמחה שחשו בשיר או ביצירה ששמעו. רישומים אחרים מראים, לדוגמה, כלי נגינה, זמרת, רדיו-טייפ ומחיאות כפיים – כל אלה כביטוי למקור של הפקת הצלילים¹⁵. תחילה, אולי נחשוב שהילד לא הבין את המשימה, אך בדיקה מעמיקה יותר מעלה שהילדים ממלאים את המשימה בדרך שהבינו אותה. להלן דוגמאות רישומים של ילדים בני 6, על פי שיר אפריקאי ששמעו.

תרשים מספר 1
רישומים של ילדים בני 6 לשיר אפריקאי

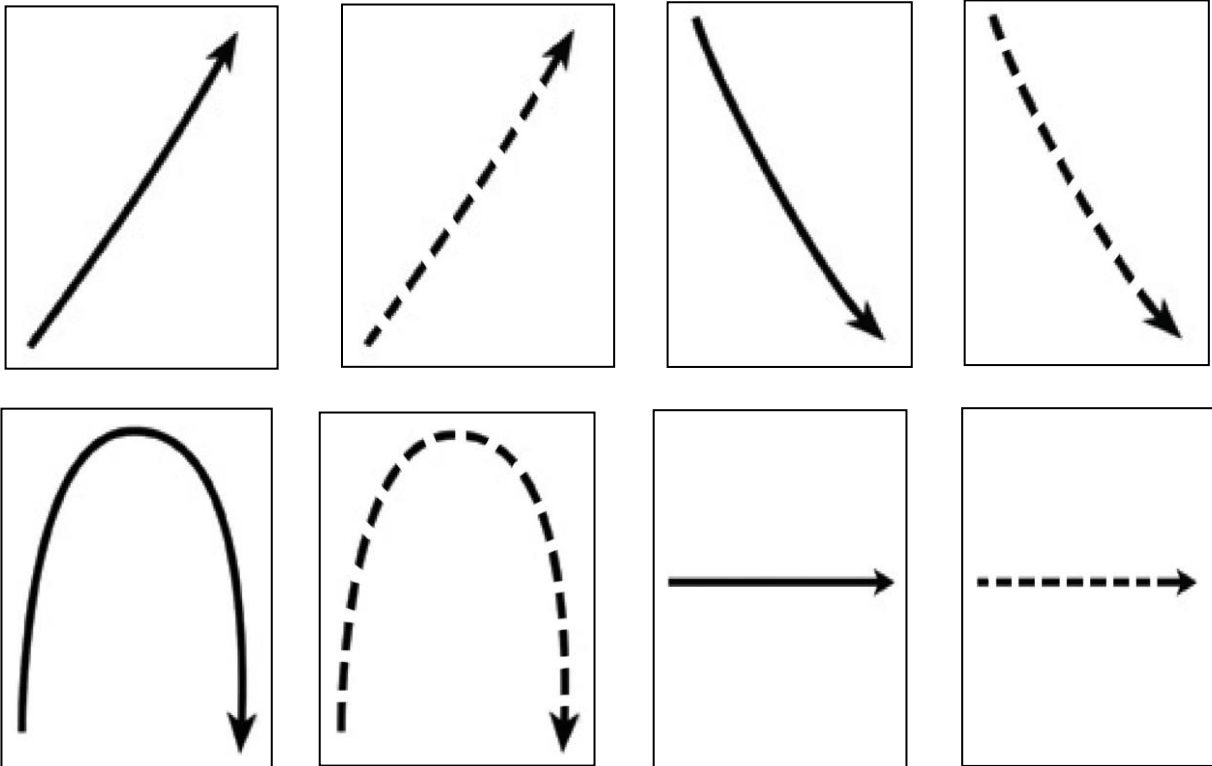
משוב מתאים יתייחס למה שרואים ולהסבר של הילד, לדוגמה: "שמעת מוזיקה ורשמת כלי נגינה ששמיעים מוזיקה".

רצוי להרבות במשימות של המצאת ייצוג על מנת לפתח את היכולת של הילד לעבור מן הדבר עצמו (לדוגמה מוזיקה) לייצוג שלו (לדוגמה רישום גרפי, תנועה, "מראה", או הסבר מילולי).

¹⁵ Brand, E. (2000). The development of musical organization in children's notations. Paper presented at ICMPC, Keele.

הכנה לקריאת רישום גרפי (עמוד 13)

לאחר התנסויות חופשיות של הילדים ברישום, ניתן לספר שגם בחוברות שלנו יש רישומים, שנוצרו, לרוב, על ידי המורות בלה מינץ ולזדה יגורוב. כדי להבין את העקרונות המכוונים רישומים אלה, אנו מביאים דף הכנה. הקו העולה מסמן צלילים רצופים עולים, הקו המרוסק, צלילים מקוטעים עולים, וכו'. בפעילות עם התלמידים, תחילה "מציירים" באוויר ומשמיעים קול יחד עם התנועה. אפשר גם לצייר על הלוח ולהבחין בין גליסנדו לבין צלילים מקוטעים, ניתן לשחק משחקי זיהוי – פעם מורה משמיע קולות והילדים מזהים את הרישום המתאים, ופעם ילד משמיע את הקולות. ניתן גם להיעזר בחליל מגופה, המאפשר נגינת גליסנדו ולבצע את התנועות המתאימות. תרגילים אלה עוזרים ללמוד למה מתכוונים במילים "צליל גבוה", "צליל נמוך", "צליל חוזר", וכו'. ניתן לעודד את התלמידים להכין משחקי רישום בכרטיסים, שעם הזמן ילכו וייעשו מורכבים יותר ויותר.

סני סני - שיר משחק אתיופי

מילים ולחן עממי

שיר משחק זה הוקלט על ידי שרה חידקל בקרב קבוצת ילדים בירושלים, שלושה ימים בלבד לאחר שהילדים הגיעו לארץ במבצע שלמה, בשנת 1991. יש גרסות שונות הן של השיר והן של המשחק המלווה אותו. סני הוא שם של ילדה והבתו, שם של ילד. בשיר מדובר על שבעה לימונים. הבתו לקח אחד מהם וסני לא מרוצה. ניתן לזהות בשיר מילים שצילין קרוב לשפה העברית, למשל: המספר שבע = סבת. לימונים = לומי. מילים שימושיות באמהרית ניתן למצוא באתר האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה: <http://www.iaej.co.il/newsite/content.asp?PageId=406>

המחול האתיופי, המלווה טקסים דתיים, חגים ושמחות, מהווה חלק בלתי נפרד מחיי הקהילה גם ביומיום ומוצא את דרכו אל המשחק. הריקוד כולל תנועות כתפיים וראש, מלוות ברקיעות רגליים.

בביצוע הזה, הילדים שרים את השיר שלוש פעמים ברצף, ומלווים את שירתם במחיאות כפיים.

צליל מרכזי: פה

משקל: משתנה: 5/4, 4/4

→	a	a'	מבנה:
	x x' x' y	x' x' y' y'' y'''	
	1 2 3 4	5 6 7 8 9	

המנגינה מורכבת משני מוטיבים שונים x ו-y שניהם במנעד של טרצה, והם נעים סביב הצליל המרכזי, "פה".

• מוטיב x מתחיל ומסתיים בצליל פה ובנוי כגל מלודי:

• מוטיב y מתחיל מצליל רה אך מיד עובר לצליל המרכזי פה. מוטיב זה דומה לדיבור ובו בולטת חזרה

על אותו צליל או צלילים צמודים:

סני סני - שיר משחק אתיופי

מילים ולחן עממי

ס - ני ס - ני סב - ת לו - מי

כ - ס - ב - תו הב - לה - ב סתו-אנ דון-אנ תו

תו - תו - ל - ט - כ ה - בי תו - הב

שוה - קו - ד - מ - צ'ו - לה - ו שוה - דוו שאנ-אל ס - ק - נ - ת

שוה - ג - דם הונ - בל - הו - בל הו טוו

ስኔ፣ ስኔ፣ ስባት ሎሚ፣
 ከሰባቱ አንድን አንስቶ በላ ሐብቱ፣
 ሐብቱን ለዬ ከጠላቱ
 ለጨው መደቆኝ
 ታላባሎች እንደ ስው
 ተው በለው ወለውድም ኃኝ

סני סני
 סבת לומי
 קסבתו
 אנדון אנסותו בלה הבתו
 הבתו ביה
 קטלתו
 ולציו מדקושה
 תנקס-אלש אנדושה
 טוו בלהו בלהו וונדם גשה

הסבר:

לסני (שם של ילדה) שבעה לימונים.
 הבתו (שם של ילד) לקח אחד משבעת הלימונים ואכל אותו.
 אני לא אוהבת את מה שהבתו עשה.
 אני מבקשת מהאח הבכור לומר לו להפסיק.

הצעות פעילות לשיר "סני, סני"

- מאזינים** לשיר ומעלים השערות לגבי השפה בה הוא מושר. אחר כך מספרים שזה שיר משחק אתיופי. מתאמנים באמירת מילים באמהרית: **שלום** (טנא יסֵטֵלִין), **מה שלומך** (נ- אינדֵמְנֵש / ז- אינדֵמְנֵד), **מה שמך** (נ- סְמִיש מֶן נְאוֹי / ז- סְמֵד מֶן נְאוֹי), **יום נעים** (מְלֵקָאס קְאֵן), **תודה** (אַמְסֵגְנְאַלְהוּ), **חג שמח** (מְלֵקָאס בְּאַל), **להתראות** (נ- דְּהֵנְה הוּוּיִי / ז- דְּהֵנְה הוּן).
- רוקדים**, תוך האזנה לשיר. מניעים בריקוד את הכתפיים כפי שמקובל בסגנון הריקוד האתיופי. ילדים אתיופיים בכיתה יכולים להדגים את תנועת הכתפיים, וגם ללמד את חבריהם מספר מילים בשפה האמהרית.
- שרים:** את מנגינת השיר ב "לו: לו:", ומלווים בתנועות ידיים המראות את כיוון המנגינה.
- מעקב אחר רישום בחוברת:** מאזינים לשיר ועוקבים אחר רישום המנגינה בחוברת. השיר חוזר שלוש פעמים.

מילות השיר נרשמו עבורנו על ידי מלקמו יעקוב.

- **משחק ידיים:** ממציאים משחק עם חברים ומדגישים בו את המרכיבים השונים בשיר, למשל: על ידי ביצוע הפעמה, או על ידי תנועות שונות לשני המוטיבים.
- **הצעה למשחק:** אחד התלמידים עומד במרכז המעגל ומצביע על חבריו, בסבב, בהתאם לפעמה. בסיום, הילד שעליו מצביעים מחליף אותו במרכז המעגל.
- **המצאת משחקים:** התלמידים ממציאים משחקים משלהם על פי השיר.

הרחבה

כדאי לשוחח על המפגש עם השפה החדשה בשיר "סני סני" ועל המאמץ הנדרש כדי ללמוד אותה. שיחה מעין זו היא נקודת מוצא והזדמנות פז לעורר את הדעת של התלמידים לקשיים העומדים בפני הילדים העולים החדשים, שעבורם העברית היא השפה החדשה. אפשר לדבר גם על ההתמודדות עם מצבים חדשים ולא מוכרים, בכלל.

כדאי לדעת - ילדים צעירים מסוגלים לבטא נכון את כל הצלילים המופיעים בשפות שונות. יכולת זו נחלשת עם הגיל. רוב הילדים נהנים מאוד ללמוד שירים בשפות שונות ולשייך אותם למקומות שונים בעולם.

שיעור המוזיקה מזמן מסגרת של שייכות לכל התלמידים. ניתן להביא שירים בשפות שונות נוספות, למשל, מן הרפרטואר של קבוצות ילדים עולים, או משל קבוצות ילדים הדוברים שפות נוספות לעברית. כך ניתן לפתח היכרות עם התרבות העשירה של הארץ, הכוללת בתוכה תרבויות שונות ומגוונות. הפתיחות והקבלה של מוזיקה לא מוכרת יכולה לקדם את הפתיחות והאמפתיה כלפי כל ילדי הכיתה וילדי השכונה.

סיום

"מה למדנו היום?"

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- הכרת שיר בשפה האמהרית.
- יצירת משחקים תוך הפעלת קשב וקשר עין.
- זיהוי פעמה בקטע מוסיקלי.
- המצאת רישום של תבנית מקצב.
- מעקב אחר רישום.

דוגמה לתכנון שיעור 2 – משחקי קשר

פירוט	נושאים	זמן - דקות	חלק	
משחקי קשר וקשב	הצגת נושא השיעור		פתיחה	1
כניסה לחדר. ישיבה על פי שמות. המשך התמצאות במקומות. משחק הכרת שמות – הוספת שמות של ילדי הכיתה. הרפיה ללא מוזיקה, ומעבר להאזנה ל"אלמנד" מאת היידן. ביצוע "מראה" מזיכרון.	ריכוז פנימי	10		
ביצוע תבניות מקצב שונות במחיאיות כפיים, בחיקוי. ביצוע התבנית ♪♪♪ במחיאיות כפיים.	הכנה ליצירה	15	גוף השיעור	2
המצאת רישום המקצב על ידי התלמידים – על פי רעיונות משלהם. מתן משוב לרישומים.	המצאת רישום			
"סנאית" – האזנה ומשחק	"סנאית"	5		
ביצוע תנועות ידיים המראות כיוונים מלודיים. שירת מוטיבים מתוך השיר בתוספת תנועות ידיים. מעקב אחר המוטיבים ברישום. הכרת המילים באמהרית.	הכנה לשיר אתיופי	5		
המצאת משחק על פי השיר "סני סני" – שיר משחק אתיופי	משימה יצירתית	10		
"מה למדנו היום?" ... שיר-משחק חדש קשר בין צליל ורישום.	הבהרה	5	בסיכום וסיום	3
שירים בשפות שונות.	הרחבה	5		
הבנה ותמיכה של ילדי הכיתה עשויות להקל על התמודדות ילדים עם מצבים חדשים ועם למידה של שפה חדשה.	הכללה	5		
שירה – "הנה מה טוב", "סני סני" ושירים מוכרים נוספים		5		

עיינו בזמן שהוקצב לכל פעילות בטבלה והחליטו היכן לקצר והיכן להוסיף.

3: סבב

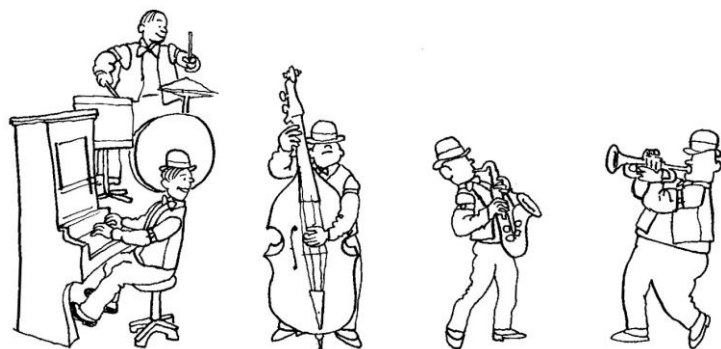
”שְׁנַיִם עֶשֶׂר יָרְחִים” מֵאֵת נְעָמִי שְׁמֶר
אֶסְטֵמְפִי – רִקוּד צְרָפְתִי עֵתִיק

השתתפות תלמידים ב"סבב" מאפשרת לכל ילד בתורו להביע את עצמו, בתורו, והיא מתאימה הן למסגרת המליאה, והן לפעילות שיתופית בקבוצות קטנות. הרעיון של "סבב" מוצג כאן במחזוריות של השיר "שנים-עשר ירחים", וביצירה "אסטמפי", בה מנגנים כלי נגינה בסבב. פעילות מעין זו, חשובה בשיעורים הראשונים, באשר גם היא, כמו גם הפעילויות בשיעורים הקודמים, מניחה את היסוד לבניה של הרגלי עבודה יעילים וחיוביים.

כפי שכבר ציינו, כל שיעור בחוברת כולל שיר ויצירה, ומידת העומק בה מתייחסים לכל אחד מהם נתונה לשיקול דעת. אם בחרתם להתעמק ב"אסטמפי", אפשר להסתפק בשירה של השיר "שנים-עשר ירחים", כדוגמה לסבב, מבלי לבצע את כל הפעילויות הנלוות. ואם תרצו, ניתן להקדיש יותר משיעור אחד לנושא "סבב".

מטרות

- השתתפות בפעילות.
- חשיפה לסגנון ג'אז.
- זיהוי האופן של הפקת הצליל בכלים שונים.
- הבחנה בגון צליל שונה בכלי נגינה שונים.

”שְׁנַיִם עֶשֶׂר יָרְחִים”

מִיָּלִים וְלַחַן: נְעָמִי שְׁמֶר

שיר זה מציג את חודשי השנה על פי הלוח העברי, חודש חודש עם מאפייניו הטבעיים. הלוח העברי בנוי על מחזוריות הירח, לעומת הלוח הלועזי, הבנוי על מחזוריות השמש; שנה מסתיימת ומתחילה שנה חדשה, כמו במחזוריות של יום ולילה, קיץ וחורף, ועוד.

השיר נכתב על ידי נעמי שמר בשנת 1960 ונשמע בתקליטור שלנו בעיבודו של אורי ביטן, בסגנון ג'אז. לקטע שלושה חלקים, כשבתחילתו ובסיומו שומעים חלק של המנגינה המוכרת, המדלגת מחודש ניסן לחודש אלול. בחלק האמצעי מצוטטת מנגינה מתוך קטע ג'אז "Anthropology" של הנגן הדגול צארלי פרקר. הקטע מבוצע על ידי להקת ילדוג'אז, בהשתתפות חליל-צד, פסנתר, גיטרה-בס ומערכת תופים.

תִּשְׁרִי, חֲשׁוֹן, כְּסֶלוֹ, טֵבֵת חֲלָפוֹ, חֲלָפוֹ בֵּיעָף, גַּם שְׁבֵט, אֲדָר, נִיסָן, אֶזְרָה, סִינּוֹן, תַּמּוּז וְאָב. וּבבּוֹא אֶלּוּל אֶלֵּינוּ רִיחַ סִתְּנוֹ עֲלֵה וְהַתְּחַלְּנוּ אֶת שִׁירֵנוּ מֵהַתְּחִלָּה.	בְּאֲדָר עֲלֵה נִיחּוּחַ מִן הַפְּרִדָּסִים, בְּנִיסָן הוֹנְפוּ בַכַּחַ כָּל הַחֶרְמָשִׁים. בְּאֶזְרָה הַכָּל צָמַח, בְּסִינּוֹן הַבְּכִיר, בְּתַמּוּז וְאָב שֶׁמַּחֲנוּ אַחַר קְצִיר.	בְּתִשְׁרִי נִתַּן הַדְּקָל פְּרִי שְׁחוּם נְחַמְדִּי, בְּחֲשׁוֹן נְרַד יוֹרָה וְעַל גַּי רֶקֶד. בְּכֶסֶלּוֹ נְרַקִּיס הוֹפִיעַ, בְּטֵבֵת בְּרַד, וּבְשֵׁבֵט חֲמָה הַפְּצִיעָה לְיוֹם אֶחָד.
--	---	---

סולם: דו מז'ור

משקל: 4/4

מבנה:

→ פתיחה a b a' סיום
 השיר בביצוע כָּלִי ציטוטים מתוך קטע ג'אז השיר בביצוע כָּלִי

חלקים a ו-a' בנויים על פי משפט טיפוס י של 16 תיבות: 4 + 4 + 4 + 4. המנגינה המקורית של השיר מבוצעת בחליל-צד. יתר הכלים (פסנתר, גיטרה-בס ותופים) מוסיפים רקע קצבי. בחלק a' המנגינה חוזרת בתוספת אלתור. בחלק האמצעי, b, מנגינת קטע הג'אז נשמעת בפסנתר ובחליל-הצד והיא בנויה מאותן יחידות של 4 + 4 + 4 + 4. אולם כאן, בשל החופש הקצבי, החלוקה פחות מודגשת.

שְׁנַיִם עָשָׂר יָרְחִים

מילים ולחן: נְעֻמֵי שְׁמֹר

♩=120

C Dm G7 C G7

מד - נח חוס-ש פרי קל-ד ה תן - נ רי-תש - ב

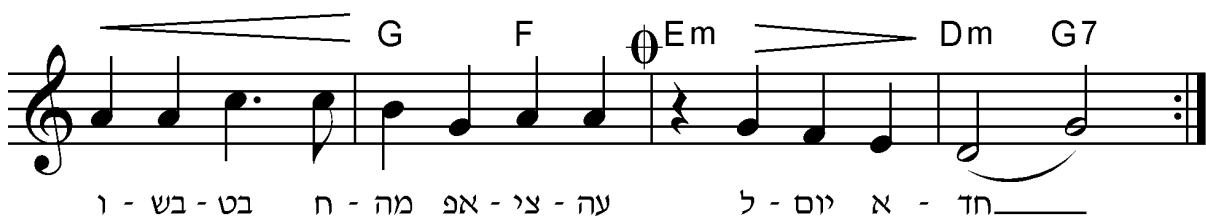
C Dm G7 C

קד - ר גי-ג על - ו רה-יו רד - י ון-חש - ב

F Em F

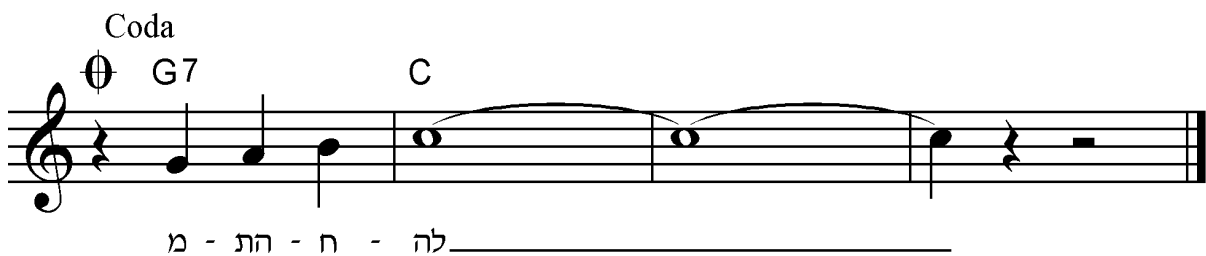
רד - ב בט - ט ב ע - פי-הו קיס - נר לו - כס - ב

G F Em Dm G7

עה - צי-אפ מה - ח בט - בש - ו אחד - א יום - ל

Coda

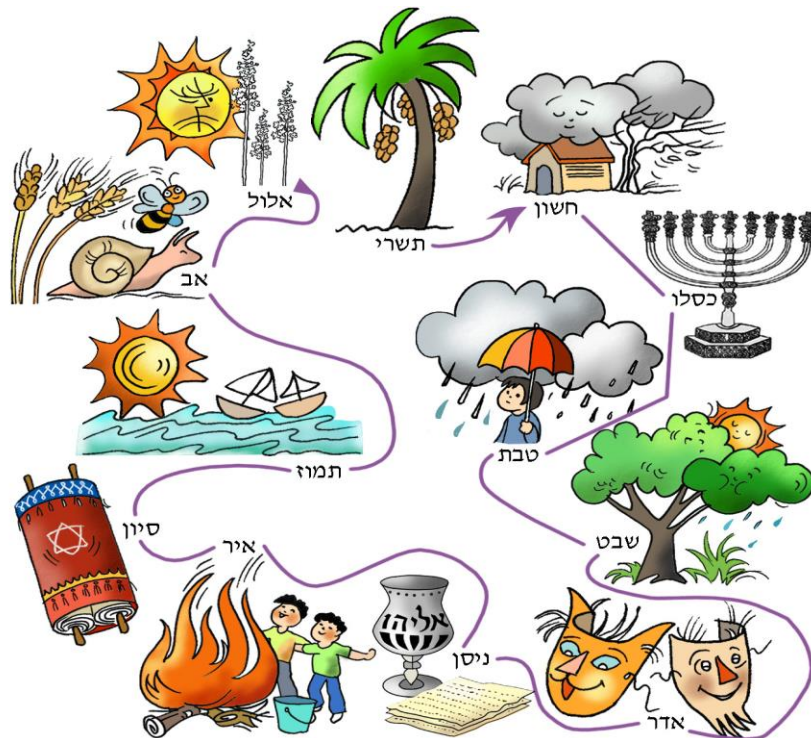

G7 C

לה - ח - הת - מ

הצעות פעילות לשיר "שנים עשר ירחים"

- **פתיחת השיעור:** אפשר להעביר חפץ דמיוני בסבב. מי שמקבל לידייו את החפץ הדמיוני משנה את צורתו ומוסר אותו לילד היושב לידו, בסבב. משחק זה יוצר קשר עין, מעורר הומור ומתבצע בדממה.
- **שרים** את השיר, ללא ההקלטה, ונעזרים באיור המעגלי של חודשי השנה. **החרוזים** בשיר (לדוגמה, נחמד-רקד) מזמנים עבודה על דיקציה ברורה, ובמיוחד במילים המסתיימות בעיצורים סגורים, כמו "ד" - ברד, אחד, ו- "ם" - פרדסים, חרמשים.
- **מאזינים לביצוע** ג'אז של השיר מאת ילדוג'אז, ועוקבים אחריו בחוברת. שמים לב להבדל בין השיר המוכר לבין הביצוע בג'אז, שבו מדלגים מחודש ניסן היישר אל חודש אלול.
- **סבב בתנועות:** מאזינים למוזיקה ומצטרפים בשירה. כל תלמיד, בתורו, יכול להמציא תנועה על פי פסוקית בשיר. בחלק האמצעי אפשר להתנוועע באופן חופשי במרחב החדר או להמציא תיפוף על הגוף. כאשר מנגינת השיר חוזרת, ממשיכים את התנועות, בסבב.
- **מתייחסים למונח "סבב"** בשיר זה.
- ניתן להתייחס לחגים המתרחשים שוב ושוב על פי מעגל השנה.

אָסְטֵמְפִי

רקוד צְרָפְתִי עֲתִיק

קטע זה שייך למוזיקה כלית של ימי-הביניים המאוחרים (המאות ה-13 וה-14). הכינוי "אסטמפי" מקורו, כנראה, במילה "אסטמפר" שפירושה לרקוע. מכאן אפשר להסיק שריקוד זה נמנה על ריקודי הרקיעה העתיקים, ואולי אפשר לראות בו מבוא לריקודי הלכת של המאות ה-15 וה-16. בתקליטור, הקטע מבוצע על ידי קבוצת נגנים בכלים אותנטיים: חלילית, קורנמוז, לאוטה ויולה דה גמבה.

מודוס: פה יוני

משקל: 4/8 ובסיום 4/4

מבנה: הקטע מורכב מ-10 פסוקיות וסיום. התחושה של גבול בין חלקים נוצרת על ידי:

- חזרה לצליל יציב
- שינוי גון הצליל כשהכלי מתחלף
- צליל ארוך יחסית בסיום פסוקית או

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
תבניות מקצב בולטות										
חלוקה פנימית	a - a'	b - b'	c - c'	d - d'	e - e'	f	g	h	i	j
מספר תיבות	8+9	8+9	8+9	8+8	8+8	16	18	18	9	18+5
כלים	a לאוטה a' ויולה דה גמבה	b חלילית b' קורנמוז	c לאוטה c' ויולה דה גמבה	d חלילית d' קורנמוז	e חלילית בצלילים גבוהים e' חלילית בצלילים נמוכים	f ויולה דה גמבה	g חלילית	h ויולה דה גמבה	i קורנמוז	j קורנמוז ויולה דה גמבה. (בחמש התיבות האחרונות מצטרפת חלילית).

פסוקיות 1 – 5 בנויות בחלוקה פנימית עם סיומת פתוחה בעלת תיבה אחת, וסיומת סגורה בעלת שתי תיבות. כך נוצרת א-סימטריה, שבהמשך בולטת יותר בעקבות שינויים באורך הפסוקיות. בסיום, הכלים מנגנים יחד.

אֶסְטִמְפִּי

רקוד צְרַפְתִּי עִתִּיק

1

9

2

17

3

25

4

33

41

5

49

6

57

65

7

73

81 8

Musical staff 81: Treble clef, key signature of one flat (B-flat), 4/4 time signature. The staff contains a sequence of eighth and quarter notes. A double bar line is present after the eighth measure. A box containing the number '8' is positioned above the staff.

89

Musical staff 89: Treble clef, key signature of one flat, 4/4 time signature. The staff contains a sequence of eighth and quarter notes.

97 9

Musical staff 97: Treble clef, key signature of one flat, 4/4 time signature. The staff contains a sequence of eighth and quarter notes. A double bar line is present after the eighth measure. A box containing the number '9' is positioned above the staff.

105 10

Musical staff 105: Treble clef, key signature of one flat, 4/4 time signature. The staff contains a sequence of eighth and quarter notes. A double bar line is present after the eighth measure. A box containing the number '10' is positioned above the staff.

113

Musical staff 113: Treble clef, key signature of one flat, 4/4 time signature. The staff contains a sequence of eighth and quarter notes with a quarter rest.

121

Musical staff 121: Treble clef, key signature of one flat, 4/4 time signature. The staff contains a sequence of eighth and quarter notes with a quarter rest.

129 ד'ו

Musical staff 129: Treble clef, key signature of one flat, 4/4 time signature. The staff contains a sequence of eighth notes. A box containing the Hebrew text 'ד'ו' is positioned above the staff.

132

Musical staff 132: Treble clef, key signature of one flat, 4/4 time signature. The staff contains a sequence of eighth notes. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

הצעת פעילויות ליצירה "אסטמפי"

- ממצאים ריקוד על פי המנגינה.
- מאזינים לקטע המוסיקלי. כל תלמיד בוחר להיות אחד מארבעת הכלים המופיעים בקטע. בכל פעם שהכלי הנבחר נשמע ביצירה, נכנסים התלמידים שבחרו בו למרכז המעגל, ומראים את "נגינתם" בכלי.
- ממצאים משחקים נוספים.
- בחוברת, מאזינים ומצביעים על הכלי המנגן. בתחילת הקטע מנגנים הכלים בסבב. ניתן לעקוב אחר כלי הנגינה בחוברת ולשים לב מתי משתנה הסבב.

פעילות יצירתית

ד"ר ורוניקה כהן¹⁶ מגדירה שלושה שלבים בתהליך הנגינה היצירתית של ילדים:

1. חקר (חיפוש דרכים שונות להפקת צלילים בכלי)
 2. שליטה (שחזור תבניות מקצב או מנגינות קצרות)
 3. יצירה (ביצוע יחידות בעלות משמעות מוסיקלית).
- בשיעור זה מתחילים את השלב הראשון, את שלב ה"חקר". התלמידים בוחרים כלים ומנסים להפיק מהם מגוון רחב ככל האפשר של צלילים. משמיעים את הצלילים בסבב.

הרחבה

- מתבוננים בתמונת האומנות (עמוד 20) ומשוחחים עליה.
- מתייחסים לאיורים של החלילית ושל הקורנמוז ומשווים ביניהם.
- מבצעים את תבניות המקצב על פי הסדר (עמוד 21), ויוצרים משחקים וחידונים.
- אפשר להציע לתלמידים להכין בבית כלי נשיפה מחומרים שונים. ניתן להכין חליל פן מקשיות, קאזו מגליל נייר, ועוד.

סיום

התלמידים מספרים: "מה למדנו היום?"

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- יישום המושג "סבב" בפעילויות, בנגינה ובדיבור.
- הבחנה באופן הפקת הצליל בכלי נגינה שונים (כלי נשיפה, כלי מיתר – קשת, פריטה).
- הבחנה בגון צליל (חלילית/ קורנמוז).
- הכרת סגנון ג'אז.

¹⁶ Cohen, V. (1980). *The emergence of musical gestures in kindergarten children*. Unpublished doctoral dissertation. University of Illinois, Urbana-Champaign.

דוגמה לתכנון שיעור 3 - סבב

	חלק	זמן - דקות	נושאים	פירוט
1	פתיחה	10	נושא השיעור	סבב: משחק העברת חפץ אחד, דמיוני, בסבב.
			ריכוז פנימי	כניסה לחדר. ישיבה על פי שמות. משחק הכרת שמות – כל שמות ילדי הכיתה. הרפיה ללא מוזיקה. בסופה, חושבים על חפץ דמיוני שנעים להחזיק בידיים. משחק עם "החפץ" בעיניים עצומות.
2	גוף השיעור	5	הכנה שיר	תרגילי נשימה ופיתוח קול.
		10	"שנים-עשר ירחים"	"שנים-עשר ירחים" – שירה, מעקב בחוברת, שיחה – במה שונה ההקלטה מן השיר בחוברת?
		10	הכנה ל"אסטמפי"	הכרת אופן הפקת צליל: נשיפה, הקשה, מיתר (קשת/פריטה). זיהוי כלים כיתתיים על פי גון הצליל.
		10	"אסטמפי"	משחק על פי "אסטמפי".
		20	יצירה	בקבוצות קטנות: נגינה בסבב בכלים כיתתיים. מתן משוב לנגינה.
3	ביכום וסיום	5	הבהרה	"מה למדתם היום?" שיחה: המתנה לתור. תוצאה – כולם משתתפים.
		10	הרחבה	התבוננות בציור (עמוד 20). מחיאית כפיים על פי תבניות בחוברת – משחק סבב.
		5	הכללה	מדוע ה"סבב" חשוב לנו בשיעורי מוזיקה? מה עוד מתרחש בסבב? יום ולילה, ימות השבוע-שבת, עונות השנה, ועוד. כיצד זה משפיע עלינו? – ציפיה ומימוש שנותנים תחושת ביטחון.
				שירה "סני סני", "שנים-עשר ירחים" ושירים מוכרים נוספים.

אפשר להקדיש לנושא שני שיעורים או לבחור מתוך הפעילויות.

4: חלקים במוזיקה

"שיחות" מאת דמיטרי שוסטקוביץ

"שותפים" מאת יוני רכטר

הנושא המרכזי של השיעור הוא "חלקים" ביצירה המוסיקלית. כאשר אנו מאזינים למוזיקה, מגיעה לאוזנינו זרימה של גירויים אקוסטיים. גירויים אלה מועברים למוח, שם מתרחש גם פענוח וגם מתן משמעות לצלילים שנשמעו. בהאזנה ליצירה אין אנו מתייחסים לכל צליל בנפרד, אלא מארגנים את הצלילים לקבוצות - ליחידות. הארגון ליחידות הוא זה שיוצר את החלקים במוזיקה.

שיעור זה מתייחס לתגובה הספונטנית של יצירת חלקים בתחומים שונים – תחילה בציורים של ילדים, ואחר כך במוזיקה. התגובה המיידית של יצירת קבוצות במוזיקה בולטת ביצירה "שיחות" מאת שוסטקוביץ.

הנושא של "שיחות" במוזיקה מוביל אותנו גם לנושא של "שיח" בין אנשים, שם בא לידי ביטוי גם קשר עין, בנוסף לקשב, הנלמד בקונטקסט של מוזיקה. מודעות וטיפול כישורים של קשר עין ושל קשב, גם בחיי היומיום, משפרת את התקשורת הבין אישית ואת האווירה בכיתה ומחוצה לה.

מטרות

- יצירת מודעות להשפעה החיובית של הרפיה.
- זיהוי חלקים בציור ובמוזיקה.
- יצירת שיחה מוסיקלית.
- טיפוח תקשורת בין אישית.

הרפיה

להרפיה יש מקום מכובד בכישורי חיים. תרגילי הרפיה מסייעים לקשב פנימי. היכולת להרפות את הגוף, להפחית מתח ולהגביר ריכוז משרתת את הבריאות הפיסית והנפשית של הילד ומקדמת למידה לאורך ימים. אחוז גדול של תאי המוח משמש לראיה, וכאשר העיניים עצומות תאים אלה אינם מקבלים גירוי. לאחר מנוחה, פעילות המוח יעילה יותר. מיומנות של הרפיה תשרת את הילד בעתיד ותעניק לו כוחות מוגברים לתפקוד במצבי לחץ.

ביצוע הרפיה בתחילת השיעור מאפשר לתלמיד להתנתק מפעילות קודמת (שיעור אחר או משחק בחצר) ולהפנות את תשומת ליבו למוזיקה. מתחילים בהרפיה ללא מוזיקה.

הצעה לביצוע: יושבים עם כפות הרגלים על הרצפה, כפות הידיים נחות על הירכיים והעיניים עצומות. נושמים נשימות עמוקות ומשחררים את הגוף, בתנועות קלות, החל מן הראש ועד לכפות הרגליים. תוך כדי שחרור, המורה מלווה את הפעילות בדיבור רך ועדין:
"נריד את הראש כלפי מטה ונפנה אותו מצד אל צד."
(לא מטים את הראש לאחור כי תנועה זו עלולה לפגוע בעמוד השדרה).
"נצייר סיבובים בכתפיים ... בכיוון אחד ובכיוון השני."
כדי ליצור ישיבה יציבה ונוחה, חשוב שכל הילדים יוכלו להניח את כפות הרגליים על הרצפה. לשם כך אפשר לשבת על החלק הקדמי של המושב, ולא להישען לאחור. ישיבה זו מתאימה גם לשירה.
"נבצע נשימות עמוקות ונמשיך כך, כל אחד בקצב שנוח לו."
"נרגיש את האוויר הנכנס ואת האוויר היוצא: נשימה... נשימה... נשימה... כל אחד בקצב שנוח לו."

בהמשך אפשר להשמיע מוזיקה: מוזיקה איטית ורגועה, למשל הפרק האיטי מתוך יצירה מתאימה בהרכב קאמרי, או מתוך היצירה המוסיקלית של השיעור. הקלטות מסחריות של צלילי מים, רוח וכו' מתאימות פחות לשיעור מוזיקה, אלא אם כן יש להן קשר לנושא השיעור.

שיחות

מאת דמיטרי שוסטקוביץ

"שיחות" הוא קטע מתוך "תור הזהב" - בלט בשלוש מערכות. הבלט נכתב בין השנים 1929-1930, בהשראת המהפיכה הרוסית, תוך ניסיון ליצור מוזיקה קליטה להמונים. הבלט הולחן כאשר שוסטקוביץ ביקר בגרמניה, שם נחשף לג'אז, לקבארט ולמוזיקה של מלחינים צעירים כמו קורט וויל. במוזיקה שהלחין שוסטקוביץ לבלט זה ניתן לחוש בהשפעות של "סטפס", של טנגו, של פולקה ושל קנקן. מספר קטעים מוסיקליים מתוך הבלט הפכו לסוויטה תזמורתית אופוס 22. הקטע "שיחות" מתאר דו-שיח בין שתי דמויות שונות. בקטע יוצר המלחין חלוקה פנימית על ידי שינוי המצלול, כדי ליצור הבחנה בין הדמויות המשוחחות, בין דמות אחת עם אופי כבד, מגושם וגס לבין דמות אחרת שברירית וחסרת ביטחון.

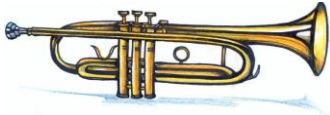
סולם: דו מז'ור

משקל 4/4

מבנה:

→	a	b	a'	b'	סיום
	1 - 8	9 - 20	21 - 26	27 - 32	33-34

המנגינה הראשונה **a** פותחת בסולם דו מז'ור, היוצרת תחושת כוח, כובד, ביטחון וברק.

המנגינה השניה **b**, פותחת במי במול מז'ור, ומופיע ב-**b'** ברה במול מז'ור, המדגיש את השוני בין מנגינה **a** למנגינה **b**. חלק זה נשמע עדין, שקט ושברירי ברגיסטר גבוה יותר. היא מנוגנת בחלק **b** בכינור, וב-**b'**, באבוב.

הסיום בא לאחר הפסקה ממושכת, ומנוגן בצלילים הנמוכים של כלי הנשיפה. שני האקורדים של הסיום חוזרים לסולם הפותח, דו מז'ור, ומרמזים שהדמות הראשונה משמיעה את "המילה האחרונה".

הערות:

שיחות

מתוך הפלט "תור הזקב"

Andante a

7 b

13

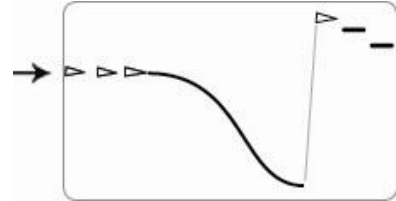
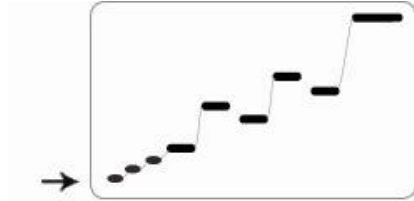
18 a'

23 b'

29

הצעות פעילות ליצירה "שיחות"

- **מתנועעים** חופשי במרחב החדר ומגיבים באופן ספונטני למוזיקה.
- **משוחחים** על הקשר בין אופי התנועות שבצעו התלמידים לזיהוי חלקים במוזיקה.
- **בחוברת: עוקבים אחר רישום** שתי המנגינות. מתארים את אופיה של כל מנגינה במילים. ניתן לרשום על הלוח את מאפייני המנגינות.

- **מגלים את הכלים הבולטים.** אפשר להכין מראש תמונות של הכלים הבולטים הנשמעים במוזיקה, ולאחר מכן להבחין בשוני בין הכלים הבולטים שהשתתפו בחלקים b ו-b'.
ניתן לשוחח על הדמות המסיימת את היצירה: מי אומר את "המילה האחרונה"?

פעילות שיתופית

- **מחברים "שיחות"** בתנועה, בשירה או בנגינה:
"שיחה" בתיפוף. זוג תלמידים מדגים שיחה בתיפוף על שולחן. המאזינים נותנים משוב לגבי אופי השיחה. בהמשך, מבצעים כל התלמידים שיחות בזוגות, אפשר בתיפוף על תוף, על שולחן, על כסאות או בתיפוף על הגוף.
- **הילדים מעלים מקרה של שיחה** (למשל: ויכוח, שיחת טלפון). מנגנים את השיחה בכלי נגינה כיתתיים.
- מעבירים **משוב** על עבודת הקבוצה, תוך התייחסות לנושאים הבאים:
 - האם המשתתפים הקשיבו האחד לשני? כיצד באה ההקשבה לידי ביטוי?
 - האם כל אחד "שוחח" בתורו, או שהמשתתפים דיברו באותו הזמן?
 - מה ניתן ללמוד מכך על אופי השיחה?

שותפים

מילים: שלומית כהן אסיף

לחן: יוני רכטר

יונתן ואני כבר לא שותפים.
יונתן לקח לי את כל הקלפים.
נרדתי לחצר לחפש חבר אחר.
רק בנות שחקו בחצר,
ואתן אני לא מסתדר.

כשחזרתי הביתה אמא שאלה:
"איפה היית?"
יונתן הביא לך קלפים,
אמר שאתם שוב שותפים."

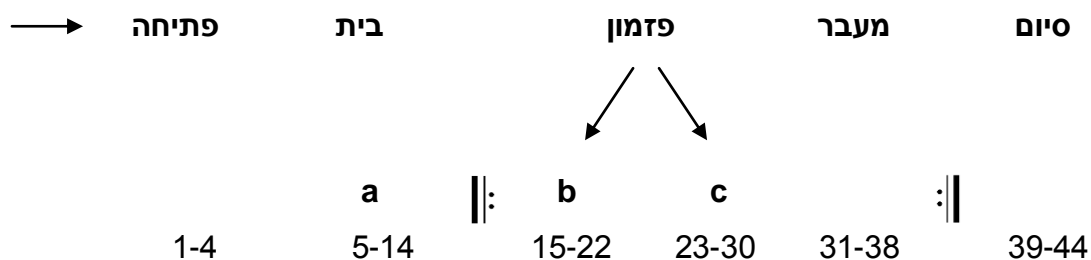
איזה חבר,
בדיוק כשאני אינני,
הוא בא לבקר.

הילד הדובר בשיר מתאר תקרית של ריב או של אי הבנה בינו לבין חברו יונתן. מבין שורות השיר אפשר "לשמוע" את סערת נפשו של הילד, ואת מערבולת הרגשות שבתוכו, גם בתחילת השיר וגם בסופו. השיר מבוצע על ידי זמר הבס, אלי גורנשטיין, בליווי נדב רובינשטיין בפסנתר.

סולם: מי במול מינור

מקצב: 4/4

מבנה:

הפתיחה בפסנתר, משמיע את מנגינת שתי השורות האחרונות של השיר - "בדיוק כשאני אינני הוא בא לבקר" - פעם ברגיסטר נמוך ושוב ברגיסטר גבוה. בכך יוצר המלחין מסגרת לשיר ומדגיש את חשיבות מילות השיר בשורות האלה.

חלק a - סיפור ההתרחשות, שבו ילד מספר על ה"קרע" בינו לבין חברו, יונתן. המנגינה מתחילה כרצ'טטיב וכל פסוקית מסתיימת בירידה, המביעה כאב, אכזבה ועצב.

חלק b - המנגינה עולה לשיא, עם מתח הרמוני, במילות האם: "איפה היית?" וכשהאם מרגיעה "יונתן הביא לך קלפים, אמר שאתם שוב שותפים" - המתח יורד בהדרגה, ומגיע ליציבות הרמונית ומלודית בסיום המשפט.

חלק c - בחלק הזה, המתחיל במילים "איזה חבר", ניתן להבחין מבין שורות השיר, בתערובת רגשות. הילד "נשמע" כועס, שמח ומבולבל גם יחד. המוזיקה מבטאה אף היא מערבולת של רגשות: התבניות המלודיות משתנות, פעם הן מסתיימות בעליה ופעם בירידה. המנגינה יותר קצבית והמנעד מתרחב. הליווי יותר פעיל ויותר דחוס.

המעבר בין **c** לסיום יוצר ציפיה למה שיתרחש בהמשך.
הסיום חוזר לפתיחה, אך באמירה של השלמה.

הערות:

שותפים

מילים: שלומית כהן אסיף

לחן: יוני רכטר

פתיחה

E^bm E^b° B^b7 E^bm E^b°

בית

4 B^b7 E^bm E^b° 3 3 D°

פִּים - תִּשׁוּ לֹא כִּבְרָה נִי־אֶוֹתֵנִי

7 E^b° D° E^b° 3 3

חֹלֶל - צֶרֶחַב־תִּירֹד פִּים - קֶלֶחַ כֹּל אֶת לִי קֶלֶחַ תִּנְנֵנִי

10 D° 3 E^bm E^b6 F7 B7b9 3

אֶוֹתֵנִי - צֶרֶחַב־תִּירֹד קוֹחֵשׁ נֹתֵב־רֶק חֶרֶב־פֶּשׁ

פזמון

13 B^9b7 B^b7 E^bm A^bm6

13 תה - בי - ה תי-זר - ח-כש
 13 דר - ת - מס לא ניא תן

16 E^bm/B^b B^b9 $B7b9$ E^b7

16 ת - יי - ה פה-אי
 16 לה-א ש מא-א

19 A^bm6 E^bm/B^b C° $F7b9$ B^b7

19 ת-שו שובתם-א-ש מר - א פים-קל ד-ל ביא-ה תן-נו
 19 ת-שו שובתם-א-ש מר - א פים-קל ד-ל ביא-ה תן-נו

22 E^bm E^bm A^bm E^bm $B7$

22 פים בר - ח זה-אי בר - ח זה-אי ב-ד
 22 פים בר - ח זה-אי בר - ח זה-אי ב-ד

25 $E\flat m$ $G\flat 7$ $F 7$ $B\flat 7$ $E\flat m$ $A\flat m$

25 קר - ב - ל בא הוא ני - נ - אי ני - א - כש יוק בר - ח זה - אי -

28 $E\flat m$ $B 7$ $E\flat m/B\flat$ B

28 - - ח זה - בר - הוא ני - נ - אי ני - א - כש יוק - ד - ב

30 $B\flat 7$ $E\flat m$ מעבר $E\flat m$

30 בא קר - ב - ל -

32 C° $B\flat 7$ C°

32

34 F7 B \flat 7 C $^{\circ}$

36 F7 B \flat 7 B7 B \flat 7 E \flat m6

סיום

39 E \flat m B A $^{\circ}$ E \flat m/B \flat B \flat 7 E \flat m

Coda

39 קר - ב - ל - בא הוא ני - נ - אי נ - א - כש יוק - ד - ב בר - ח זה

42 E \flat m E \flat mb5 A \flat 7/E \flat B \flat 7 E \flat m

הצעות פעילות לשיר "שותפים"

- מבצעים נשימות, תרגילי קול והבעת רגשות שונים בקולות.
- מתבוננים במילים ובתמונות בעמוד 26 ומשוחחים על שיחות שונות בין אנשים.
- מאזינים לשיר ומספרים את הסיפור. מעלים שאלות כמו: מדוע התנתק הקשר בין שני החברים? כיצד אפשר היה למנוע את ההתנתקות? כיצד אתם נוהגים לפתור בעיות עם חברים?
- מצטרפים לשירה בחלק של: "איזה חבר בא לבקר".
- משוחחים בזוגות: אילו רגשות מתוארים בשיר? האם הרגשות משתנים?
- דנים: כיצד שומעים את השינויים במוזיקה?

עבודה יצירתית

- מחברים שיחה בנגינה. נותנים משוב על הנגינה ועל ניהול ה"שיחה": קשר עין, קשב, סבב, הבעה.
- אלתור בקול: ממציאים משפט ומבצעים אותו, כל פעם בנימת קול שונה. בודקים כיצד נימת הקול השפיעה על תחושת המאזין.

הרחבה

- דנים: במה דומות ובמה שונות שיחות בדיבור לעומת "שיחות" בנגינה? מה קשה יותר?
- ניתן להשמיע לילדים גם את השיר "ישבתי בצד ובכיתי", העוסק באותו נושא (מילים: יהודה אטלס, לחן: רני גולן).
- מתארים במשחק פנטומימה את המילים: קשר עין, תשומת לב, קשב, שקט, ריכוז. מתארים גם מצבים הפוכים.

סיכום

התלמידים מספרים מה למדו בשיעור זה. מביאים למודעות התלמידים שבאופן ספונטני המוח שלנו יוצר חלקים או קבוצות. נותנים דוגמאות מתוך חיי היומיום.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- מודעות להשפעת ההרפיה.
- זיהוי ספונטני של חלקים במוזיקה.
- אלתור "שיחות" בקול ובתיפוף.
- מודעות להיגוי ולשימוש בקול.

דוגמה לתכנון שיעור 4 - חלקים במוזיקה

פירוט	נושאים	זמן - דקות	חלק	
חלקים במוזיקה	נושא השיעור		פתיחה	1
הרפיה ושיחה על השפעת ההרפיה.	ריכוז פנימי	5		
התבוננות בציורי ילדים (עמ' 23) ותיאור הקבוצות הנראות בציורים.	הכנה ליצירה "שיחות"	5	גוף השיעור	2
"שיחות" – תנועה ספונטנית במרחב החדר על פי המוזיקה. שיחה: על התנועות, בהם השתמשו התלמידים, ועל הקשר בין התנועות למוזיקה. יצירת מודעות לחלקים (קבוצות).	ביצוע	10		
התבוננות במילים ובאיורים המתארים שיחות בין ילדים (עמ' 26). נשימות, תרגילי קול, הבעת רגשות בקולות.	הכנה לשיר "שותפים"	10		
קריאת מילות השיר, שיחה על רגשות, על קשר חברי, ועל שינויים בחלקים של המוזיקה, על פי הרגשות.	"שותפים"	10		
שירת השיר תוך מודעות לרגשות.	יצירה	10		
ביצוע שיחות בנגינה ובקולות. היגוי משפטים עם שינויים בנימת הקול.				
שיחה: כיצד ידענו שחלק אחד הסתיים וחלק חדש התחיל, ביצירה "שיחות"?	הבהרה	5	ביכום וסיום	3
התייחסות להשפעת נימת קול הדיבור על המאזין.	הרחבה			
יצירת מודעות לכך שבאופן ספונטני, המוח יוצר חלקים או קבוצות. נותנים דוגמאות מתוך חיי היומיום.	הכללה			
שירה "שותפים", "סני סני", "שנים-עשר ירחים" ושירים מוכרים נוספים. הצעה לתלמידים להביא שיר בנושא זה מאוצר השירים שהם מכירים.				

- בחרו היכן לקצר והיכן להאריך.

5: מנוחות במוזיקה

"הרוח" - מלים: שָׁרָה לְוִי-תַנְאִי, לחן: עֲמֻנָאֵל עֲמִירָן
"קִנְגוּרוֹ" מֵתוֹךְ "קִרְנָבֶל הַחַיּוֹת" מֵאֵת קָמִיל סָן-סֶנְס

היחידה הקודמת היוותה הקדמה לנושא של "חלקים" במוזיקה. התלמידים למדו על הנטייה הטבעית של המוח האנושי לארגן לקבוצות את המידע שהוא קולט. בשיעור זה נחפש את הגבולות בין הקבוצות ונבדוק מהם המרכיבים המוסיקליים המסמנים גבולות אלה. לעיתים קרובות ההגעה אל הגבול נבנית באופן הדרגתי, ויוצרת תחושה של הגעה למקום מנוחה. תחושה זו מתבססת על צירוף מרכיבים כמו:

- ירידה בקו המנגינה לצליל יציב וממושך
- האטה הדרגתית (ריטרדנדו)
- ירידה בעוצמה (דימינואנדו)
- הפסקה שמפרידה בין חלקים רצופים.

נשווה בין "שפת" המוזיקה לבין "שפת" הדיבור ונראה שכמו בעת הדיבור וגם בעת הקריאה אנחנו זקוקים לפיסוק, כך גם במוזיקה. היחידה מתחילה בהמחשה של המושג "מנוחה" באמצעות אנלוגיה לשפה הכתובה והדבורה. בהמשך, נקשיב לשיר וליצירה שבהם בולטות מקומות המנוחה בין החלקים. התלמידים יזהו את המרכיבים המוסיקליים המופיעים במקומות אלה.

מטרות

- זיהוי מנוחות בשיר וביצירה מוסיקלית.
- הכרת המרכיבים המוסיקליים שיוצרים מנוחה.
- הבחנה בניגודים מוסיקליים.

הרוח

מלים: שָׁרָה לֹוי-תַנַּאי

לחן: עֲמִנוּאֵל עֲמִירֹן

כָּל הַיּוֹם טִיל הַרוּחַ: בֵּין הָרִים,

בַּיעָרִים, בֵּין הַגְּנִים, וְעֲנָנִים.

הוּא נָשֵׁק לְכָל עֵלֶה,

גַּם לְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה.

וּבְעָרֵב בָּא לְנוּחַ.

שרה לוי-תנאי, שכתבה את מילות השיר, הכירה את עולמם הפנימי של ילדים ואת צרכיהם, מתוך עבודתה בהוראה. מודעות זו השפיעה על חלוקת הטקסט, על החריזה, על המטפורות ועל ההאנשה: הרוח מטייל, נפגש באהבה עם הטבע ונח בסופו של יום.

מאפייניו של הלחן, שחיבר עימנואל עמירן, נובעים אף הם מן הניסיון שלו בהוראת ילדים ומהכרת יכולות השירה שלהם. מנעד צר של קווינטה, תנועה מלודית רבה של סקונדות וטרצות, וכן קוורטה וקווינטה בירידה.

השיר מבוצע על ידי זמרת הסופרן אחינועם ניני בליווי של גיל דור בגיטרה ובתוף מרים.

סולם: פה מינור

משקל: 4/4

מבנה השיר:

→	a	b	סיום
	1-4	5-8	9-10

המנגינה נעה סביב הצליל המרכזי "פה". כל אחד מן החלקים "מציר" שורות שונות של הטקסט באופן מגוון ומעניין. חלק a מתאר את שתי השורות הראשונות של הטקסט. תיבות 1 – 2 "מצירות" טיול של הרוח במקצב מנוקד נמרץ. תיבות 3 – 4 "מצירות" נוף גלי ורך באמצעות טרילולות.

חלק b מהיר יותר. שורות 3 ו-4 של הטקסט חוזרת פעמיים ללא שינוי, במקצב ריקודי, ובהצטרפות תוף מרים בליווי. הסיום הלירי והרך מתאר הגעה למנוחת הערב.

הרות

מלים: שרה לוי-תנאי

לחן: עמנואל עמירן

a

1 $\text{♩} = 94$ לאט *p* 3

ע-י-ב רים - ה בן ח - רו-ה יל-טי יום - ה כל

b

4 להחיש 3 3

ל - גם לה - ע כל-ל שק - נ הוא נים - נ-ע-ו נים-ג-ה בין רים

7

ל - גם לה - ע כל-ל שק - נ הוא דה - ש - ה שב-ע

סיום

9 לאט 3

ח - נו - ל בא רב - ע - ב-ו דה - ש - ה שב-ע

הצעות פעילות לשיר "הרוח"

- אפשר להתחיל את השיעור **בהרפיה**, המהווה בסיס טוב לקליטת חומר חדש. תחילה ללא מוזיקה, ובהמשך - זמזום המנגינה של השיר "הרוח".
- **בדיבור**: מורה או תלמיד קורא את המשפט ברצף, ללא עצירות:
"כל היום טייל הרוח בין הרים ביערים בין הגנים בעננים".
- **אומרים** שוב את המשפט, והפעם "נחים" במקומות המתאימים.
- **מתנועעים** באופן חופשי על פי המוזיקה. יש להניח שהתלמידים ימחישו באמצעות תנועה את מקומות המנוחה, ועל כך נותנים משוב.
- **חושבים**: באילו מקומות בשיר השתנתה התנועה? מדוע? מקשרים בין השינוי בתנועה בחלק **b** לבין המאפיינים המוסיקליים בקטע זה, ובכך מזהים את החלקים של השיר.
- **שרים** את השיר ומגלים היכן מרגישים את מקומות המנוחה. משוחחים: מה קורה במוזיקה במקומות אלה? מה הקשר בין המוזיקה לבין מילות השיר?

משימה יצירתית

בקבוצות קטנות, בוחרים כלים ומאלתרים קטעי נגינה עם מנוחות. במשוב מציינים באילו מאפיינים השתמשו המבצעים ביצירת מקומות מנוחה (למשל האטה, צליל ארוך, דמימה, ירידה בקו המלודי, דימינואנדו).

הערות

קנגורו

מתוך "קרנבל החיות"
מאת קמיל סן-סנס

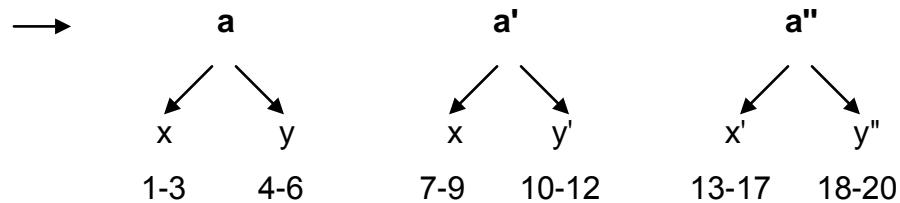
"קנגורו" הוא קטע מתוך "קרנבל החיות", יצירה היתולית שהלחין קמיל סן-סאנס עבור תלמידיו בעת חופשה. ליצירה 14 קטעים, ושמה הנוסף הוא "פנטסיה זואולוגית גדולה". היצירה נכתבה בצרפת בסוף המאה ה-19, תקופה בה חלו חידושים רבים באומנויות הציור, הפיסול והמוזיקה.

הקטע כתוב עבור שני פסנתרנים ובמהלך היצירה כולה, הם מנגנים בנפרד. ההפרדה מייצרת תופעה אקוסטית מעניינת באולם הקונצרטים. בין החלקים בולטים ניגודים מוסיקליים רבים: מהיר/איטי, אצל'רנדו/ריטרדנדו, סטקטו/לגטו, פורטה/פיאנו, משקל זוגי/משקל משולש וכן עליות/ירידות במנגינה. ניגודים אלה יוצרים חלקים מנוגדים באופיים.

סולם: דו מינור

משקל: משתנה: 3/4, 4/4

מבנה:

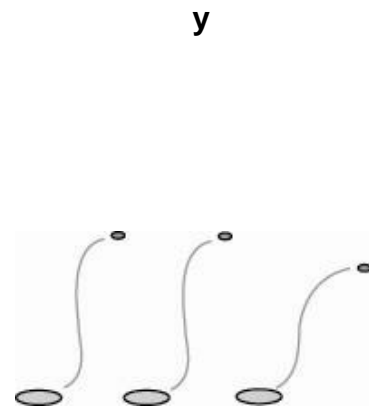
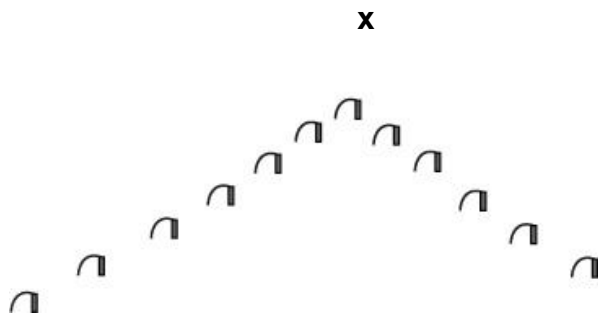

הקטע מורכב משלושה חלקים: **a** (פסנתר ראשון), **a'** (פסנתר שני), **a''** (מתחיל ומסתיים בפסנתר שני ובאמצע מנגן הפסנתר הראשון). בכל חלק קיימת חלוקה פנימית: **x** ו-**y**.
מנגינה x נשמע כמו קפיצות הקנגורו.
מנגינה y מתארת אולי מנוחה, המסתיימת בהכנה לקראת הקפיצות הבאות.

הירמון מנגינת הקפיצות, **x**, מבוסס על אקורד משולש טוניקה בדו מינור, היוצר תחושת יציבות הרמונית. הירמון מנגינת **y** נשמע מסתורי ומתוח בעקבות השימוש בסולמות רחוקים, והמשחק בין אקורדים מז'וריים ומינוריים וספטאקורדים שונים. בחלקי **x** חוזרים אותם הצלילים היציבים, אך בחזרות של **y** ההירמון כל פעם משתנה. ניגוד זה בין **x** ו-**y** מדגיש את הציפיה, הנוצרת בחלקי **y**, לקראת המשך הקפיצות.

שתי המנגינות קצרות, קליטות וקל לזהות את הניגודים הבולטים ביניהן:

y	x	
נשאר קבועה (שלוש תיבות)	משתנה (שלוש תיבות/חמש תיבות)	אורך:
אי זוגי 3/4	זוגי 4/4	משקל:
שני אקורדים בתיבה	ארבעה אקורדים בתיבה	תדירות שינויים בליווי:
לרוב אוקטבה	טרצה או קוורטה	מרווחים בולטים במנגינה:
שישה צלילים באקורד	שלושה צלילים באקורד	דחיסות מצלול:
צלילים מקושרים - לגטו	צלילים מקוטעים - סטקטו	ארטיקולציה:
ללא שינוי	קרשנדו ודימינואנדו	עוצמה:
ללא שינוי	האצה בעליה והאטה בירידה	שינויי מיפעם:
אוקטבה, לרוב	שתי אוקטבות	מנעד:

קִנְגוּרוֹ

מתוך "קרנבל החיות"
מיאת קמיל סן-סנס

Moderato

Piano 1

Piano 2

Pno. 1

Pno. 2

10

16

p *accel.* *rit.* *pp*

p *accel.* *rit.*

pp

pp

rit. *p*

Poco rit. *pp*

Detailed description: This is a piano score for two pianos (Piano 1 and Piano 2) and two pianos (Pno. 1 and Pno. 2). The piece is in 4/4 time, marked Moderato. The key signature has two flats (B-flat and E-flat). The score is divided into systems. The first system shows the beginning of the piece with a piano (*p*) dynamic. The second system includes markings for acceleration (*accel.*) and deceleration (*rit.*). The third system starts at measure 5 and continues with similar dynamics and markings. The fourth system starts at measure 10 and features a fortissimo (*pp*) dynamic. The fifth system starts at measure 16 and includes a deceleration (*rit.*) marking. The sixth system starts at measure 16 and includes a 'Poco rit.' marking. The score concludes with a fortissimo (*pp*) dynamic.

הצעות פעילות ליצירה "קנגורו"

- אפשר להתחיל ב"מראה" או בתנועה חופשית של התלמידים, על פי המוזיקה, ובעקבותיהן לדון בשאלות הבאות:
 - ❖ אילו תנועות אתם זוכרים? מה עזר לזכור אותם?
 - ❖ האם התנועות בתחילת הקטע (מוטיב x) ובהמשכו (מוטיב y) דומות?
 - ❖ מה שומעים במוזיקה ב- x ומה שומעים ב- y ?
 - ❖ מה, לדעתכם, מתואר ב- x ומה מתואר ב- y ?
 - ❖ מה קורה בסיום הקטע?
- **בחברת: עוקבים אחר הרישום**, מזהים בו עליות וירידות בכל אחד משלושת החלקים, ואת הדומה והשונה בין הקפיצות והמנוחות.
- **תנועה בקבוצות של שלושה**: בכל פעם שמתחיל חלק חדש, "קנגורו" אחר יוצא לטיול. מדגישים בתנועה את הקפיצות ואת המנוחות. מתייחסים למרכיבים המוסיקליים שקיבלו ביטוי בתנועה.

הרחבה

פעילות מקוונת: "ברבור" מתוך "קרנבל החיות" ברישום המצוי באתר המוזיקה biui.org.il, או בחוברת "מה נשמע" 1. מזהים מקומות מנוחה וצובעים את שושנת המים במקומות אלו.

סיום

נותנים לתלמידים לספר מה נלמד בשיעור ומסכמים את הנקודות החשובות.

מה רצינו להשיג ביחידה?

- הבחנה ב"מקומות מנוחה" במוזיקה.
- זיהוי מרכיבים מוסיקליים היוצרים "מקומות מנוחה".
- הבנת תפקיד ה"מנוחה" ביצירת גבול בין חלקים, ובחלוקת רצף המוזיקה.

דוגמה לתכנון שיעור 5 – מנוחות במוזיקה

פירוט	נושאים	זמן - דקות	חלק	
מקומות מנוחה	נושא השיעור	5	פתיחה	1
הרפיה	ריכוז פנימי			
אמירת מילות השיר ללא פיסוק, ושוב - עם מנוחות במקומות המתאימים.	הכנה לשיר "הרוח"	5	גוף השיעור	2
"הרוח" – תנועה ספונטנית במרחב החדר על פי השיר. יצירת מודעות לחלקים ולמנוחות, היוצרים גבול בין החלקים.	"הרוח"	10		
אלתור יצירה עם מקומות מנוחה.	משימה יצירתית	10		
הכרת המונחים המתארים ניגודים במוזיקה, בגובה, בכיוון המנגינה, בעוצמה, במשך ובמפעם.	הכנה ליצירה "קנגורו"	10		
תנועה חופשית על פי המוזיקה, זיהוי מנוחות, מעקב אחר הרישום בחוברת, השוואה בין החלקים.	"קנגורו"	10		
מה למדנו בשיעור? שיחה: מה מאפיין מקומות מנוחה במוזיקה? ציפיה למקומות מנוחה – באיזו מידה אפשר היה לצפות את הגעתן של מקומות המנוחה בשיר וביצירה.	הבהרה	5		
"ברבור" מאת סן סאנס – באתר biui.org.il .	הרחבה			
התלמידים יחשבו על מקרים של מקומות מנוחה בתחומים שונים, ועל תפקידם.				
שירה "הרוח". אפשר לבקש שתלמידים יביאו שירים נוספים על רוח.				

- בחרו היכן לקצר והיכן להאריך.

6: ציפיה למנוחה ולסיום

"גילוי לב" מתוך "קרנבל" מאת רוברט שומן
"תקסים" - מוזיקה מזרחית. אלתור מאת חוסס חאיק עדאל חורי

שיעור זה משווה בין מקומות מנוחה צפויים לבין עצירות המגיעות בהפתעה. ביצירה "גילוי לב" מאת שומן בולטת ההכנה לקראת מנוחה. ב"תקסים", לעומת זאת, קשה לצפות מראש את העצירות. ההשוואה בין שתי היצירות מאפשרת להבין את מושג ה"ציפיה" - תופעה חשובה, המלווה את תהליך ההאזנה למוזיקה. ציפיות נוצרות במוזיקה בעקבות האזנה חוזרת, הבונה באופן לא מודע את כללי הארגון המוסיקלי. לדוגמה, סיום קטע בצליל ממושך.

המטרה המרכזית בשיעור זה היא לאפשר לתלמידים להכיר דרכים שונות של חלוקה לחלקים: מקומות מנוחה צפויים ביצירה של שומן, ועצירות לא צפויים ב"תקסים".

מטרות

- זיהוי מקומות מנוחה וסיום ביצירה "גילוי לב".
- הבחנה במרכיבים מוסיקליים שיוצרים "מנוחה".
- השוואה בין מקומות מנוחה צפויים לבין עצירות לא צפויים.

גילוי לב

מתוך "קרנבל" מאת רוברט שומן

היצירה "קרנבל" מאת רוברט שומן, אופוס 9, נכתבה בשנת 1834. היא מורכבת מאוסף של 21 קטעים קצרים המתארים נשף מסכות, כשבכל פעם "מסכה" אחרת תופסת את מרכז תשומת הלב. מגוון רב של "מסכות" מופיעות בנשף: מלחינים כמו שופן, פגניני ואף שומן עצמו (בגלגולים שונים כ"פלורסטן" וכ"אוסביוס"), ועד "מסכות" של דמויות מן הקומדיה דל ארטה האיטלקית, כמו פיירו וארלקינו. כותרת המשנה שנתן שומן ליצירה הנה "סצנות קטנות על ארבעה צלילים". ארבעת הצלילים הם לה, מי במול, דו, וסי, המופיעים בסדר שונה, לאורכה של היצירה.

חיוו של רוברט שומן אופיינו בטלטה תמידית בין רגשות של תקווה ואמונה לבין ייאוש ואכזבה. לרגשות אלו נתן שומן ביטוי מוסיקלי ביצירותיו. היצירה "קרנבל" נכתבה בעת אהבה חולפת לנערה בשם ארנסטין. אהבתו האמיתית הייתה נתונה לקלרה וויק, בתו של מורו לפסנתר.

שם היצירה, Aveu, מתורגם כאן ל"גילוי לב" – מצב שבו אדם חושף את תחושותיו הכמוסות בפני אדם קרוב ומהימן. הרגשות המובעים ביצירה נעים כמו מטוטלת בין אופטימיות לבין ייאוש, ובחזרה.

סולם: פה מינור

משקל: 2/4

מבנה:

$$\rightarrow \quad \begin{array}{c} \parallel : a : \parallel \\ 1-4 \end{array} \quad \begin{array}{c} \parallel : b - a : \parallel \\ 5-8 \quad 9-12 \end{array}$$

חלקים **a** ו-**b** מתחילים במוטיב קצר בעל שני צלילים בלבד. בחלק **a**, המרכיבים המוסיקליים יוצרים תחושה של התפתחות: בכל חזרה של המוטיב יש עליה והצלילים הגבוהים ביותר מודגשים ב-sf. המנעד הולך ומתרחב מטרצה עד אוקטבה, כמות הצלילים מתרחבת מ-2 עד 5, והתנועה ההרמונית נעה מפה מינור, דרך רה במול מזור, ללה במול מזור בסוף חלק **a**. בשיא, בתיבה 4, מוסיף המבצע האטה, כאילו הוא רוצה לעצור במצב של תקווה.

בחלק **b** התחושה הפוכה. לאחר התרחבות, מתחיל צמצום במרחק שבין המנגינה והליווי, והם מתקרבים זה לזה בצעדים של סקונדה. תנועה נגדית זו מצמצמת בהדרגה את המרווח הגדול מארבע אוקטבות לשתי אוקטבות. במנגינה שומעים מוטיב אנחה שיורד צעד צעד כלפי מטה. ההרמוניה חוזרת מלה במול מז'ור לפה מינור, וחלק **a** חוזר כמו מטוטלת של רגשות, מתקווה לאכזבה ובחזרה.

הערות:

גלוי לב

מתוך "קרנבל" מאת רוברט שומן

a

Passionato ♩ = 112

Musical score for section 'a', measures 1-4. The piece is in 2/4 time, key of B-flat major, and marked 'Passionato' with a tempo of 112. The score consists of two staves. The right hand features a melodic line with slurs and accents, while the left hand provides a rhythmic accompaniment with chords and single notes. Dynamics include piano (*p*) and fortissimo (*sf*). A 'Led.' (lead) symbol with an asterisk is present in the left hand at the beginning.

b

Musical score for section 'b', measures 5-8. The right hand has a complex, rapid melodic pattern with many slurs. The left hand continues with a steady accompaniment. Dynamics include pianissimo (*pp*) and *rit.* (ritardando) is indicated at the end of the section.

a

Musical score for section 'a', measures 9-12. This section repeats the material from measures 1-4. It is marked 'a tempo'. Dynamics include piano (*p*) and fortissimo (*sf*). A 'Led.' (lead) symbol with an asterisk is present in the left hand at the beginning.

הצעות פעילות ליצירה "גילוי לב" - Aveu

- משוחחים עם התלמידים על המושג "גילוי לב".
- מאזינים למוזיקה וחושבים מהו אופיו של גילוי הלב, בכל חלק של היצירה.
- מתנועעים באופן חופשי במרחב החדר ומתכוננים להעביר לחבר מסר, בפנטומימה, לקראת הגעה למקום מנוחה במוזיקה. בכל מנוחה נפגשים עם החבר הסמוך ביותר. ביצירה זו אין הפתעות וניתן לשער מתי המנוחה תגיע.
- הצעה: על מנת להעצים את החוויה, אפשר לבצע את הפעילות כשכל תלמיד מקבל מעטפה צבעונית, המסמלת את המסר שברצונו למסור. מחליפים מעטפות, כל אחד עם החבר הסמוך אליו ביותר, בעת ההגעה למקום מנוחה. לקראת סיום הקטע, מתכננים את החזרה למקום הישיבה.
- יצירת רישום בזוגות: רושמים את המוזיקה. תלמיד אחד מתחיל לרשום, ובהגיעו למקום מנוחה הוא מעביר את הצבע לבן הזוג (או מצירים לסירוגין, כל אחד בצבע שונה).
- שואלים בעקבות הפעילויות: כיצד אפשר היה להרגיש שמתקרבים למנוחה? מגלים את המרכיבים המוסיקליים שיוצרים מנוחות ביצירה:

❖ האטה לקראת המנוחה

❖ צליל ממושך

❖ הפסקה

❖ ירידה בקו המלודי.

משימה יצירתית

בזוגות או בקבוצות קטנות, מחברים, בקול או בכלי נגינה, מגינות שיש בהן מנוחות צפויות וסיום ברור.

תקסים - מוזיקה מזרחית

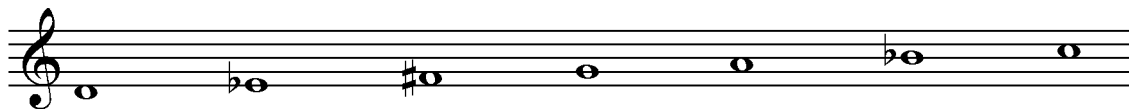
מוזיקה מזרחית. אלתור מאת חוסס חאיק עדאל חורי

תקסים הוא אלתור כלי חופשי ממשקל, המבוצע על ידי נגן סולן, במסגרת של מקאם מסוים. בדרך כלל מבוצע התקסים כהקדמה ליצירה מולחנת, המבוצעת מיד לאחריו. לעיתים מצטרף אליו נגן נוסף, כמו בדוגמה זאת. התקסים מאפשר לנגן להביע את רגשותיו ולהפגין את יכולותיו הטכניות והמוסיקליות. תקסים זה מנוגן בעוד ובדרבוקה.

העוד הנו כלי פריטה עתיק שמקורו במזרח התיכון. פורטים על העוד באמצעות מפרט דק וארוך (רישה). בצורתו מזכיר העוד חצי דלעת, שממנה יוצא צוואר מכופף, בדומה ללאוטה. לעוד חמישה מיתרים כפולים, ולעיתים נוסף לו אף מיתר שישי בודד. על צוואר העוד אין סריגים, ובכך מתאפשרת נגינה במרווחים של מיקרוטונים.

דרבוקה הנה כלי הקשה עממי שמוצאו במזרח התיכון. צורתה כשל גביע או כד. בעבר היא הייתה עשויה מחרס, שעליו מתוח עור (ממברנה). כיום ניתן למצוא דרבוקות בגדלים שונים, שגופן עשוי מתכת, והממברנה היא סינתטית. "דום" ו"טק" הם הצלילים העיקריים שאפשר להקיש בדרבוקה. דום הוא צליל נמוך יותר ונוצר מהקשה במרכז הממברנה וטק הוא צליל גבוה יותר ונוצר בהקשה על דפנות הכלי. בדרבוקה ניתן לנגן הן כסולו והן כליווי, בתבניות מקצב שונות או באלתור.

מקאם: התקסים הזה מנוגן במקאם חיג'אז, הנקרא על שם מחוז "חיג'אז" שבערב הסעודית.

מבנה:

a

b

עוד

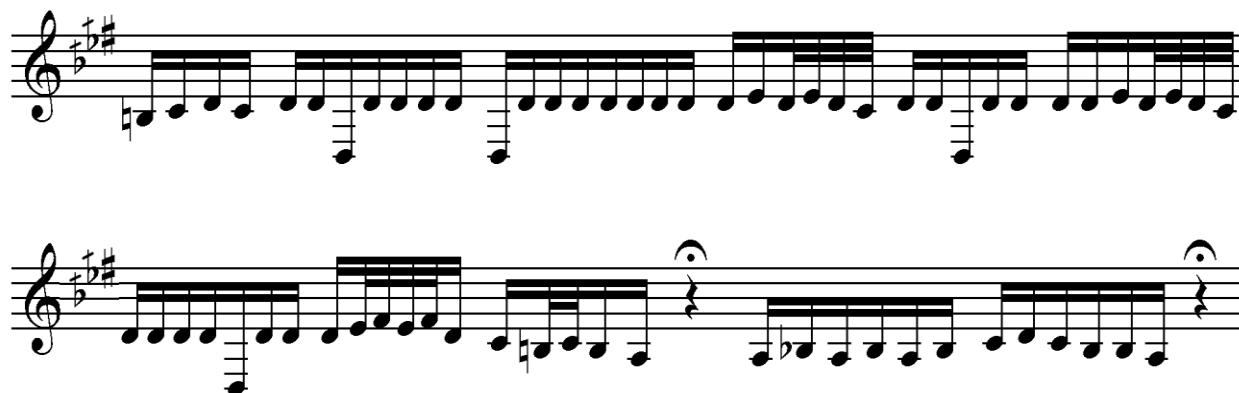
עוד ודרבוקה

שני חלקי התקסים **a** ו-**b** שונים זה מזה אך גם משלימים האחד את השני. את חלק **a** אפשר אולי להשוות לרצי'יטיב מרגש, כשהמתח במוזיקה עולה ומתגבר. מאפיינים מוסיקליים בחלק זה כוללים חלוקה ברורה

בין התבניות המלודיות, כשכל תבנית מסתיימת בדמימה. עם זאת, אורך התבניות משתנה והסיומים אינם צפויים מראש.

בחלק **b** מצטרפת הדרבוקה, ונוצרים יחסים מעניינים בינה לבין העוד, הכלי המלודי. העוד מאלתר תבניות מלודיות באורכים שונים גם בחלק זה, אך בהפסקות ביניהן, נגינתה של הדרבוקה נמשכת והעצירות פחות מורגשות.

תַּקְסִים – תווים של תחילת החלק הפותח של האלתור

הצעות פעילות ליצירה "תקסים"

- אפשר להסתדר בשתי קבוצות או בזוגות. מחליטים מראש מי יפעל על פי צלילי העוד ומי על פי צלילי הדרבוקה.
- מאזינים למוזיקה. התלמידים בקבוצת העוד מתנועעים במרחב החדר על פי המוזיקה. כשהמוזיקה עוצרת, עוצרים כמו "פסלים". התגובה לעצירה בלתי צפויה, דורשת ריכוז רב.
- בחלק b מצטרפת "קבוצת הדרבוקה", כליווי לעוד.
- משווים את שתי היצירות, "גילוי לב" ו"תקסים". משוחחים על מנוחות צפויות ב"גילוי לב", לעומת עצירות לא צפויות ב"תקסום".

משימה יצירתית

אלתור בקול ובכלי, כשהמטרה היא ליצור קטע עם עצירות צפויות, וקטע עם עצירות לא צפויות.

הרחבה

- מתבוננים בתמונה בעמוד 35, מזהים את הכלים ומשייכים אותם לקבוצות (פריטה, נשיפה והקשה).
- שרים שירים כמו "שלום עליכם", "עץ הרימון", "צור משלו", שבהם בולט מקאם חיג'אז, הידוע גם בשם "אהבה רבה".

סיום

התלמידים עונים לשאלה "מה למדנו היום?" ומשתמשים במילים "ציפיה", "הפתעה", "עצירה לא צפויה".

יציאה מן החדר

מאזינים ליצירה מאת שומאן. לאחר כל מנוחה, יוצא זוג ילדים מן החדר.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- תגובה אינטואיטיבית למנוחה ולעצירה לא צפויה.
- תחושה של ציפיה לקראת מנוחה.
- השוואה בין התחושות המתעוררות בעת ההאזנה למוזיקה עם מקומות מנוחה צפויות, לבין אלה שמעוררת האזנה למוזיקה, עם עצירות לא צפויות.

דוגמה לתכנון שיעור 6 – ציפיה למנוחה ולסיום

פירוט	נושאים	זמן - דקות	חלק	
חלוקה של רצף מוסיקלי לחלקים.	נושא השיעור		פתיחה	1
הרפיה ללא מוזיקה. מעבר להאזנה ל"גילוי לב".	ריכוז פנימי	5		
התייחסות למילה aveu - גילוי לב. למה אפשר לצפות בקטע מוזיקה עם שם זה?	הכנה ל"גילוי לב"	5	גוף השיעור	2
"גילוי לב" – תנועה במרחב החדר. לקראת מקום מנוחה יוצרים קשר עין ונפגשים עם התלמיד הקרוב ביותר – יצירה של פעילויות אחרות על פי הצעות של תלמידים.	"גילוי לב"	10		
תנועה חופשית על פי המוזיקה. תגובה לעצירות.	"תקסים"	10		
אלתור חופשי בקול או בכלי.	משימה יצירתית	10		
סיכום תלמידים: מה למדתם בשיעור? השוואת התגובות לשתי היצירות.	הבהרה	5	ביכום וסיום	3
התבוננות בתמונה בעמוד 35. שירת שירים במקום "חיג'אז", סולם "אהבה רבה": "שלום עליכם", "עץ הרימון", "צור משלו".	הרחבה			
דיון בנושא "ציפיה" ו"הפתעה".	הכללה			
יציאה מן החדר על פי "גילוי לב". בכל מקום מנוחה יוצאים חלק מן התלמידים מהחדר.				

בחרו היכן לקצר והיכן להאריך.

7: עצירה לא צפויה

"הצעצוע" מתוך הפלט "בבת הפיה" מאת ג'וזף פאיר

"הכל הפוך" מלים: נורית יובל לחן: אנדרה הידו

בשיעור זה, נמשיך לעסוק במושג "עצירה פתאומית", דרך שיר ויצירה. ניתן את דעתנו על כך שהעצירה הפתאומית תורמת למבע האמנותי, כאמצעי ליצירת מתח, הפתעה, גיוון ועניין. כמו כן, נעמיק במרכיבים המוסיקליים היוצרים עצירה פתאומית, כמו: קטיעה של הזרימה המוסיקלית במקום מפתיע, הפסקה במקום לא צפוי ועצירה על צליל קצר ולא מודגש. בשיעור הקודם נחשפנו לעצירות רבות המאפיינות את הסגנון המזרחי. ביצירה "הצעצוע", העצירה וקטיעת הזרימה משרתות את תוכנה של היצירה ואת אפיונה של הדמות בסיפור - צעצוע עם תקלה במנגנון. בשיר "הכל הפוך", העצירה היא חלק מן הביטוי הרגשי.

מטרות

- מודעות להשפעת עצירה לא צפויה על המאזין.
- זיהוי מרכיבים מוסיקליים שיוצרים קטיעה בזרימת האנרגיה ביצירה.
- חשיבה לגבי לקיחת אחריות.

"הצעצוע"

מתוך הפלט "בבת הפיה" מאת ג'וזף פאיר

"בובת הפיה" הוא הבלט המוכר ביותר של המלחין ג'וזף באייר. היצירה נכתבה בשנת 1888. העלילה מתרחשת בחנות צעצועים, אליה מגיעה משפחה, המחפשת מתנה לילדם. בעל החנות מציג בפניהם בובות שונות. הוא בוחר בובה אחת, מותח את הקפיץ, ומניח את הבובה על הרצפה. אך המנגנון אינו תקין והבובה מוחזרת למדף. בסופו של דבר בוחרת המשפחה בבובה אחרת. בשעת חצות, אחרי שהחנות נסגרת ובעל החנות ישן, מתעוררים הצעצועים לחיים ויוצאים במחול. על החגיגה מנצחת בובת הפיה, כשכל הצעצועים האחרים יוצרים לכבודה תהלוכה ורוקדים סביבה.

בקטע "הצעצוע" נפגשים התלמידים שוב עם מוזיקה לבלט: סוגה חדשה (ז'אנר) במוזיקה. "הצעצוע" הוא דוגמה למוזיקה תוכניתית.

סולם: מי מינור

משקל: 2/4

מבנה:

פתיחה	a		מעבר	a		מעבר	סיום
	x	x'	y	x	x'	y	
1-6	7-10	11-14	15-24	25-28	29-32	33-40	41-44

באמצעות המוזיקה ניתן לדמיין את המתרחש בחנות הצעצועים: בפתיחה, המתארת אולי את מתיחת הקפיץ, המוטיב הקצר בעל שני צלילים חוזר עם שינוי קטן חמש פעמים. צלילה האחרון של הפתיחה נישמע בקלרנית בס. אפשר לחשוב עם התלמידים, מה לדעתם מתאר צליל זה.

משפט a בנוי משתי פסוקיות x ו- x' , הנשמעים כשני גלים היורדים בקצב של שמיניות והעולים בקצב של חלקי שישה עשר. לפסוקיות אלה סיומים שונים אך שתיהן מסתיימות בקטיעה ובהפסקה עם פְּרָמְטָה (תיבות 10-11).

פסוקית y , המעבר, הוא יותר זמרתית וארוכה, ובסיומה נשמעות שתי עצירות ברצף. **סיום** הקטע אף הוא בנוי משני מוטיבים קצרים, שבשניהם רמזים בלבד של עצירות.

הצפצופ

מתוך הקלט "בבת הפיה"

מאת ג'וזף באיר

פתיחה

Moderato

a

Musical notation for measures 1-6. The score is in treble and bass clefs with a key signature of one sharp (F#). The tempo is Moderato. The first system includes a dynamic marking of *f* and a trill (*tr*) above the notes. The second system includes a dynamic marking of *mf*. A dashed line labeled *8va* spans across the top of the first system.

Musical notation for measures 7-13. The score continues in treble and bass clefs. A dashed line labeled *8va* spans across the top of the first system. A dynamic marking of *mf* is present. A box labeled "מעבר" (Me'avar) is placed above measure 10.

Musical notation for measures 14-22. The score continues in treble and bass clefs. A dashed line labeled *8va* spans across the top of the first system. A dynamic marking of *ff* is present. A box labeled "מעבר" (Me'avar) is placed above measure 14.

Musical notation for measures 23-27. The score continues in treble and bass clefs. A dynamic marking of *mf* is present. A box labeled "a" is placed above measure 25.

Musical notation for measures 28-32. The score continues in treble and bass clefs. A dashed line labeled *8va* spans across the top of the first system. A dynamic marking of *mf* is present.

Musical notation for measures 33-38. The score continues in treble and bass clefs. A box labeled "מעבר" (Me'avar) is placed above measure 33.

Musical notation for measures 39-44. The score continues in treble and bass clefs. A dynamic marking of *p* is present in measure 39, and *ff* is present in measure 44. A box labeled "סיום" (Siyum) is placed above measure 39.

הצעות פעילות ליצירה "צעצוע"

- **הולכים במרחב החדר ללא מוזיקה.**
- **הולכים במרחב החדר על פי נגינה או תיפוף של המורה: הליכה, ריצה, דילוג, ועצירות לא צפויות. משוחחים – מה ההבדל בין הליכה על פי מוזיקה והליכה ללא מוזיקה.**
- **מקישים תבניות מקצב (עמוד 36).** בתבניות אלו מופיעות דמימות באופן לא סדיר. חושבים: איזו תחושה נוצרת כאשר מופיעות דמימות במקומות שונים: בסיום תבנית או במקום אחר בתבנית? מה יוצר קטיעה, ומה יוצר מנוחה?
- **מסבירים את המושג מוזיקה תכניתית – מוזיקה המספרת סיפור או מתארת דמות או אווירה.**
- **בקבוצות: מאזינים למוזיקה ומדמיינים סיפור. מאזינים שוב ומבצעים את הסיפור בתנועה.**
- **משוחחים: כיצד המוזיקה השפיעה על התנועות, וכיצד התנועה והמוזיקה מספרים סיפור.**
- **אפשר לספר את סיפור הבלט "בובת הפייה" או להישאר עם הסיפורים של הילדים.**

משימה יצירתית

בזוגות: אחד מתנועע על פי תנועות של צעצוע שהוא בוחר. בן זוגו מלווה אותו בנגינה או בקולות מתאימים.

הרחבה

- אפשר להשוות את הסיפור הזה לסרט "סיפור הצעצועים" – "Toy Story", שבו הצעצועים קמים לתחייה כשאינן אנשים בסביבתם.
- ניתן להאזין ליצירה "הבובה החולה" מאת ירדנה אלוטין ("מה נשמע? 3") ולהשוות בין שני קטעים אלו.

הערות:

הכל הפוך

מלים : נורית יובל

הכל הפוך
הכל שפוך
נשבר והתלקף
איני יודע איך!

זה הוא התחיל
זה הוא שפך
זה הוא לקח
זה הוא מרח
זה הוא
זה הוא
ולא אני...

נורית יובל היא סופרת ומאיירת, זוכת הפרס לספרות ילדים תשע"א מטעם שרת התרבות. בין ספריה הרבים נכלל גם קובץ השירים "רגליים שמחות", שמתוכו נלקח שיר זה. השירים בספר מתארים תחושות ומחשבות של ילדים באינטראקציה עם סביבתם תוך הפעלת אברי הגוף. המלחין אנדרה היידו אהב את השירים, הלחין להם מנגינות ועיבד אותם ליצירה מוסיקלית.

בשיר "הכל הפוך", אחת עשרה השורות הקצרות של הטקסט עוסקות בגילוי רגשות של ילד אל מול מצב בלתי נעים ובלתי צפוי. השיר בנוי בשני חלקים בלתי שווים: ארבע שורות אל מול שבע שורות. גם אורך השורות משתנה: הוא מתרחב משתי מילים לשלוש מילים, ושוב מצטמצם לשתיים. הטקסט פתוח לפרשנויות: מי עשה מה? על כמה ילדים מדובר בשיר?

מבצעי השיר הם זמרת הסופרן אסתי קינן עם הפסנתרן אנדרי היידו, מלחין השיר עצמו. לפסנתר תפקיד אמנותי מובהק, באינטראקציה עם קולה של הזמרת: הובלה, חיקוי, ותיאור דרמטי של האווירה. גם תפקיד הקול האנושי משתנה מסיפור עובדות להבעת רגשותיו של הילד.

סולם: הצליל המרכזי מי, עם תחושה מודלית

משקל: 4/4

מבנה:

→ פתיחה a b סיום
1-4 5-10

הפתיחה הקצרה והסיום, שניהם בפסנתר, מזכירים את ההבנרה מתוך "כרמן" מאת ביזה. בחלק a המתחיל בקצב דיבור, andante moderato, בולט מוטיב של סקונדה. הוא נשמע פעם בקול ופעם בליווי, לסירוגין, כאילו הילד משוחח עם עצמו.

בחלק b המנגינה מופיעה במהירות כמעט כפולה, allegro. הליווי בתנועה בלתי פוסקת, מתאר סערת רגשות אשר מגיעה לשיאה בתיבות 7 - 8 (לה-פה-סי-לה – לה-פה-סי-לה) ובשתי התיבות האחרונות, היא מצטמצמת ודועכת. מי אחראי למעשים בחדר? אין תשובה ברורה – לא במילים ולא במנגינה.

הפל הפוך

מלים: נורית יובל

לחן: אנדרה הידו

1 Andante moderato

ה - כל פוך - ה כל - ש פוך - נש

4 Allegro

לך-לכמת-ו בר איך ע-ד-יו ני - אי חיל-הת הוא זה

7

פך-ש הוא זה קח-ל הוא זה רח-מ הוא זה זה

10

הוא זה הוא זה ני - א לא - ו

הצעות פעילות לשיר "הכל הפוך"

- **בחוברת:** קוראים את השיר ומשוחחים, תחילה בזוגות, על פרשנויות שונות.
- **בוחרים פרצופים מתאימים** לטקסט ומראים אותם בפנטומימה. מסבירים.
- **מאזינים לשיר ועוקבים אחר המילים.** מתי מגיעה סערת הרגשות לשיאה?
- **נעים במרחב החדר** על פי הנגינה בפסנתר (מספר 15 בתקליטור), ומראים בתנועות שוני בין שני חלקי השיר. חושבים: באיזה חלק של השיר נשמעות עצירות לא צפויות? אלו תחושות מעוררות עצירות אלה?
- **מציירים בזוגות** (מספר 14 בתקליטור): רושמים בדף גדול בצבעים שונים, האחד על פי שירתה של הזמרת והשני על פי צליליו של הפסנתר. חושבים: באיזה חלק מציירים לסירוגין ובאיזה חלק מציירים בעת ובעונה אחת?
- **בחוברת:** קוראים על מרכיבים מוסיקליים היוצרים "מקומות מנוחה" ו"עצירה לא צפויה" (עמודים 40 - 41) ומוסיפים מרכיבים נוספים.
- **משוחחים** על לקיחת אחריות בכלל, ובשיעורי המוזיקה בפרט.

פעילות יצירתית

בוחרים כלים ומאלתרים קטעים עם עצירות לא צפויות. נותנים משוב המעודד מודעות למרכיבים המוסיקליים, היוצרים עצירות אלה.

הרחבה

אפשר להאזין לפרק "גמד" מתוך "תמונות בתערוכה" מאת מוסורגסקי. חושבים איך לתאר את הליכתו של הגמד. מה מספרות העצירות על אופן הליכתו?

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- תגובה ספונטנית לעצירות לא צפויות בשיר וביצירה.
- מודעות לרגשות שהמוזיקה מעוררת.
- זיהוי מרכיבים מוסיקליים שיוצרים עצירות אלה.
- התייחסות ללקיחת אחריות במצבים שונים.

דוגמה לתכנון שיעור 7 - עצירה לא צפויה

פירוט	נושאים	זמן - דקות	חלק	
עצירות לא צפויות במוזיקה	נושא השיעור	5	פתיחה	1
הרפיה	ריכוז פנימי			
תנועה חופשית בחדר ללא מוזיקה לעומת תנועה על פי נגינה או תיפוף: הליכה, ריצה, דילוג, עצירות לא צפויות. הקשת מקצבים מתוך החוברת.	הכנה ליצירה "הצעצוע"	10	גוף השיעור	2
"הצעצוע" – המצאת סיפור, תנועה על פי מוזיקה, ועל פי הסיפור שהתלמידים המציאו.	"הצעצוע"	15		
בזוגות: אחד מתנועע על פי צעצוע שבחר, השני מלווה אותו בנגינה.	משימה יצירתית			
קריאת המילים ודיון על משמעותן.	הכנה לשיר "הכל הפוך"	5		
תנועה חופשית על פי המוזיקה, עם הפרדה בין הפסנתר לקול. ציור/המחזה על פי שני מרכיבי הביצוע.	"הכל הפוך"	15		
אלתור קטעים עם עצירה לא צפויה.	משימה יצירתית			
בחוברת עמודים 40 – 41: מה מאפיין מקומות מנוחה? מה מאפיין עצירה לא צפויה? מה למדתם בשיעור זה?	הבהרה	10	ביכום וסיום	3
שיחה על Toy Story. "הבובה חולה" מאת ירדנה אלוטין. "הגמד" מתוך "תמונות בתערוכה" מאת מוסורגסקי.	הרחבה			
מתי מתרחשת עצירה לא צפויה בחיי יומיום?	הכללה			
התייחסות ללקיחת אחריות.				

בחרו היכן לקצר והיכן להאריך.

8: זהה או שונה

פְּרֵר ז'אק - שִׁיר עִם צְרָפְתִי
רִיקוּד אֲנֶגְלִי – קוֹנְטְרָדָנְס מֵאֵת לִוְדוּיג וְאֵן בֶּטְהוּבֵן

בשיעורים הקודמים התמקדנו בנושא של מקומות מנוחה ושל עצירות, המשמשות כגבול בין חלקים שונים במוזיקה. בשיעור זה נתייחס לחלקים שנוצרו בעקבותיהם ונבחין בין חלקים זהים שיש בהם חזרה על חומר מוסיקלי שכבר נשמע, לעומת חלקים שונים בעלי חומר מוסיקלי חדש. הפסוקיות הקצרות בשיר "פרר ז'אק" מאפשרות השוואה מיידית. כך גם בריקוד של בטהובן.

מטרות היחידה

- הבחנה בחלקים זהים או שונים בשיר וביצירה.
- תיאור תבניות מלודיות ברישום גראפי.
- שירה בשפה נוספת - צרפתית.

פְּרֵר ז'אק - שִׁיר עִם צְרָפְתִי

גרסה בעברית:

Frère Jacques , Frère Jacques,
Dormez-vous ? Dormez-vous?
Sonnez les matines ! Sonnez les matines!
Ding, dang, dong . Ding, dang, dong

אֲחִינוּ יַעֲקֹב
הַאִם אַתֶּה יָשׁוּן?
הַפֶּעֶמוֹן מְצַלֵּץ
דִּין דִּין דוֹן !

שיר עם צרפתי זה מתורגם לשפות רבות ומוכר בעברית גם כ-"אחינו יעקב". הפופולאריות הרבה של השיר היא כנראה תוצאה של המנגינה, שהיא קליטה ביותר ומאפשרת פעילות מגוונת עם ילדים. המנגינה מורכבת מארבעה מוטיבים בלבד וכל מוטיב חוזר פעמיים. ההרמוניה מדגישה טוניקה ודומיננטה. בתקליטור, השיר מושר פעמיים, בפעם הראשונה בקול אחד ובפעם השניה בצורת קנון. הזמרת יוצרת מעין הד באמצעות שירה, של הפסוקיות החוזרות, בעוצמה שקטה.

סולם: דו מז'ור

משקל: 4/4

מבנה:

→ aa bb cc dd
 1-2 3-4 5-6 7-8

מנעד השיר הוא נונה ומעניין לשים לב כיצד מגיעים מטרצה להתרחבות זו. ארבעת הפסוקיות שונות זו מזו מבחינה מלודית, אך ניתן למצוא ביניהן מאפיינים מוסיקליים משותפים היוצרים קשר הדוק ביניהם:

- פסוקית a ופסוקית c מסתיימות באותם שני צלילים.
- פסוקית a, פסוקית c ופסוקית d מסתיימות בצליל יציב – טוניקה.
- פסוקית b ופסוקית d מבוססות על אותה תבנית מקצב.
- שלושת הפסוקיות a, b ו-c מתחילות בעליה. רק מוטיב d מתחיל בירידה.

פָּרָר ז'אָק

שיר עם צָרְפָּתִי

פר - רה - זיא - קה פר - רה - זיא - קה

וו - מה - דור וו - מה - דור

נה - טי - מ - לה - סו נה - טי - מ - לה - סו

דונג - דנג - דינג דונג - דנג - דינג

הצעות פעילות לשיר "פרר ז'אק"

- הרפיה – ללא מוזיקה.
- **מקיימים מקצבים מתוך השיר**, עם חזרה על המקצב ב"הד", בעוצמה שקטה יותר. התלמידים חוזרים על הקשות המורה אחרי כל פסוקית.
- אפשר לחזור על הפעילות, פעם באמירת שמות המקצבים, ופעם נוספת בשירת שמות המקצבים.
- **בחוברת** (עמוד 43) **חידון זיהוי**, לדוגמה: באלו פסוקיות מופיע אותו המקצב? באיזה מקצב מופיע טי-טי טי-טי? אלו פסוקיות מתחילות בעלייה? ועוד.
- **שרים כל פעם תבנית מלודית אחרת** והתלמידים מזהים אותן ומצביעים עליהן בחוברת.
- **חוזרים** לעמוד 42 ושרים עם המילים בצרפתית. התלמידים עוקבים אחר הכיוון המלודי ברישום.
- **מאזינים לתקליטור** ומגלים חלקים זהים וחלקים שונים בשיר.
- **אפשר להוסיף שירה בקנון**: התלמידים שרים יחדיו בקול אחד, והקול השני מבוצע על ידי המורה.

ריקוד אנגלי – קונטרדנס מאת לודוויג ואן בטהובן

בשנת 1802, הלחין בטהובן קובץ של 12 קונטרדנסים שמקורן אולי בריקודים עממיים אנגליים (country dance). בטהובן הקדיש ריקודים אלה לעוזר של הרופא שטיפל, בתקופה מסויימת, בבעיות השמיעה שלו ושהצליח לעורר בו תקווה.

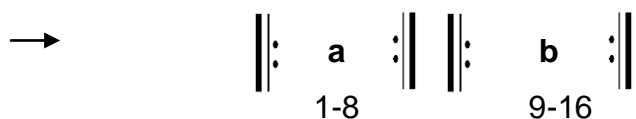
ריקוד הקונטרדנס מאת בטהובן חושף את התלמידים למוזיקה אמנותית, של אחד מגדולי המלחינים. קונטרדנס היה ריקוד פופולרי במאה ה-18. בתקופה זו כתבו המלחינים הגדולים אוספים של ריקודים שנועדו בעיקר לנשפים של אנשי האצולה, ולעיתים, גם להנאת אנשי המעמד הבינוני. הריקוד מבוצע על יד זוגות רקדנים הניצבים בשורה, זה מול זה.

הקטע מבוצע על ידי הרכב קאמרי (כינור ראשון, כינור שני, צ'לו, חליל צד, קלרנית, בסון, וקרן יער).

סולם: סי במול מז'ור

משקל: 2/4

מבנה:

ביצירה בולטות חזרות בשתי רמות: חזרות של חלקים a ו-b, וחזרות לא מדויקות של פסוקיות. מאפיין נוסף של ריקודים מעין אלה מתבטא בניגודים בין החלקים: ניגודי עוצמה הנעים מ-pp עד f בחלק a ומ-p עד ff בחלק b. בחלק a ישנם גם הדגשות פתאומיות sf עם קישוט בצלילים הגבוהים במיוחד. המוטיב היורד, בתחילת חלק b, מתרחב בהתפרצות של אנרגיה, שמקבל אולי גם ביטוי בתנועות של הריקוד.

הערות:

ריקוד אנגלי – קונטרדנס
מאת לודויג ואן בטהובן

Flute

Clarinet in B \flat

Bassoon

Horn in F

Violin I

Violin II

Violoncello

a

pp

sf

Score for the first system of instruments. The Flute part has a dynamic marking *a* in a box. The Clarinet in B \flat and Bassoon parts have dynamic markings *pp* and *sf*. The Horn in F part has a dynamic marking *pp*. The Violin I and Violin II parts have dynamic markings *pp* and *sf*. The Violoncello part has a dynamic marking *pp*.

Fl.

B \flat Cl.

Bsn.

Hn.

Vln. I

Vln. II

Vc.

5

f

f

f

f

f

sf

Score for the second system of instruments. The Flute part has a dynamic marking *f*. The Clarinet in B \flat part has a dynamic marking *f*. The Bassoon part has a dynamic marking *f*. The Horn part has a dynamic marking *f*. The Violin I part has a dynamic marking *f*. The Violin II part has a dynamic marking *f*. The Violoncello part has a dynamic marking *f*. The number 5 is written above the Flute staff.

9 b

Fl. *p*

B♭ Cl. *p*

Bsn. *p*

Hn. *p*

Vln. I *p*

Vln. II

Vc. *p*

Detailed description: This system of music covers measures 9 through 12. It is marked with a box containing the letter 'b'. The instruments are Flute (Fl.), B-flat Clarinet (B♭ Cl.), Bassoon (Bsn.), Horn (Hn.), Violin I (Vln. I), Violin II (Vln. II), and Violoncello (Vc.). The key signature has two flats (B-flat major or D-flat minor). The dynamics are primarily piano (*p*). The Flute, B♭ Clarinet, Bassoon, and Horn parts feature chords and melodic lines. The Violin I part has a melodic line with slurs. The Violin II and Violoncello parts provide harmonic support with chords and rhythmic patterns.

13

Fl. *ff*

B♭ Cl. *ff*

Bsn. *ff*

Hn. *ff*

Vln. I *ff*

Vln. II *ff*

Vc. *ff*

Detailed description: This system of music covers measures 13 through 16. The dynamics are fortissimo (*ff*). The instruments are the same as in the previous system. The Flute, B♭ Clarinet, Bassoon, and Violin I parts feature melodic lines with slurs. The B♭ Clarinet, Bassoon, Violin II, and Violoncello parts provide harmonic support with chords and rhythmic patterns. The overall texture is more dense and powerful due to the increased dynamics.

הצעות פעילות ל"קונטרדנס"

- מבצעים "מראה" ומדגישים בה הן את החזרות והן את הניגודים.
- בעקבות ה"מראה" דנים בשאלות כמו:
 - אלו תנועות אתם זוכרים? מה עוזר לכם לזכור את התנועות?
 - בריקוד שני חלקים. האם החלקים זהים או שונים?
- מבצעים שוב את ה"מראה", ואפשר הפעם לסירוגין: מורה - תלמידים, תלמידים - מורה.

משימה יצירתית

- בזוגות או בקבוצות**, התלמידים בונים ריקוד על פי המוזיקה. נותנים משוב המעורר מודעות לחלקים השונים, לחזרות על כל חלק בריקוד ולאופן ביצוע המשימה, כמו:
- הקשבתם יפה האחד לשני בעת תכנון הריקוד.
 - הייתם מרוכזים, וזה עזר לבצע תנועת זהות כשהמוזיקה חזרה.
 - בתנועות שלכם ניתן להבחין שהחלק הראשון חוזר פעמיים וגם החלק השני חוזר פעמיים.
 - סיימתם את הריקוד בתנועה ברורה ויציבה.

הרחבה

השוואה בין שני כלי פריטה: עוד (תקסים) וגיטרה (פרר זאק) (עמוד 46).

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- הבחנה בחלקים זהים או שונים בשיר וביצירה מוסיקלית.
- שירה בצרפתית.
- שימוש בדרכי ייצוג שונים: רישום, "מראה", ריקוד.

דוגמה לתכנון שיעור 8 - זהה או שונה?

פירוט	נושאים	זמן - דקות	חלק	
זהה או שונה	נושא השיעור	5	פתיחה	1
הרפיה. תיפוף בהד.	ריכוז פנימי			
זיהוי תבניות זהות או שונות בשירה או בנגינת המורה.	הכנה לשיר "פרר ז'אק"	5	גוף השיעור	2
שירה, מעקב אחר תבניות מקצב, מעקב אחר רישום, שירה עם שמות המקצבים.	"פרר ז'אק"	10		
ביצוע "מראה" ושיחה על הקשר בין התנועות והמוזיקה.	הכנה ליצירה "קונטרדנס"	10		
רקע קצר על בטהובן ועל הריקוד. התבוננות בתמונת הריקוד בחוברת. חשיבה: מה אופי הריקוד?	"קונטרדנס"	5		
חיבור ריקוד בזוגות או בקבוצות.	משימה יצירתית	10		
חיבור תנועות ל"קונטרדנס". מתן משוב על ידי תלמידים מאפשר למורה להבחין במידת ההבנה של הנושא.	הבהרה	5	ביכום וסיום	3
שירת "פרר ז'אק" בצרפתית, ואולי גם בקנון. השוואת כלי פריטה: עוד וגיטרה.	הרחבה			
שיחה: על מה אתם אוהבים לחזור? מתי אתם אוהבים שינוי? אלו רגשות מעורר המלחין אצל המאזין כשהוא חוזר על חלק של יצירה? וכשהוא מבצע שינוי?	הכללה	5		
שירה "פרר ז'אק" – ושירים נוספים.				

בחרו היכן לקצר והיכן להאריך.

9: חזרה או שינוי

"ישם מדבר" מילים: מן המקורות לחן: עמנואל עמירן
"משחק" מאת בלה ברטוק

שיעור זה ממשיך את הנושא של חלקים זהים וחלקים שונים. מוחנו אינו מתייחס לכל צליל בנפרד. הוא מקבץ את הצלילים לקבוצות, מציין את הגבולות בין החלקים ומזהה כל חלק כ"זהה", כ"שונה" או כ"דומה". החלק החוזר אף פעם לא יישמע לנו זהה לחלוטין, אך לצורך ההוראה, נשתמש במונחים "זהה" ו-"חוזר".

בשיר "ישם מדבר" מאת עמנואל עמירן, קיימת מנגינה אחת בלבד, החוזרת על עצמה פעמים רבות. בביצוע השיר חלים שינויים במרכיבים מוסיקליים שונים, המאפשרים התייחסות לנושאים כמו גובה, עוצמה ומיפעם (טמפו). ביצירה "משחק" מאת בלה ברטוק, ישנם שני חלקים שונים זה מזה. החלק הראשון חוזר בסיום ויוצר צורת א-ב-א / a-b-a.

מטרות

- מודעות לחזרה ולשינוי בין החלקים.
- מודעות לשינויים במרכיבים מוסיקליים שונים (גובה, עוצמה, מיפעם).
- היכרות עם סגנון הזמר העברי מלפני קום המדינה.

ישם מדבר מילים: מן המקורות, לחן: עמנואל עמירן

השיר הולחן בשנת 1940, שמונה שנים לפני קום המדינה. מילות השיר, הלקוחות מתהילים ק"ז, ל"ה, מבטאות את הרצון לבנות את הארץ ולהפריחה. כאז כן גם היום, מקורות המים הם נושא מרכזי בארצנו.

ישם מדבר לאגם-מים

ארץ ציה למצאי מים.

ישם - ישים; ארץ ציה - מדבר; מצאי מים - מקורות מים - מקום בו יזרמו מים רבים.

השיר מבוצע על ידי זמרת סופרן בליווי דרבוקה וגיטרה. השיר חוזר שבע פעמים בשינויים קטנים בגובה, בעצמה, במצלול ובמיפעם.

סולם: רה פנטטוני מינורי

משקל: 4/4

מבנה:

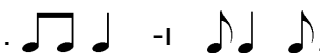

→	a		
	x	x'	x''
	1	2	3-4

שיר מינימליסטי זה, באורך של ארבע תיבות, בנוי משלוש חוליות סקוונציאליות. הקשר בין החוליות נוצר גם באמצעות צליל שהוא משותף לסיום חולייה אחת ולהתחלה של החולייה הבאה.

השיר מסתיים בהדגשה של שני צלילים יציבים וארוכים יותר מן הצלילים הקודמים. התאמה בין מבנה הלחן לבין התוכן המילולי, ניתן אולי למצוא על ידי ההשוואה בין ההתרחבות של השיר משני צלילים למנגינה רחבה וגלית, לבין גילוי מקורות מים, הפורצים ומתרחבים לאגם במדבר.

השיר קצר אך קיימת בו אנרגיה רבה. ביצוע השיר עם חזרות רבות מתאים לריקוד עם.

הצעות פעילות לשיר "ישם מדבר"

- **קוראים את המילים**, מסבירים אותן ומדברים על משמעותן אז והיום.
- **שרים את השיר ומלווים אותו בשתי תבניות מקצב** ו- .
- ניתן להקיש את התבנית על הגוף, כל פעם במקום גבוה יותר, ובסיום בשתי הקשות על הברכיים.
- **מאזינים שוב לשיר ומזהים את השינויים הקטנים בגובה, בעוצמה, במצלול ובמיפעם.**
- **בקבוצות מאזינים לשיר וממציאים ריקוד.** שמונה קבוצות יכולות לבצע את הריקוד ברצף, על פי שמונה החזרות על השיר בתקליטור.

משימה יצירתית

בזוגות או בקבוצות: אלתור קטע קצר, החוזר כל פעם עם שינויים בגובה, בעוצמה, במצלול ובמיפעם.

ישם מדבר

מילים: מן המקורות

לחן: עמנואל עמירן

משחק

מאת בלה ברטוק

הקטע לקוח מתוך קובץ בשם "לילדים", והוא מכיל מיניאטורות לפסנתר. הקטעים מבוססים על שירי עם שהקליט ברטוק על סליל שעווה – מכשיר ההקלטה שהיה קיים בתחילת המאה העשרים. הוא הקליט שירים מאנשי כפר, דוברי שפות שונות ברחבי הונגריה, ורשם וקטלג את אוסף השירים. חלק מן המנגינות עברו עיבוד והיוו בסיס ליצירות שהלחין. ברטוק, שאף היה מורה ומחנך, ראה בהיכרות עם מוסיקת העם ההונגרית, מרכיב חשוב בחינוכם של בני הדור.

הקטע מבוצע בפסנתר, כשהמנגינה היא בקול העליון והליווי בקול התחתון. הדגש המקובל במשקל 2/4 הוא על הפעמה הראשונה, ביחסים של כבד-קל, אך הליווי משנה יחסים אלה. בחלקים A ו-A' הדגש מופיע, לרוב, בפעמה השנייה.

סולם: דו מז'ור

משקל: 2/4

מבנה:

→	A				B			A'			
	1 – 18				19 – 32			33 - 52			
	Allegretto				piu mosso			allegretto			
	aa	bb'	cc'	d	ee'	ff'	d'	aa	bb'	cc'	d''
	1-8	9-12	13-16	17-18	19-26	27-30	31-32	33-40	41-44	45-48	49-52

הקטע בנוי בצורה תלת חלקית, A-B-A', עם ניגודים בין החלקים באופי ובמיפעם (piu mosso – allegretto) ועם סיום על בסיס d, המאחד את החלקים. פסוקית d אינה חוזרת פעמיים וכך נוצרת הדגשה של תפקידה כסיום של כל חלק.

משחק

מאת בלה ברטוק

Allegretto ♩ = 130

mf dolce *mp* *mf*

11 poco rit. Piu mosso ♩ = 130

p *mf* *p* *mf*

22

f *p*

31 Tempo I

mp dolce

41 tranquillo rit.

p *pp* *p* *pp*

הצעות פעילות ל"משחק"

- מספרים על ברטוק ועל הדרך בה אסף מנגינות עם והפך אותם ליצירות.
- היצירה נקראת "משחק". מקשיבים ליצירה ומדמיינים משחק או משחקים בהתאם למוזיקה.
- משחקים בפנטומימה ומשוחחים על המשחקים שבצעו התלמידים.
- מבצעים "מראה" ליצירה ומדגישים את החזרות של החלקים הקטנים (a, b, c) ושל הסיום d. אפשר להוסיף תזמור עדין בכלים שונים, על פי הליווי של כל תבנית מלודית.
- בחוברת: עוקבים אחר רישום היצירה. ממציאים חידון: זיהוי תבניות על פי שירת המורה.

משימה יצירתית

מחברים קטע עם חלקים זהים וחלקים שונים בשירה, בנגינה או בתנועה.

הרחבה

מכינים פזל לכל קבוצה, מן התבניות שברישום הגרפי. מאזינים למוזיקה ומסדרים את החלקים על פי הסדר.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- זיהוי חזרה ושינוי במוזיקה.
- זיהוי מבנה מוסיקלי הנוצר בעקבות חזרה של חלקים זהים ושל חלקים שונים.
- פיתוח חשיבה יצירתית.

דוגמה לתכנון שיעור 9 - חזרה או שינוי?

פירוט	נושאים	זמן - דקות	חלק	
חזרה ושינוי	נושא השיעור	5	פתיחה	1
הרפיה	ריכוז פנימי			
הסבר מילים ומשמעות השיר. שירה והקשת מקצבים. המצאת משחקים בדמיון, וביצועם בפנטומימה. זיהוי חלקים ברישום בחוברת. יצירת קטע עם חלקים זהים וחלקים שונים.	הכנה לשיר "ישם מדבר"	5	גוף השיעור	2
	"ישם מדבר"	10		
	הכנה ליצירה "משחק"	10		
	"משחק"	10		
יצירת קטע עם חלקים זהים וחלקים שונים.	משימה יצירתית	10		
חידון תבניות – מה חוזר? מה משתנה?	<u>ה</u> בהרה	5	ביכום וסיום	3
אפשר להקשיב ל"ילדים משחקים" מתוך "לילדים" מאת ברטוק, כדוגמה ברורה נוספת של חזרה ושינוי.	<u>ה</u> רחבה			
שיחה: כיצד מרגישים כשחוזרים למשהו מוכר?	<u>ה</u> כללה			
שירה "ישם מדבר" – ושירים נוספים.				

בחרו היכן לקצר והיכן להאריך.

10: סיכום

כָּל עַל פְּנֵי אֶרֶץ - מְלִים : שְׁמוּאֵל בָּס לַחֵן : עֲמָמִי
דְּלִית אֶל כְּרָמֶל מֵאֵת נַחֻם הַיָּמֶן

שיעור זה מיועד לסיום השנה. נפרדים מן הילדים בסיום חגיגי, הכולל שירה, האזנה ונגינה. המשמעות של מילות השיר "כל על פני ארץ" היא, שכל דבר בחיים מגיע לידי סיום, למעט הזמר שהוא נצחי. גרסה אחרת של מילות השיר המוכר יותר בארץ הוא, "הימים חולפים, שנה עוברת, אבל המנגינה לעולם נשארת". גם בגרסה זו, מועבר המסר באשר לנצחיותה של המוזיקה אל מול הזמן החולף.

היצירה הישראלית "דלית אל כרמל", מאת נחום היימן, נכללת אף היא בשיעור זה ומאפשרת פעילות חווייתית של תיפוף וריקוד. הפעילויות מסכמות את העשייה המוסיקלית של השנה, וחוזרות על נושאים שנלמדו. כמו כן, יש בשיעור רמז לאחד הנושאים שיילמדו בשנה הבאה, והוא חזרה עם שינוי.

השיעור מאפשר לתלמידים להדגים את יכולתם לחשוב, להציע רעיונות וליישם אותם בזוגות ובקבוצות. נותנים משוב המדגיש יכולות אלה.

מטרות

- התלמידים יבחינו בחזרות ובשינויים בשיר וביצירה.
- התלמידים יציעו רעיונות לפעילויות.
- התלמידים יזכרו במושגים שנלמדו במהלך השנה.

כל על פני ארץ

מלים: שמואל בָּס

לחן: עממי

כל על פני ארץ
הוא בן חלוף.

רק שיר הזמר,
חי עד אין סוף.

שיר זה מבוסס על מנגינה שחברה, ככל הנראה, על ידי מוצרט.

סולם: פה מז'ור

משקל: 3/4

מבנה:

→ **a** **b**
 1-4 : || 5-12

את השיר ניתן להפוך לקנון, בין היתר, בשל החלקים הזחים באורכם, ההרמוניה האחידה ושילוב תבניות המקצב המנוגדים.

אזה לאוטרשטיין- פיטליק חיברה את העיבוד והוסיפה תבנית מלודית חדשה, עם המילים "ימים חולפים, שנה עברה". השיר מושר ארבע פעמים, עם שינויים בביצוע, כפי שמוצג בטבלה.

לינוי	מנגינה	
פסנתר	חד קולית	1
פסנתר וגלוקנשפיל	קנון קולי	2
קולי על פי מנגינה חדשה	גלוקנשפיל	3
פסנתר וגלוקנשפיל	קנון קולי	4

כל על פני ארץ

מלים: שמואל בס

לחן: עממי

לֹוֹף - ח בֶּן הוּא רֵץ - א פְּנֵי עַל כָּל

מֵר - ז - ה שִׁיר רֵק מֵר - ז - ה שִׁיר רֵק

סוֹף אֵין עַד חֵי מֵר - ז - ה שִׁיר רֵק

הצעות פעילות לשיר "כול על פני ארץ"

- קוראים את מילות השיר "כול על פני ארץ". חושבים: מה משמעות המילים? אילו מנגינות, מתוך אלה שנלמדו במהלך השנה, "יחיו" בלבם של התלמידים עד אינסוף?
- שרים את השיר.
- שרים את השיר, בעוד המורה מצטרפת לשירה בקנון. אם אפשר, שרים בקנון בשתי קבוצות.
- מוסיפים תבנית אוסטינטו, בשירה או בנגינה.
- משווים: מה משותף לשיר וליצירה מבחינת המבנה המוסיקלי?
- נזכרים בקנון נוסף שנלמד במהלך השנה ושרים אותו.
- בזוגות או בקבוצות, מזהים מושג בולט בשיר מתוך אלה שנלמדו במהלך השנה, כמו לדוגמה: מנוחה, סיום, שינוי, חזרה, ומציגים את המושג בפנטומימה. הכיתה מזהה את המושג.

דלית אל כרמל מאת נחום הימן

"דליית אל כרמל" היא ישוב דרוזי, היושב במרומי הר הכרמל. פירוש השם הנו "גפן הכרמל". היא קרויה בשם זה בשל ריבוי הגפנים והכרמים שהיו בכפר בעבר. מספרים שמבקרים רבים פוקדים את הכפר, בשל אופיו המיוחד ובשל הכנסת האורחים המאפיינת אותו. הקטע מבוצע בחליל צד, קלרנית ודרבוקה. ברקע, תוספת של גיטרה וקונטרבס. הריקוד הוא בסגנון דבקה, ריקוד דרוזי.

מודוס: מי פריגי

משקל: 4/4

a

||: x - x' :||

1 - 4

b

||: y - y' :||

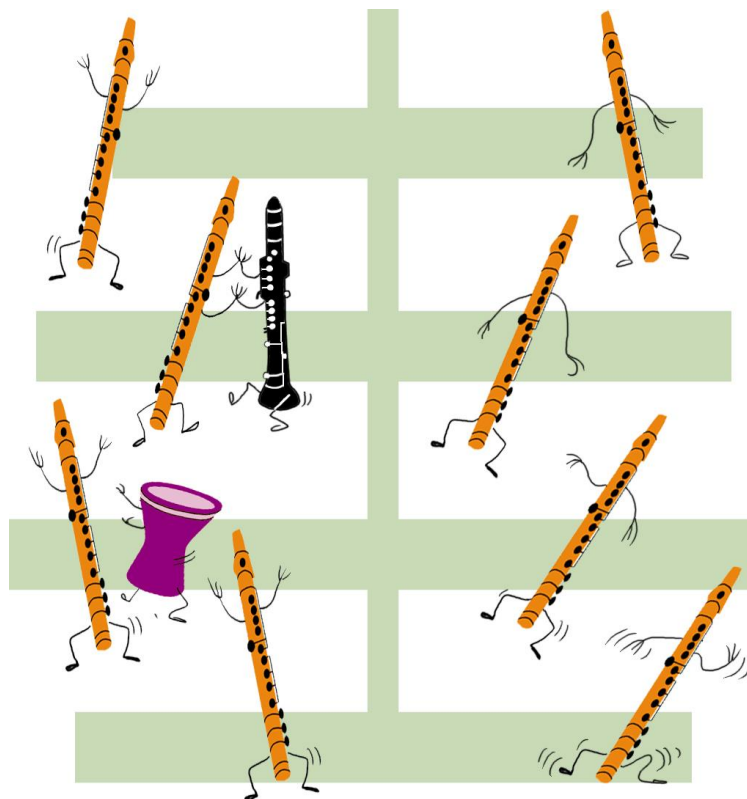
5 - 8

הקטע חוזר ארבע פעמים במהירות מתגברת, עם שינויים בתזמור ועם סיום מודגש וקטוע. השינויים נראים באיור. במקומות שונים קיים גם ליווי בדרבוקה, בגיטרה ובקונטרבס.

a

b

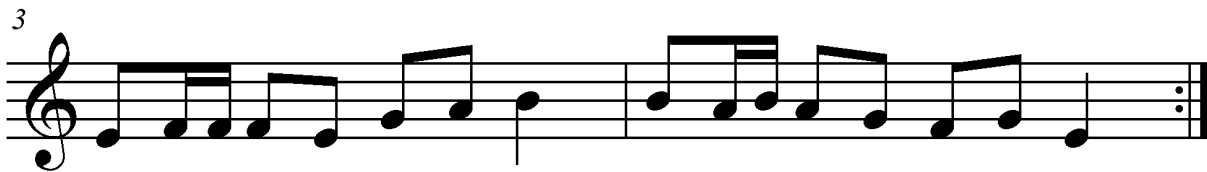

שתי המנגינות a ו-b שונות זו מזו, אך יש להן גם מרכיבים מוסיקליים משותפים:

- אורך שווה של שמונה תיבות
- חלוקה פנימית לשתי פסוקיות עם סיום פתוח וסיום סגור
- מנגינה גלית
- שימוש בתבניות מקצב היוצרות אנרגיה
- צעדים קטנים של סקונדה וטרצה.

דְּלִית אֶל כְּרָמֶל

מֵאֵת נְחוּם הַיָּמֶן

הצעות פעילות ל"דליית אל כרמל"

- **מאזינים לקטע** ומצטרפים בתנועות ידיים – כל תלמיד בתנועות משלו. נותנים משוב שמבליט את קיומן של שתי מנגינות שונות בקטע ומבקשים הסבר, לדוגמה: "התחלת בתנועה אחת, ובהמשך שינית את התנועה. מה גרם לך לשנות את התנועה במקום זה?"
- **בחוברת:** מזהים את הכלי שמבצע את המנגינה ומצטרפים בתנועות פנטומימה. עם אלו כלים "משוחח" החליל במהלך הקטע?
- מתבוננים במבנה היצירה ומתייחסים לשינויים החלים בכל פעם ששתי המנגינות חוזרות. שואלים מה קורה בסיום.
- **מבקשים מן התלמידים להבחין** בתבניות המקצב המרכזיות של a ו-b, ולהקיש אותם בזוגות בדרכים שונות:

- **מסתדרים בשתי קבוצות:** קבוצה של רקדנים וקבוצה של נגנים.
קבוצת הרקדנים: התלמידים לומדים את ריקוד הדבקה ורוקדים בשתי שורות, זו מול זו. מוצאים דרך להבליט את שתי המנגינות השונות. ניתן להיעזר בצפיה ביו-טיוב.
- קבוצת הנגנים:** התלמידים בוחרים כלי נגינה מתאימים לליווי הקטע וממציאים תבניות מקצב שונות לכל מנגינה.

הרחבה

חידונים

שלושה דפים של חידונים: מושגים (עמ' 54) מונחים (עמ' 55) יצירות ומלחינים (עמ' 56), מאפשרים חזרה ובדיקת ידע של תכנים מן החומר הנלמד. בדפים אלה קיימת הבחנה בין מושגים של ארגון מוסיקלי, כמו: חזרה, שינוי, מנוחה ועצירה פתאומית, לבין מונחים מוסיקליים באמצעותם יוצר המלחין ארגונים אלה, כמו: פורטה, פיאנו, הפסקה ותבנית מקצב. דפים אלה מאפשרים לתלמיד להיזכר ביצירות המוסיקליות שלמד ובידע התרבותי שרכש.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- הבחנה במושגים מוסיקליים שנלמדו והצגתם בפני הכיתה.
- קישור בין שמות יצירות לשמות מלחינים.
- סיום הלימוד בחוברת, באווירה חגיגית ושמחה, עם ציפיה לבאות.

אפשר לרשום בטבלה את תכנית השיעור המתוכנן:

שיעור סיכום

פירוט	נושאים	דקות	חלק	
	נושא השיעור	5	פתיחה	1
	ריכוז פנימי			
	שיר	30	גוף השיעור	2
	יצירה			
	<p>הבהרה</p> <p>הרחבה</p> <p>הכללה</p>	10	סיכום וסיום	3

"התקווה" - ההמנון הלאומי של מדינת ישראל

את המועד המתאים לשיעור על ההמנון הלאומי, "התקווה", ניתן לבחור אולי בסמוך ליום העצמאות או בסמוך לכל אירוע בית ספרי אחר. ההקלטה, שבה שרים ילדי מקהלת העירוני הצעירה, יכולה להוות בסיס לשירת התלמידים בכיתה ובאירוע.

בעקבות הדפים שבחוברת (עמודים 52 ו-53), התלמידים יכולים לשוחח בזוגות מהי המשמעות, עבורם, של:

- המילה "תקווה"
- "להיות עם חופשי".

רצוי לדון במושגים אלה אחר כך במליאה, על מנת להעמיק את משמעותם, הן במובן האישי והן עבור עם ישראל בכלל. רצוי גם שהילדים ילמדו בעל פה את מילות השיר ושיבינו את משמעותן, בזיקה לעבר, להווה ולעתיד של עם ישראל. כך גם יבינו התלמידים את החשיבות שאנו מעניקים לשירת ההמנון, ואת ההתנהגות המתאימה בעת השירה.

להרחבה ולהעמקת הידע על ההמנון רצוי לעיין בספר: "התקווה - עבר, הווה, עתיד" מאת אסתרית בלצן. חומרים נוספים נמצאים באתרים באינטרנט.

הערות:

התקווה - ההמנון הלאומי של מדינת ישראל

מלים: נפתלי הרץ אימבר
לחן עממי, הוצמד ע"י שמואל כהן

♩ = 80

Dm Gm Dm Gm Dm

די - הו - י פש - נ מה - ני - פ בב - ל - ב עוד - כל

E7 A7 Dm Gm C7 F

מה - די - ק רח - מו - תי - א - לפ - ו ה - מי - הו

Gm Dm E7 A7 Dm B^b B^b B^b

זה - אב - לא עוד ה - פי - צו ון - צי - ל - ין - ע

C7 F B^b C7 F

ים - פ - אל שנות בת - וה - תק - ה נו - ת - ו - תק

C7 F C7 F Gm Dm A7 Dm

ים - ל - ש - רו - וי ון - צי - רץ - א - נו - צ - אר - ב שי - חפ עם היות - ל

Gm Dm Gm C7 F Gm A7 Dm B^b A7 Dm

ים - ל - ש - רו - וי ון - צי - רץ - א - נו - צ - אר - ב שי - חפ עם היות - ל

חלק ג

שירה על פי התווים

בחלקה האחרון של החוברת תמצאו חומרים מדורגים ללימוד שירה מתווים (עמודים 57-65). את החומרים הללו תוכלו לשלב במהלך שנת הלימודים, בדרך הנוחה לכם.

השירים כוללים את חמשת הצלילים דו-רה-מי-סול-לה, וניתן לשיר אותם הן בעזרת "יד מזמרת" והן מתווים. כמובן שאתם מוזמנים להוסיף שירים נוספים לתרגול.

שירי חגים בליווי תזמור ותיפוף בדרבוקה

כהכנה לקראת הנגינה, תמצאו בעמודים 66 - 67 איורים של כלי הקשה, חלקם בעלי גובה מוגדר וחלקם ללא גובה מוגדר. ניתן למיין כלים אלה גם על פי מאפיינים נוספים: על פי חומר, צורה, ועוד. רצוי שיהיו בכיתה גם כלי נגינה מן הטבע, כמו תרמילים של עץ הצאלון וחלוקי נחל, וכן כלי נגינה מתוצרת עצמית, כגון מקלות קצב צבועים ומקושטים. אולי התלמידים ימצאו כלים חדשים, יתנו להם שמות מקוריים, וישתמשו בהם בכיתה. בסיום השנה אפשר להקים תערוכה של הכלים הללו.

בתקליטור מוקלטים חמישה שירי חג בנגינתו של רמי שולר, חתן פרס ראש הממשלה להלחנה, ובחוברת בעמודים 68 – 69 מצולמים חלק מן הכלים בהם הוא מנגן. צילומים אלה יעזרו לתלמידים לזהות את הכלים הנשמעים בהקלטה.

בעמודים 70 – 79 תמצאו את מילות שירי החגים ואת תבניות המקצב לליווי השירים, בתזמור של כלי הקשה שונים ובתיפוף בדרבוקה. ההצעות לליווי השירים בנויות על פי דרגות קושי. בעת הליווי מומלץ להתייחס להחזקת הכלי ולאיכות הצליל המנוגן. בשלבים ראשונים רצוי לנגן לאט בליווי שירה, ובהמשך להצטרף להקלטה. רצוי גם לעודד את התלמידים להתאמן בבית בנגינת שירים משמיעה, על כלים שהם לומדים או גם לתופף על חפצים זמינים. בחוברת זו מופיעים השירים הבאים:

חג החנוכה - "באנו חושק לגרש"

ט"ו בשבת – "צדיק כתמר"

חג הפורים – "משנכנס אדר"

חג הפסח – "שמחה רבה"

ל"ג בעמר – "אש, אש"

בחוברת "צלילי המוזיקה 2" מופיעים שירי חג נוספים, גם הם באים עם הצעות של ליווי בכלי נגינה. באינטרנט ניתן למצוא חומר רקע על כל חג וחג, להעשרת ידע התלמידים במסגרת שיעורי המוזיקה.

בָּאֵנו חוֹשֵׁךְ לְגֵרֵשׁ

מלים: שָׁרָה לְוִי-תַנְאִי

לחן: עֲמֻנָאֵל עֲמִירֶן

בשיר זה, כמו גם בכל השירים הנלמדים בכיתה, יש לבדוק שמילות השיר מובנות, ולשוחח על משמעותן. למשל, "איתן" = חזק, יציב. השיר מתאר את כוחה של הקבוצה, הנוצרת משיתוף של יחידים. הנגינה תיעשה קודם על פי חיקוי, ובהמשך מתוך הרישום בחוברת.

הצעת פעילויות עם השיר "באנו חושך לגרש"

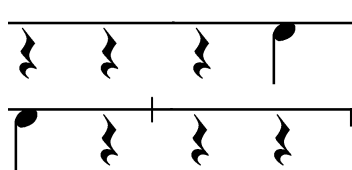
- התלמידים מציעים רעיונות של הליכה ושל הקשת הפעמה.
- אפשר לבצע הקשה עם שינויים בעוצמה: קרשנדו, דימינאנדו (עמוד 70).

- מסתדרים בקבוצות, בוחרים כלי הקשה ומלווים בפעמה. אפשר לשלב נגינה של סולנים מול קבוצה.
- משלבים קבוצת שירה וקבוצת נגינה.
- מייחסים מסוגלות שיוצרת מוטיבציה, למשל: "הקשבתם לסולו של דני", "ניגנתם על פי הפעמה".

ליווי בדרבוקה

- לומדים כיצד להחזיק את הכלי ומתנסים בהפקת מגוון צלילים שונים.
- מנגנים דום במרכז, ביד המובילה: ימין לכותבים ביד ימין, שמאל לכותבים ביד שמאל (צילום בעמוד 71). מתנסים בהפקת הצליל דום לפני שמלווים את השיר.
- משווים את רישום הליווי בכלי הקשה וליווי בדרבוקה ומכירים את הסימנים החדשים.

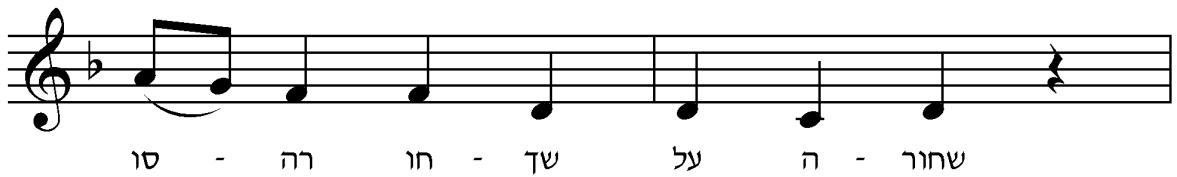

- משלבים קבוצת שירה וקבוצת תיפוף.
- מעודדים את התלמידים לתרגל את התיפוף בבית, בעזרת התקליטור.

בָּאֵנוּ חֶשֶׁד לְגֵרֶשׁ

מְלִים: שָׁרָה לִוִּי-תַנַּאי

לחן: עֲמֻנּוֹאֵל עֲמִירֹן

צִדִּיק פֶּתָמֹר

מילים: תהלים צב

לחן: אַמְתִּי נֶאֱמָן

פסוקי השיר מספר תהילים, בנויים בתקבולת. שני חלקי התקבולת מתארים את הגמול השמור לצדיקים באמצעות דימויים מעולם הצומח: תמר וארז הלבנון. שני העצים מתבלטים ביופיים, בגובהם, בעוצמתם ובתועלת שניתן להפיק מהם.

ביאור מילים: "ישגה" = יעלה ויגדל

הצעת פעילויות עם השיר "צדיק כתמר"

- מבחינים בשני חלקים של השיר: חלק ראשון בעליה וחלק שני בירידה.
- מבטאים את ההבדל בין החלקים בתנועה: כל אחד בנפרד, בזוגות ובקבוצות.

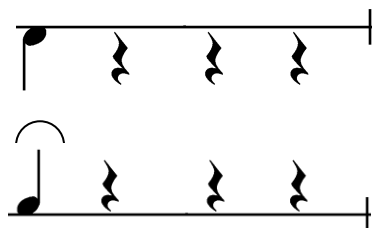
ליווי בכלי הקשה

- מתייעצים ובוחרים לכל חלק כלים השונים באופיים. לדוגמה, כלים המשמיעים צליל ממושך לעומת כלים המשמיעים צליל מקוטע. מנגנים ליווי על פי תבניות המקצב שבחוברת (עמוד 72). מסבירים את המשמעות של שתי שורות תווים מחוברות, כל שורה לכלי שונה.

- מפתחים מודעות לביצוע בעזרת ייחוס מסוגלות: "בחרתם בכלי מתאים לביצוע טרמולז", "טוב שתיבות העץ נכנסו בתחילת החלק השני".

ליווי בדרבוקה

- לומדים לנגן צליל **טק** ביד המובילה אותה היד שניגנה את הצליל **דום** (צלום ורישום עמ' 73).
- מזהים בשמיעה את הצלילים **דום** ו**טק** בעיניים עצומות, מתוך נגינת המורה.
- מתרגלים נגינת **דום** ו**טק**.
- מלווים את החלק הראשון של השיר בתבנית 1 ואת החלק השני בתבנית 2.
- מכירים את הסימנים החדשים של הרישום החדש, ומשווים בין רישום **דום** לרישום **טק**.
- מתרגלים בבית.

- ניתן לגוון את הליווי, כאשר התלמידים שולטים היטב בהפקת צלילים אלה.

רשמו מידע על השיר בטבלה:

סולם	משקל	מבנה
רעיונות נוספים		

צדיק פתמר

מילים: תהלים צב

לחן: אַמְתִּי נֶאֱמָן

♩=80

Fm C7

צ - דיק כ - מר - ת - כ יפ - רח יפ - רח צ -

Fm C7 C7 F7

דיק כ - מר - ת - כ יפ - רח צ - רח כ -

Bbm Eb7 Ab

א - רז בל - ב - נון יש - גה כ - א - רז בל - ב -

Fm G7 C7

נון יש - גה כ - א - רז בל - ב - נון יש - גה יש -

1 Fm F7 2 Fm

גה _____ כ - גה _____

מְשֻׁנְכָּנֵס אָדָר

מְלִים : מְסַכֶּת מְגֵלָה
לַחַן : עֲמָמִי

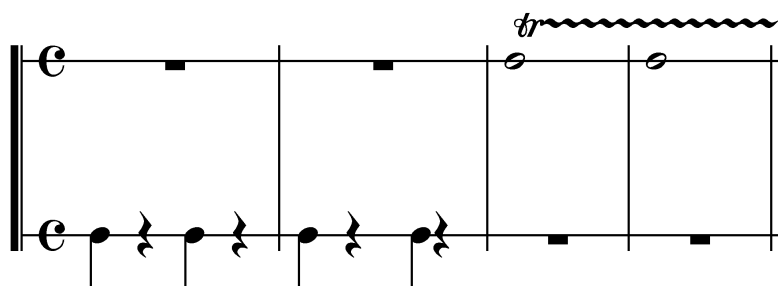
השיר מבוצע שלוש פעמים בהקלטה, כאשר בפעם השלישית המקצב משתנה למקצב מנוקד.

הצעת פעילויות עם השיר "משנכנס אדר"

- משוחחים על הסיבות לשמחת היהודים בחודש אדר, ועל דרכים להבעת שמחה.
- מסתדרים בשלוש קבוצות וכל קבוצה מבצעת את השיר בדרך שלה.
- מתארים את השינויים החלים בהקלטה.

ליווי בכלי הקשה

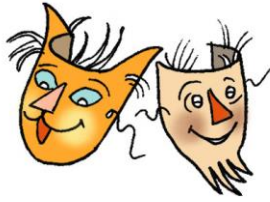
- כל קבוצה בוחרת שני סוגים של כלים, כשכלי אחד מתאים לנגינת טרמולו. רצוי גון צליל שונה לכל קבוצה.
- מלווים את השיר בסבב.

- כאשר מלווים את ההקלטה, שומרים על איזון מתאים, המאפשר לשמוע הן את נגינת התלמידים והן את ההקלטה, בעוצמה נעימה לאוזן.
- מחזקים הרגלים טובים באמצעות ייחוס מסוגלות: "הנגנים בכלי העץ דייקו במקצב", "כלי המתכת השמיעו צלילים נעימים", "שמרתם על איזון בין עוצמת ההקלטה לעוצמת הליווי".

ליווי בדרבוקה

- לומדים לתופף בשתי ידיים לסרוגין (ט-קה) ומתרגלים.
- מתופפים כל תבנית בעמוד 75 ארבע פעמים. יוצרים חידון – איזו תבנית שמעתם?
- מתרגלים נגינה על פי הסימנים, בתחילה - בקצב איטי.
- שרים ומלווים את השיר בדרבוקה תוך שמירת איזון בין כלי וקול.

מְשֻׁנְכָּנֵס אֶדָר
 מְלִים : מִסְכֶּת מְגֵלָה
 לַחַן : עֲמָמִי

♩=120

F

מ - ש מ - ש מ - ש מ - ש מ - ש מ - ש מ - ש מ - ש

1 D7 Gm C7 F 2 B♭C7 F

מ - ש - נכ - נס א - דר מ - ש - נכ - נס א - דר

B♭ C7 F B♭ C7 F D7 Gm C7

מ - ש - נכ - נס א - דר ש - מ - ב - בים - מר

F B♭ C7 F B♭ C7 F

חה מ - ש - נכ - נס א - דר

Am Dm Gm C7 F

מר - בים - ב - שמ - חה

מבנה	משקל	סולם
		רעיונות נוספים

שְׁמֵחָה רַבָּה

מְלִים : בְּלָהָה יָפָה
לַחַן : יְדִידָה אֲדָמוֹן

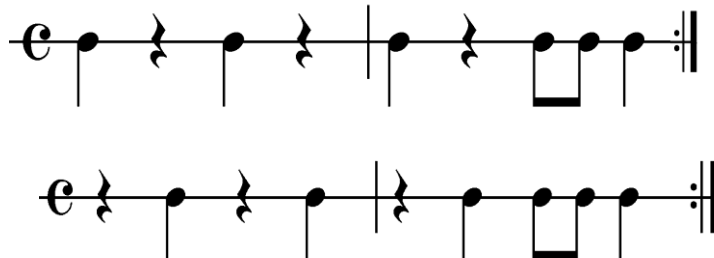
חג הפסח הוא אחד משלושת הרגלים, בהם נהוג היה לעלות לבית המקדש. לחג ארבעה שמות: חג הפסח, חג המצות, חג החרות וחג האביב. מצוות רבות קשורות בחג הזה, למשל, "והגדת לבנך": מצווה לספר לילדים את סיפור יציאת מצרים בליל הסדר, מצווה של אכילת מצה ומרור, שתיית ארבע כוסות, אכילת חרוסת, ביצה וכרפס, ובסיום, אכילה מן האפיקומן. משחק האפיקומן מיועד להחזיק את תשומת לב הילדים מתחילת סיפור ההגדה ועד לסיומו. בקהילות רבות נוהגים להכין כוס יין מיוחדת לאלוהו הנביא, ובמהלך הסדר למלאה ביין ולפתוח את דלת הבית לכבוד הגעתו.

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", כי ליל הסדר אינו רק זיכרון של סיפור היסטורי, אלא הזדמנות לחוות תחושה של יציאה לחירות, גם במובן הרוחני. על מצוות ומנהגי החג ניתן לקרוא באתרים באינטרנט.

ליווי בכלי הקשה

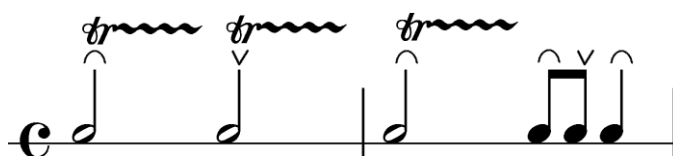
את השיר אפשר ללוות בכלים שונים וגם בהקשת אגוזים (איתם ממלאים את הכיסים, על פי מילות השיר).

- בוחרים בכלים המשמיעים צלילים מקוטעים ומנסים להקיש את מקצב המילים "פסח בא" .
- שרים את השיר ובפזמון מצטרפים בהקשת המקצב הנלמד.
- מלווים את השיר בעזרת תבניות המקצב שבחוברת (עמוד 76).

ליווי בדרבוקה

- מחזיקים את הדרבוקה בין הברכיים (צילום בעמ' 77).
- לומדים לנגן צלילי טרמולו בעזרת נקישות קלות ושקטות של קצות האצבעות על גבי הדרבוקה. את הטרמולו ניתן לנגן בשתי הידיים יחד, או יד אחר יד, כפי שזה מופיע בתווים בעמוד זה.

- מסיימים בתבנית המקצב "פסח בא"
- בבתי השיר אפשר להמציא קולות באמצעות תיפוף על הגוף.

מבנה	משקל	סולם
		רעיונות נוספים

שְׁמֵחָה רַבָּה

מלים: בְּלֵקָה יָפָה
לחן: יְדִידָה אֲדָמוֹן

ע - גי - ה - ביב - א - בה - ר - חה - שמ - בה - ר - חה - שמ

- א - בה - ר - חה - שמ - בה - ר - חה - שמ בא סח - פ

- פ - ת - פ - פ - ת - פ - ת - פ - ת - פ - ת - פ - ת - פ - ת - פ - ת - פ - ת

רו - ל - מי - ל - מי - סים - כי - עם - ג - ב - לי - פ - ת - פ - ת - רו

זים - ג - א - ב - סי - כי - או - ל - מי - או

אֵשׁ אֵשׁ

מילים: שְׁמוּאֵל בֶּס
לחן: עֲמֻנוּאֵל עֲמִירֶן

ביאור מילים: תל = גבעה הנוצרת מבנייה חדשה על שרידים של מבנים עתיקים
צוהל = מאד שמח
גיל = שמחה, רינה. צהלה, שמחה, גילה ורינה הן מילים נרדפות.

הצעת פעילויות לשיר "אש, אש"

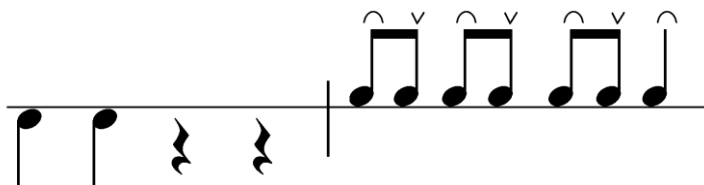
- התלמידים מחליטים כיצד להדגיש את המילים "אש, אש" בנגינה.
- מחליטים מה לבצע יחד ומה לבצע בסבב קבוצה אחר קבוצה.

ליווי בכלי הקשה

- לראשונה, משלבים נגינה של צליל מוגדר (למשל בקסילופון), עם נגינה בכלי הקשה בעל צלילים לא מוגדרים (למשל תוף מרים).
- מנגנים לסרוגין, על פי הדוגמה בחוברת.
- בחלק השני של השיר (4 שורות האחרונות) אפשר לנגן צליל "לה" בימקום צליל "רה".

ליווי בדרבוקה

- יושבים על גבי הכלי (צילום בעמ' 79).
- נגינת דום בשתי הידיים גם יחד על גבי התוף, או במחיאות כפיים.
- בהמשך התבנית מנגנים טקה בשתי הידיים לסירוגין. תבנית המקצב לקוחה ממקצב המילים.

ניתן גם להשמיע צלילי דום במחיאות כפיים.
אפשר לגוון את הליווי על ידי חלוקת התבנית בין קבוצות, או נגינה של קבוצות בסבב.
בסיום ניתן לשלב לסירוגין נגינה על כלי הקשה ותיפוף על דרבוקה.

אֵשׁ אֵשׁ

מלים: שמואל בֶּס
לחן: עמנואל עמירן

ערני

אֵשׁ אֵשׁ עַל כָּל תֵּל מִי זֶרֶחַ מִי צוֹ -

אֵשׁ אֵשׁ לַיְלָה זֶה חָג הוּא חָג לֵישׁ -

אֵשׁ אֵשׁ שְׁבִיל כָּל עַד אֹרֶךְ בּוֹ קֶרֶת פֶּה נֶגֶל -

גִּיל צִלִּיל כָּל לַיְלָה לֵישׁ - לְמַרְעוֹ בְּלִיג

מבנה	משקל	סולם
		רעיונות נוספים

אנו מקוות שנהניתם מ"צלילי המוזיקה 1".
כתבו לנו ושתפו אותנו בחוויותיכם.
נשמח לשמוע מכם.

צו ת המוזיקה